

Kadernota 2017-2026

Koersvast en financieel bestendig

Zaaknummer: 15.zk14299
Corsanummer : 16IT024825

Waterschap Brabantse Delta

Hoofdstukindeling

Voorwoord	3
Samenvatting	4
H1 Inleiding	6
H2 Koers en actuele ontwikkelingen	7
2.1 Koers Waterbeheerplan en Bestuursakkoord	7
2.2 Moderne overheid	11
2.3 Klimaat en waterveiligheid	16
2.4 Waterkwaliteit en ecologie	20
2.5 Nieuwe, circulaire economie	23
2.6 Effectief en efficiënt werken	25
H3 Duurzaam financieel beleid	29
3.1 Aanleiding	29
3.2 Doel Duurzaam financieel beleid	29
3.3 Mogelijke varianten	30
3.4 Voorkeursvariant	33
H4 Lasten- en tariefontwikkeling	35
4.1 Investeringsvolumes en kapitaallasten	35
4.2 Netto lastenontwikkeling	36
4.3 Voorbeeldaanslagen	40
4.4 Tariefontwikkeling	41
H5 Programmaplannen	43
H6 Risico's	72
Bijlagen	75
Bijlage 1: Financiële uitgangspunten	75
Bijlage 2: Financiële specificatie per waterschapstaak	80
Bijlage 3: Voorbeeldaanslagen	84
Bijlage 4: Weerstandsvermogen	87
Bijlage 5: Overzicht lasten en baten	92
Bijlage 6: Risicomatrix	93
Bijlage 7: Programmering inrichtingsmaatregelen	93
Bijlage 8: Gebruikte afkortingen	94

Voorwoord: Koersvast en financieel bestendig

Het Bestuursakkoord Onze koers legt het accent op veiligheid, waterkwaliteit en watersysteembeheer tegen betaalbare lasten. Dat is een zoektocht naar de juiste balans tussen een goede uitvoering van onze taken, een verantwoorde schuldpositie en acceptabele tarieven. Met deze Kadernota is een belangrijke eerste stap gezet in het verduurzamen van het financieel beleid. Het is gelukt om de schuldpositie van het waterschap substantieel te verbeteren. Door de inzet van diverse financiële meevallers blijven de tarieven acceptabel. Bovendien blijft de betrouwbare uitvoering van onze taken gehandhaafd. Dit alles blijkt uit deze Kadernota 2017-2026: een lange termijn-visie op het functioneren van ons waterschap.

In goede dialoog met de streek

Met de versterking van de regionale waterkering is het waterschap voortvarend aan de slag gegaan. We hebben de samenwerking met mensen uit het gebied opgezocht in de vorm van een 'dijkinspiratieteam'. Voor het eerste deelgebied is gezamenlijk een variant gekozen die al op korte termijn tot uitvoering kan komen. Zo geven we invulling aan de ambitie die voor waterveiligheid in het Bestuursakkoord is benoemd.

Nieuwe perspectieven

De toepassing van nieuwe technologie in bijvoorbeeld het zuiveringsbeheer opent nieuwe perspectieven. We maken grote stappen in productie van grondstoffen uit het afvalwater, zoals bioplastics. Hierbij werken we intensief samen met andere waterschappen en marktpartijen. Ook in de duurzame energieproductie zetten we stappen vooruit: op de omslag van deze Kadernota ziet u een foto van de warmtewisselaar op de rwzi in Nieuwveer. Er ontstaat meer aandacht voor lokale vormen van energie-opwekking. Vanuit een regionale verkenning op de energietransitie in West-Brabant wordt het waterschap gezien als belangrijke speler in dit transitieproces.

Dynamisch

Met deze Kadernota zorgen wij voor continuïteit in het realiseren van de gestelde doelen, zoals het op orde brengen van de dijken. Dit alles tegen acceptabele lasten, ook op de lange termijn. Tegelijkertijd is er veel vernieuwing in hoe we de streek benaderen en hoe we met partners samenwerken. We zijn koersvast en tegelijk dynamisch in de uitvoering van ons werk. Uit deze Kadernota blijkt dat we de toekomst met vertrouwen tegemoet kunnen zien.

Dijkgraaf Carla Moonen

Samenvatting

Het Bestuursakkoord 'Onze Koers' (voorjaar 2015) en het Waterbeheerplan 2016-2021 'Grenzeloos verbindend' (december 2015) vormen een belangrijke basis voor de koers van het waterschap. De jaarlijkse Kadernota geeft inzicht in de ontwikkelingen en noodzakelijke bijstellingen van de koers en de gevolgen daarvan voor de realisatie van afgesproken doelen, de financiële situatie en tarieven. De Kadernota bevat een tienjarige doorkijk op de toekomst.

Koers

In het Bestuursakkoord is de koers als volgt samengevat: 'Het waterschap richt zich op een goede uitvoering van de wettelijke taken rondom veiligheid, waterkwaliteit en watersysteembeheer, tegen betaalbare lasten. De wereld verandert continu en het waterschap verandert mee. Onze taken veranderen niet. De manier waarop we ons werk doen wél. Het waterschap zet de koers van de afgelopen jaren door, met nieuwe accenten. Daarbij nodigen wij burgers, bedrijven en organisaties uit om mee te denken en zelf met initiatieven te komen.'

Moderne overheid

De maatschappij verandert en de overheid verandert mee. We zetten sterk in op samenwerking met partners en gaan in dialoog met de streek. Ook benutten we nieuwe technologische mogelijkheden. Het tempo waarin gewerkt wordt aan een digitale overheid is hoog: uiterlijk in 2017 kan iedereen zijn zaken met de overheid digitaal regelen. In de nieuwe wetgeving rond water en milieu (de Omgevingswet) is een cruciale plek ingeruimd voor dit digitale stelsel, dat in 2018 zijn eerste poorten opent en in 2024 moet zijn afgerond. We werken aan openheid en transparantie in gegevens, met aandacht voor voldoende beveiliging van de informatie en betrouwbaarheid in het functioneren van systemen.

Een veranderend klimaat

Het veranderende klimaat stelt het waterschap voor grote uitdagingen in de taakuitvoering. Voorbeelden zijn het Deltaprogramma Waterveiligheid, dat heeft geleid tot nieuwe waterveiligheidsnormen, en een nieuwe beoordelingssystematiek, die in de jaren 2018-2023 moet worden uitgevoerd. Dit betekent niet alleen een nieuwe verbeteropgave voor de keringen maar heeft ook gevolgen voor databeheer, kennismanagement en het beheer en onderhoud.

Op het gebied van wateroverlast en droogte worden de effecten van de klimaatverandering al in de praktijk gevoeld. Het waterschap zorgt ervoor dat de risico's op wateroverlast beperkt blijven, volgens de regels die in de provinciale verordening en in peilbesluiten zijn vastgelegd. In de komende bestuursperiode worden diverse peilbesluiten opnieuw geactualiseerd. Extreme neerslagsituaties komen op lokale schaal vaker voor. Deze situaties vallen buiten de bestaande normen voor de aanpak van wateroverlast. De Brabantse waterschappen zijn in overleg met de provincie om hierover aanvullende afspraken te maken.

Nieuwe zuiveringsconcepten

In de komende periode worden diverse vernieuwende zuiveringsconcepten uitgetest. Zo werken we aan technieken om medicijnresten uit het afvalwater te kunnen halen. Tegelijkertijd roepen we als waterschap ook andere partners in de medicijnketen op om actie te ondernemen. Preventie is tenslotte de basis. Daarnaast werken we met een proefproject in Zundert aan innovatieve decentrale zuiveringstechnieken voor behandeling van afvalwater in het buitengebied.

Duurzaam financieel beleid

De grote opgaven voor de toekomst vragen om extra investeringen. In de komende jaren moet het waterschap ruim € 80 miljoen extra investeren. Daarmee zouden de schulden van het waterschap en tarieven enorm toenemen. Dit heeft het waterschap kunnen voorkomen door onder andere het financieel beleid te verduurzamen. Het waterschap wil zijn taken uitoefenen tegen een maatschappelijk aanvaardbare lastenontwikkeling, met een verantwoorde schuldpositie en een passend risicoprofiel. Het gaat dan om een gezonde balans tussen opgaven, schulden en tarieven. Een beperkte toename van schuld in de toekomst is gunstig voor de ontwikkeling van de lasten op de lange termijn. Om groei van de schulden te beperken, nemen echter de lasten en tarieven op korte termijn toe. Om de belastingdruk op de korte termijn acceptabel te houden is in de Kadernota 2016-2025 besloten dat het waterschap gaat onderzoeken of het mogelijk is om de extra lasten op te vangen door de inzet van nog niet gereserveerde (toekomstige) incidentele baten. In de voorliggende Kadernota zijn verschillende varianten beschouwd. Bij de meest gunstige variant daalt de schuld met € 26 miljoen in vergelijking met een onveranderd beleid. Het verhogende effect op de belastingen voor de burgers en bedrijven past binnen het kader voor de tariefontwikkeling. De effecten van deze variant lopen nog door na de Kadernotaperiode, waardoor in het jaar 2042 een schuldreductie van € 42 miljoen bereikt wordt. Met deze variant zet het bestuur een belangrijke eerste stap om te komen tot een duurzaam financieel beleid. Deze variant is daarom financieel verder uitgewerkt.

Ontwikkelingen ten opzichte van de Kadernota 2016-2025

Onderstaande tabel geeft de ontwikkelingen ten opzichte van de Kadernota 2016-2025 aan.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ontwikkeling netto lasten inclusief maatregelen duurzaam financieel beleid						
Tariefontwikkeling						
Resterende reserves voor tariefmatiging						
Risicoprofiel						
Weerstandsvermogen > 1,2						

Gunstiger dan Kadernota 2016-2025

Gelijk aan Kadernota 2016-2025

Minder gunstig dan Kadernota 2016-2025

Tabel: Ontwikkelingen ten opzichte van de Kadernota 2016-2025

Ontwikkeling netto lasten:

De totale netto lasten zijn gemiddeld over de gehele planperiode lager dan in de Kadernota 2016-2025 was voorzien. Hierin zijn ook de maatregelen in het kader van duurzaam financieel beleid verwerkt.

Tariefontwikkeling:

De tariefontwikkeling blijft binnen de gestelde normen. Daarbij is de gemiddelde tariefontwikkeling voor bijna alle categorieën gedaald ten opzichte van de Kadernota 2016-2025, variërend van 0,1% lager voor het profiel meerpersoonshuishouden met een koopwoning, tot 0,6% voor een gemeente. De profielen natuur en productie bedrijven stijgen licht ten op zichte van Kadernota 2016-2025 respectievelijke 0,4% en 0,1%.

Beschikbare egalisereserves voor tariefmatiging:

De beschikbare egalisereserves zijn in de jaren 2017 en 2018 hoger dan voorzien, daarna vrijwel gelijk als voorzien in de Kadernota 2016-2025. De egalisereserves zijn bedoeld om grote schommelingen in het tarief op te vangen. Als deze reserves zijn uitgeput, moet het waterschap alle kostenontwikkelingen direct doorberekenen in de tarieven. Vanaf 2022 is de inzet van egalisereserves nog heel beperkt en nagenoeg gelijk aan de Kadernota 2016-2025. In de berekening van de reserves is de bestemmingsreserve om maatregelen in het kader van duurzaam financieel beleid te financieren niet meegenomen.

Risicoprofiel:

Ten opzichte van de rapportage uit 2015 is het risicoprofiel iets toegenomen met € 0,5 miljoen, naar € 3,89 miljoen. De toename wordt veroorzaakt door een wijziging in de kansinschatting en de introductie van twee nieuwe risico's:

- De steeds grotere afhankelijkheid van informatiesystemen
- Bouwriscico door aanbesteding.

Weerstandsvermogen:

Uit de inventarisatie blijkt dat watersysteembeheer een hoger weerstandsvermogen kent dan in de Kadernota 2016-2025. Zuiveringsbeheer kent een lager weerstandsvermogen, vanwege het gewijzigde risicoprofiel. Ten opzichte van de vorige Kadernota is het weerstandsvermogen minder gunstig, vanwege de daling in de egalisereserves. In de planperiode worden de calamiteitenreserves verhoogd. In totaliteit is het weerstandsvermogen nog steeds uitstekend en ruim binnen de gestelde norm van 1,2.

Geconcludeerd kan worden dat het waterschap een financieel toekomstbestendig beleid heeft uitgewerkt, waarbij het actief kan blijven werken aan de uitdagingen voor de toekomst.

H1. Inleiding

In 2015 hebben de waterschapsverkiezingen plaatsgevonden. Ruim een jaar is het nieuwe bestuur van waterschap Brabantse Delta nu in functie. Na het aantreden heeft het bestuur van het waterschap een Bestuursakkoord gesloten, dat vervolgens is vertaald naar de Kadernota 2016-2025. De Kadernota vormt samen met het Waterbeheerplan 2016-2021 het belangrijkste kaderstellende document voor het waterschap. Hierin legt het bestuur de basis voor de koers voor het waterschap voor de komende jaren.

De wereld staat niet stil en het waterschap evenmin. Nieuwe ontwikkelingen beïnvloeden het werk van het waterschap. Ieder jaar bekijkt het waterschap wat de nieuwe ontwikkelingen zijn, hoe het programma vordert, of er aanleiding is om de koers bij te stellen en wat de consequenties zijn voor de financiële situatie en de tarieven. Dit wordt vervolgens vertaald naar een nieuwe Kadernota die een jaar extra vooruitkijkt. Zo biedt de Kadernota jaarlijks een tienjarige doorkijk, gebaseerd op voortschrijdend inzicht en anticiperend op ontwikkelingen. De voorliggende Kadernota bestrijkt de periode 2017-2026.

Leeswijzer

De Kadernota is een document waarin het bestuur van het waterschap de koers en kaders vastlegt. Tegelijkertijd heeft de Kadernota ook een externe functie: het laat zien wat de opgaven en uitdagingen voor de komende jaren zijn en hoe het waterschap hiermee om denkt te gaan. Naast de inhoudelijke koers van het waterschap bevat de Kadernota de doorvertaling naar de lastenontwikkeling en tarieven. De financiële meerjarenraming is zelfs een wettelijk verplicht onderdeel van de Kadernota. De diverse onderdelen komen in de volgende hoofdstukken aan bod:

In hoofdstuk 2 van deze Kadernota wordt ingegaan op de ontwikkelingen en trends in relatie tot de koers van het bestuur. Hier staan de uitgangspunten omschreven die het bestuur hanteert voor de werkzaamheden in de komende jaren. Ook de specifieke aandachtspunten die begin 2016 door het algemeen bestuur zijn benoemd komen in hoofdstuk 2 aan bod. Daarnaast wordt de voortgang van het Waterbeheerplan beschreven.

Hoofdstuk 3 gaat in op de strategie om te komen tot een duurzaam financieel beleid, om de schuldpositie van het waterschap in de toekomst te verminderen. En hoe gaat het bestuur om met de onvoorziene financiële voordelen (ook wel incidentele baten genoemd)? Het gaat om een afweging tussen tariefontwikkeling en schuldpositie op de middellange termijn. Deze financiële keuzes staan los van de inhoudelijke strategische ambities en worden daarom in een apart hoofdstuk beschouwd.

Hoofdstuk 4 omvat de financiële vertaling van de koers en het duurzaam financieel beleid voor de komende jaren. Hoe gaan de lasten en tarieven zich ontwikkelen bij het voorgestelde beleid?

Hoofdstuk 5 vormt een integratie tussen inhoud en financiën. Dit hoofdstuk geeft een gedetailleerd overzicht van de geplande werkzaamheden en financiën per programma, aan de hand van de programmaplannen.

Hoofdstuk 6 beschrijft de risico's van externe ontwikkelingen die de plannen van het waterschap kunnen doorkruisen. Het gaat dan om ontwikkelingen waar het bestuur weinig tot geen invloed op heeft. De belangrijkste risico's die kunnen leiden tot het niet halen van de plannen staan in dit hoofdstuk omschreven.

De bijlagen geven achtergrondinformatie over de verschillende onderwerpen uit de Kadernota.

H2. Koers en actuele ontwikkelingen

Het waterschap speelt voortdurend in op ontwikkelingen in de samenleving. Dan gaat het onder meer om politieke besluiten, die bepalend zijn voor beleid en wetgeving. Daarnaast zijn er diverse trends in de maatschappij waar te nemen, die een belangrijke impact hebben op het werk van het waterschap. De koers van het waterschap, zoals verwoord in het Bestuursakkoord 2015-2019 en het Waterbeheerplan 2016-2021 wordt telkens gezien in het licht van de actuele trends en ontwikkelingen.

2.1 Koers Waterbeheerplan en Bestuursakkoord

In 2015 is de nieuwe koers van het waterschap vastgelegd in het Bestuursakkoord 2015-2019, de Kadernota 2016-2026 en het Waterbeheerplan 2016-2021. Deze nieuwe koers is als volgt samen te vatten:

Het waterschap richt zich op een goede uitvoering van de wettelijke taken rondom veiligheid, waterkwaliteit en watersysteembeheer, tegen betaalbare lasten. De wereld verandert continu en het waterschap verandert mee. Onze taken veranderen niet. De manier waarop we ons werk doen wél. Het waterschap zet de koers van de afgelopen jaren door, met nieuwe accenten. Daarbij nodigen wij burgers, bedrijven en organisaties uit om mee te denken en zelf met initiatieven te komen.

De nieuwe accenten zijn:

- **Samenwerken**
Water is sterk verbonden met onze maatschappij. Allerlei maatschappelijke ontwikkelingen raken daarmee ook het waterbeheer. We willen nog meer over de grenzen van ons werk heen kijken en andere vormen van samenwerking aangaan. Participatie en cocreatie zijn nieuwe begrippen die invulling krijgen. Een intensievere samenwerking met diverse partners is nodig om op een effectieve en efficiënte wijze voldoende aan te sluiten bij de toekomstige behoeften.
- **Vernieuwen**
Naast de vernieuwing in de samenwerking is vernieuwing in het waterschapswerk ook nodig om in te kunnen spelen op ontwikkelingen als de klimaatverandering, vernieuwende technologie, vergrijzing en nieuwe wet- en regelgeving.
- **Waterveiligheid**
Veilig wonen, werken en leven met water staat hoog in het vaandel. Het bestuur heeft in 2015 gekozen voor een versnelde versterking van de keringen, in goede samenwerking met alle betrokkenen. Deze versterking van de keringen was nodig vanwege de strengere normen die door de provincie zijn gesteld. Deze normen zijn met name aangescherpt vanwege de toegenomen welvaart: we hebben meer kapitaalgoederen om te beschermen. Daarnaast speelt ook de klimaatverandering een rol.

Overzicht van doelen en inrichtingsmaatregelen

De koers van het waterschap is in het Waterbeheerplan vastgelegd in verschillende doelen. Tabel 1 geeft een overzicht van de doelen met concrete indicatoren. Er wordt onderscheid gemaakt in verschillende typen doelen:

- **Risico's beheersen:** Het waterschap streeft ernaar om de kansen op schade aan mens, milieu en economie op een maatschappelijk acceptabel niveau te houden. Dit niveau is veelal vastgelegd in wetten, regels en/of overeenkomsten. Het waterschap zorgt dat we voldoen aan de afspraken die zijn vastgelegd. Bovendien wordt er gewerkt aan nieuwe afspraken. Dat is nodig gelet op de klimaatsontwikkelingen (zie paragraaf 2.3).
- **Duurzame ontwikkeling van de leefomgeving:** Het waterschap wil de eigen taken dusdanig uitvoeren dat ze bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van de leefomgeving in Midden- en West-Brabant. Een robuuste inrichting en beheer van het watersysteem en de afvalwaterketen vormt daarbij de belangrijkste basis. Het waterschap ondersteunt de duurzame gebiedsontwikkeling in de regio binnen de kaders die vanuit de algemene democratie worden gesteld door gemeente, provincie en het Rijk. Op het gebied van waterkwaliteit en ecologie (paragraaf 2.4) zijn concrete doelen geformuleerd.
- **Maatschappelijk verantwoord en vernieuwend:** De noodzaak tot vernieuwing is al genoemd. Kansen om kostenbesparend te vernieuwen worden zoveel mogelijk benut. De nieuwe, circulaire economie is een belangrijk thema (zie paragraaf 2.5). Concrete doelen op dit gebied zijn benoemd voor grondstoffenterugwinning en voor het thema energie.
- **Effectief en efficiënt:** Het waterschap wil effectief en efficiënt zijn in de uitvoering van zijn kerntaken en streeft daarom naar de laagst mogelijke lasten, met een goede kwaliteit in de taakuitoefening en dienstverlening, waarbij de kwetsbaarheid beperkt is. Met de implementatie van assetmanagement wordt de bedrijfsvoering meer risicogestuurd.

	Doelen uit Waterbeheerplan 2016-2021	Afgesproken termijn
Risico's beheersen		
Primaire keringen	Voldoen aan 3 ^e nationale toetsing met hernieuwd Rijksoordeel	2028
Regionale keringen	Voldoen aan norm uit Verordening water Noord-Brabant (eens per 100 jaar)	2023
Peilbeheer	Voldoen aan peilbesluiten, het gewenst peilregime in vrij afwaterende gebieden en aan norm voor wateroverlast uit Verordening water Noord Brabant	Continu
Zwemplassen	Tenminste de kwaliteit 'aanvaardbaar'	Continu
Rwzi's	Voldoen aan vergunningseisen of algemene regels	Continu
Afnameverplichting rioolwater	Voldoen aan afspraken in afvalwaterakkoorden	2021
Duurzame ontwikkeling		
Meetgegevens met goede ecologische toestand	25 % in 2019 35% in 2021 (situatie in 2015 10 %)	
Aaneengesloten deeltrajecten van ecologische verbindingzones	35% in 2019 45 % in 2021 (situatie in 2015 15%)	
Maatschappelijk verantwoord		
Fosfaat terugwinning	100% terugwinning (ondernemingsplan Slibverwerking Noord Brabant)	2020
Vermindering CO2 uitstoot	≥30% reductie CO ₂ -uitstoot in 2020 t.o.v. 1990 ≥40% reductie CO ₂ -uitstoot in 2020 t.o.v. 2005	2020 2030
Eigen duurzame energieopwekking	≥40% ≥50%	2020 2030
Duurzame inkoop	100%	Continu (vanaf 2015)

Tabel 1: Overzicht concrete doelen met indicatoren uit Waterbeheerplan 2016-2021

In de programmaplannen (hoofdstuk 5) wordt aangegeven welke aanpak het waterschap volgt om deze doelen te behalen. Daarbij zijn telkens specifiek de resultaten voor de bestuursperiode 2015-2019 vermeld.

Om te blijven voldoen aan vergunningsvereisten voor rwzi's is in de afgelopen tijd geïnvesteerd in onderhoud en renovatie van diverse rwzi's. In de komende jaren vormt de renovatie van de afvalwaterpersleiding van Moerdijk naar Bath een zeer dominant project in het investeringsprogramma voor zuiveringsbeheer (zie paragraaf 2.8 en programmaplan 4000). Daarbij worden tevens de laatste knelpunten opgelost om te voldoen aan de afspraken voor de afnameverplichting van rioolwater (bij persstation Roosendaal).

Een belangrijk onderdeel betreft de inrichtingsmaatregelen van waterlopen en keringen om de risico's te beheersen en bij te dragen aan een duurzame ontwikkeling voor de leefomgeving. In het Waterbeheerplan zijn voor inrichtingsmaatregelen diverse prestaties afgesproken, zoals weergegeven in tabel 2. Het bestuur verwacht dat deze afspraken gehaald kunnen worden, gelet op het benutten van de diverse geldstromen en de intensieve samenwerking met gebiedspartners. In de Kadernota 2018-2027 wordt op basis van deze tabel over de voortgang gerapporteerd.

	Gerealiseerd t/m 2015	Afgesproken prestatie	Afgesproken termijn	Afspraken met partners
Herstel natte natuurparels	2882 ha	2085 ha	2021	STUW, samenwerkingsovereenkomst GOB
Beek- en kreekherstel	156 km	71 km	2021	STUW
Vispassages	78	24	2021	STUW
Ecologische verbindingzones	239 km	91 km	2021	Samenwerkingsovereenkomst Groen Ontwikkelfonds Brabant
Verbetering regionale keringen	n.v.t.	96 km	2023	Bestuurlijke afspraak met de provincie
Verbetering primaire keringen	n.v.t.	17 km	2028	Hoogwaterbeschermingsprogramma
Oplossen knelpunten riooloverstorten	n.v.t.	23	2021	Afvalwaterakkoorden met gemeenten

Tabel 2: Afspraken over maatregelen uit het Waterbeheerplan 2016-2021

Juist in de realisatie van die maatregelen gaat het waterschap meer dan voorheen de samenwerking met gebiedspartners opzoeken. De programmering van de inrichtingsmaatregelen wordt daarom telkens in samenspraak met partners geactualiseerd, passend binnen de financiële kaders van het waterschap. De voortgang en geactualiseerde programmering van de inrichtingsmaatregelen voor het watersysteem en de keringen zijn weergegeven op de kaarten in bijlage 7.

Gelet op de maatregelen voor verbetering van de regionale keringen is in de komende jaren ruim € 80 miljoen aan extra investeringen nodig. Dat heeft gevolgen voor de tarieven en schuldpositie van het waterschap. In Hoofdstuk 3 wordt beschreven welke keuze het bestuur van het waterschap heeft gemaakt om de toename van de schulden en tarieven binnen acceptabele grenzen te houden.

Samenwerkingsovereenkomst Tot Uitvoering Waterdoelen (STUW)

Bij het bepalen van de ambitieniveaus in het Waterbeheerplan is bij de planning van inrichtingsmaatregelen rekening gehouden met externe cofinanciering. De afgelopen jaren is de provincie Noord-Brabant een belangrijke cofinancier van inrichtingsmaatregelen geweest, via de Eerste en Tweede Bestuursovereenkomst. De Tweede Bestuursovereenkomst (BO2) is op 31 december 2015 afgelopen. De totale omvang van BO2 bedroeg ongeveer € 250 miljoen. De kracht van BO2 is de bundeling van geldstromen en programmafinanciering, in plaats van projectfinanciering. Dit heeft ertoe geleid dat de waterschappen de flexibiliteit hadden om die projecten op te pakken waar zich kansen voordeden. Het heeft ook geleid tot veel externe financiering vanuit Europa, het Rijk, gemeenten en andere partners.

In december 2015 hebben de provincie en waterschappen een intentieverklaring ondertekend waarin is afgesproken dat men de samenwerking voort wil zetten in de periode 2016-2021. Hiertoe is een nieuwe overeenkomst opgesteld. Deze heeft de naam STUW gekregen: Samenwerkingsovereenkomst Tot Uitvoering Waterdoelen. In mei 2016 is de STUW ondertekend. In deze overeenkomst zijn afspraken gemaakt over de gezamenlijke financiering (50-50) van een viertal watersysteemmaatregelen: verdrogingsbestrijding, vispassages, beekherstel en waterberging. De prestaties waar het waterschap zich in de STUW aan heeft gecommitteerd komen exact overeen met de opgave die het waterschap voor deze maatregelen in het Waterbeheerplan heeft opgenomen. De totale kosten voor deze maatregelen bedragen naar verwachting € 90 miljoen, waarvan € 30 miljoen als aandeel waterschap Brabantse Delta. Via de STUW-afspraken verwacht het waterschap hiervoor 50% subsidie te realiseren. Met deze verwachte bijdrage is reeds rekening gehouden in het Waterbeheerplan en de Kadernota 2016-2025. Het afsluiten van de nieuwe overeenkomst leidt ertoe dat deze reeds ingecalculerde cofinanciering daadwerkelijk beschikbaar komt. De STUW draagt zodoende bij aan het tijdig realiseren van de KRW-opgave en WBP-ambities. Voor het voorkomen van wateroverlast zijn door de provincie nog aanvullende ambities geformuleerd. Over de financiering van die aanvullende maatregelen moeten nog afspraken worden gemaakt. Dit wordt beschreven in paragraaf 2.3.

Naast de STUW is het waterschap actief betrokken bij overleggen over geldstromen voor andere (aanpalende) doelstellingen. Het gaat dan onder meer om de financiering rond Natura 2000-gebieden, de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), het Groenontwikkelfonds Brabant (GOB), het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP), de Dynamische Uitvoeringsagenda van het Provinciaal Milieu- en Waterplan (PMWP), het Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) en het Plattelands Ontwikkelingsprogramma

(POP3). Zo streeft het waterschap er naar om de waterdoelen zoveel mogelijk in samenwerking met derden te realiseren en financieren.

Trends en ontwikkelingen

Binnen de koers van het bestuur is er voortdurend aandacht voor actuele ontwikkelingen. De ontwikkelingen met een belangrijke impact op ons werk komen terug in de volgende paragrafen van dit hoofdstuk. In tabel 3 is de relatie aangegeven met elementen uit het Bestuursakkoord en het Waterbeheerplan.

Ontwikkelingen	Thema's uit het Bestuursakkoord 2015-2019	Thema's uit het Waterbeheerplan 2016-2021
Moderne overheid: een veranderende rol van de overheid en implementatie van nieuwe wetgeving	<ul style="list-style-type: none"> - Dienstverlenende houding - Participatie: versterken samenwerking met partners - Waterbewustzijn vergroten - Bestuurlijke vernieuwing 	<ul style="list-style-type: none"> - Verbonden met de maatschappij: meer in open dialoog - Vergroten van waterbewust handelen door gebruikers
Technologische ontwikkelingen	Blijven werken aan innovaties	Maatschappelijk verantwoord en vernieuwend
Klimaat en waterveiligheid: nieuwe cijfers laten een hogere urgentie zien voor Deltaprogramma	<ul style="list-style-type: none"> - Veiligheid heeft eerste prioriteit - Goede uitvoering van kerntaken, waarbij het huidige kwaliteits- en voorzieningenniveau gelijk blijft 	Risico's beheersen: nieuwe afspraken maken over waterveiligheid, wateroverlast en zoetwatervoorziening
Toegenomen aandacht voor leefbaarheid en gezondheid: een goede waterkwaliteit en ecologie vormt daarbij de basis	<ul style="list-style-type: none"> - Duurzaam waterbeheer - Brongerichte aanpak waterkwaliteit - Meekoppelkansen benutten - Vanuit kerntaken werken aan versterking van de economische structuur van de regio en een duurzaam ingerichte leefomgeving 	<ul style="list-style-type: none"> - Duurzame ontwikkeling van de leefomgeving - Gezondheid (aanpak medicijnresten en antibioticaresistentie)
Nieuwe, circulaire economie	<ul style="list-style-type: none"> - Blijven werken aan innovaties en kostenbeheersing - De vervuiler betaalt 	Naar optimale kringlopen, gelet op de duurzaamheidsbalans (mens, milieu en welvaart)
Effectief en efficiënt werken	Blijven werken aan kostenbeheersing door onder meer benchmarking en samenwerking met overheden (verbonden partijen, samenwerken in de waterketen, Winnend samenwerken)	Effectief en efficiënt werken: streven naar laagste lasten voor burgers en bedrijven met een goede kwaliteit in de taakuitoefening en dienstverlening, waarbij de kwetsbaarheid beperkt is.

Tabel 3: Ontwikkelingen in relatie tot het Bestuursakkoord en het Waterbeheerplan

Onlangs is een studie uitgevoerd naar demografische trends in de regio West-Brabant. Hieruit is gebleken dat op termijn (richting 2030) de bevolkingsgroei in West-Brabant gaat stagneren en gaat krimpen. Mogelijk zal het aantal eenpersoonshuishoudens gaan toenemen. Dat zal een impact hebben op de opbrengsten uit de heffingen voor het zuiveringsbeheer, waarbij er een onderscheid is tussen eenpersoonshuishoudens en meerpersoonshuishoudens. Dit wordt, in samenhang met de herziening van het belastingstelsel (paragraaf 2.5), nog nader uitgezocht en zal input vormen voor de Kadernota 2018-2027, die in 2017 wordt opgesteld.

Bestuurlijke aandachtspunten

Het algemeen bestuur heeft voor de totstandkoming van de Kadernota 2017-2026 gevraagd om specifieke onderwerpen aandacht te geven, gelet op de in 2015 vastgestelde koers. Het gaat dan om de volgende aandachtspunten:

1. *Trends en ontwikkelingen vertalen naar de organisatie*

Welke trends zijn relevant voor ons waterschap en wat vraagt dit in termen van tijd en budget?

2. *Impact klimaatscenario's uit 2014*

Het KNMI heeft in 2014 nieuwe klimaatscenario's uitgebracht die in 2015 door Stowa zijn vertaald naar nieuwe neerslagstatistieken. Hoe gaan we als waterschap met deze nieuwe informatie om?

3. *Samen werken aan verbetering van de waterkwaliteit en ecologie*

Uit de toestandsrapportages blijkt dat het slecht gesteld is met de waterkwaliteit in West-Brabant. De ambitie van het waterschap voor de afgesproken maatregelen blijft van kracht. Het waterschap vraagt ook van andere partijen maximale inspanning. Welke strategie volgt ons waterschap?

4. *Lokale actie in de aanpak van medicijnresten in het water*

Eén van de maatschappelijke trends is een toename van het geneesmiddelenverbruik. Een groot deel komt via de urine in het afvalwater weer in het oppervlaktewater terecht. Het waterschap wil met lokale partners in actie komen. Dit is ook in nationaal verband afgesproken. Welke acties onderneemt het waterschap hierin?

5. *Verdere flexibilisering van het beregeningsbeleid*

In het vigerende beregeningsbeleid zijn contouren rond kwetsbare natuurgebieden opgenomen. Binnen die contouren is nu geen mogelijkheid voor boeren om flexibel om te gaan met beregening. Boeren uit die gebieden vragen om een verdere verfijning van de mogelijkheden.

Het eerste aandachtspunt is opgenomen in de opzet van paragraaf 2.3 tot en met 2.7. Daarbij zijn de ontwikkelingen vertaald naar de thema's uit het Bestuursakkoord. De aandachtspunten 2 en 5 komen terug bij de ontwikkeling 'klimaat en waterveiligheid'. De aandachtspunten 3 en 4 bij de ontwikkeling 'Waterkwaliteit en ecologie'.

2.2 Moderne overheid

De wijze waarop het waterschap de taken invult is sterk aan het veranderen. Net als andere overheden is het waterschap zich aan het moderniseren. In de dienstverlening werken we aan een meer klantgerichte houding, waarbij de klant al zijn zaken in de toekomst digitaal met de overheid kan afhandelen. Digitaal waar het kan, persoonlijk waar dat nodig is. Ook zoekt het waterschap in de uitvoering van taken meer de samenwerking met partners op: we klimmen hoger in de participatieladder. Tot slot werken wij actief mee aan de vernieuwing van regelgeving. Een grote ontwikkeling is de nieuwe Omgevingswet, waarmee het waterbeheer nog meer met het milieubeheer wordt geïntegreerd.

In het Bestuursakkoord 'Onze koers 2015-2019' is ook een ambitie opgenomen over bestuurlijke vernieuwing. Het algemeen bestuur heeft een duidelijke rol gekregen bij het begin van beleidsontwikkelingen en bij de projecten. Daarbij worden strategische onderwerpen voorbereid. Het doel hiervan is een sneller, daadkrachtiger en eenvoudiger besluitvormingsproces te realiseren. Het algemeen bestuur wordt daarbij nog meer dan voorheen in een positie geplaatst om op strategisch niveau richtinggevend, kaderstellend en controlerend te zijn. Het meer sturen op hoofdlijnen wordt ondersteund door de implementatie van assetmanagement, wat in paragraaf 2.6 wordt beschreven.

2.2.1 Dienstverlening verbeteren en digitale overheid

Het waterbeheer staat in dienst van de maatschappij en goede dienstverlening staat dus voorop. Het waterschap ondersteunt de visie op dienstverlening, die in 2012 door de Unie van Waterschappen is ontwikkeld. Deze visie steunt op vier pijlers:

- Open communicatie
- Actieve samenwerking
- Servicegerichte houding
- Efficiënte gegevenshuishouding.

Op basis van deze visie werken de waterschappen Brabantse Delta, Aa en Maas en De Dommel samen aan een model om de dienstverlening van de Brabantse waterschappen naar een hoger niveau te tillen. De klant staat centraal en er is aandacht voor de servicegerichte houding van medewerkers.

Digitalisering

Digitalisering is daarbij een belangrijk speerpunt. In 2015 werd het Programma Digitale Overheid aangeboden aan de Tweede Kamer. Leidend is de missie van de 'Digicommissaris', die volledig wordt onderschreven door de waterschappen: 'Burgers en bedrijven in staat stellen om veilig, betrouwbaar, snel en eenvoudig digitaal zaken te doen met de overheid.' Het tempo waarin gewerkt wordt aan een digitale overheid is hoog. In de Omgevingswet is een cruciale plek ingeruimd voor dit digitale stelsel, dat in 2018 zijn eerste poorten opent en in 2024 moet zijn afgerond. Maar de overheid kijkt verder. Niet alleen in de tijd, maar ook in de scope buiten de Omgevingswet. Onder regie van de Digicommissaris wordt op alle overheidsniveaus doorontwikkeld. Het doel is om in al het digitale overheidshandelen de mensen (en

bedrijven) centraal te stellen. Want mensen zijn door de digitale ontwikkelingen steeds beter in staat hun leven zelf vorm te geven. Een goede informatiepositie is daarbij cruciaal. Dit vraagt om een digitale overheid die zich als het ware om mensen heen organiseert. Met de Unie van Waterschappen wordt gewerkt aan een visie op dienstverlening in de digitale samenleving. Deze 'digivisie' is in concept gereed.

'Digivisie' van de waterschappen

Richtinggevend bij de digitale ontwikkelingen bij de waterschappen zijn de afspraken die de waterschappen met de andere overheden hebben gemaakt en die zijn vastgelegd in diverse wetten. Maar dit wettelijk kader geeft geen richting aan de digitale klantgerichtheid die het waterschap nastreeft. Daarom zijn in de 'digivisie' de volgende principes geformuleerd als uitgangspunten bij de digitalisering:

- Waterschappen zijn toegankelijk. De diensten moeten aansluiten bij de vraag en de afnemers mogen geen hinder ondervinden van de interne organisatie en andere organisaties waarmee wordt samengewerkt. Maar dit betekent ook dat de afnemer ervoor kan kiezen om níet digitaal te willen handelen.
- Waterschappen reageren alert en stemmen hun handelen af op hun omgeving. Digitale ontwikkelingen worden ingezet door een dwingende vraag vanuit de samenleving, een mogelijkheid om kosten te besparen of kernprocessen te optimaliseren. In toenemende mate zal de informatie waarover de overheid beschikt, bepalend zijn voor haar handelen. Voor de waterschappen ligt de behoefte dan ook met name op het gebied van informatiemanagement.
- Waterschappen werken samen. Wij vallen burgers, bedrijven en instellingen niet lastig met de verschillen tussen onze organisaties: wij opereren als één overheid en stellen geen overbodige vragen. Dit vraagt een hoge mate van samenwerking tussen de ketenpartners en de waterschappen onderling.
- Waterschappen zijn transparant en aanspreekbaar. In een democratie is publieke controle van groot belang en transparantie is daarvoor een voorwaarde. Transparantie en communicatie gaan hand in hand: waterschappen stellen hun data beschikbaar voor hergebruik. Open data voorzien in een informatiebehoefte, hebben een economische waarde waar de maatschappij haar voordeel mee kan doen en leiden tot meer participatie van derden.
- Waterschappen zijn betrouwbaar. Privacy en informatieveiligheid zijn kernbegrippen in het digitale vertrouwen en daarmee succesbepalend voor de digitale dienstverlening. Verder houdt een betrouwbare overheid zich aan afspraken, verstrekt informatie die kwalitatief op orde is en zorgt ervoor dat deze informatie duurzaam is ontsloten.

De uitwerking van deze digitaliseringsopgave, maakt onderdeel uit van programma 200 t/m 800: Ondersteunende diensten.

2.2.2 Technologische ontwikkelingen

Ontwikkelingen op het vlak van technologie, communicatie en informatie gaan razendsnel. Deze ontwikkelingen veranderen het werk van het waterschap, bijvoorbeeld door het gebruik van (sociale) media, de beschikking over grote hoeveelheden realtime data, smartphones en apps. Het waterschap past nieuwe mogelijkheden steeds zo goed mogelijk toe in het werk, om daarmee de taken slimmer, handiger en beter uit te voeren en de dienstverlening te verbeteren. Dit vraagt om investeringen op het gebied van ICT, maar ook om het ontwikkelen van vaardigheden van de medewerkers en het goed vastleggen van onze handwijze en overwegingen, bijvoorbeeld bij calamiteiten. Dit is voorzien in het programma 200 t/m 800: Ondersteunende diensten. Het komt ook tot uiting in de uitvoering van de primaire taken en in het programmaplan 8000: Bestuur en externe communicatie.

Met het oog op de diverse ontwikkelingen stelt het waterschap in 2016 een organisatiebrede innovatie-agenda op. Deze kent een inhoudelijk deel (wat gaan we innoveren) en een procesmatig deel (hoe gaan we innoveren). De innovatie-agenda zal in 2017 vertaald worden in de geactualiseerde programmaplannen. Enkele technologische trends met impact op het waterschapswerk betreffen:

- Informatieveiligheid: Overheidssystemen moeten veilig zijn en weerstand kunnen bieden aan pogingen tot misbruik en aanvallen van binnen en buiten. Incidenten rond informatieveiligheid kunnen grote gevolgen hebben. Voor waterschappen beschrijft de Baseline Informatiebeveiliging Waterschappen (BIWA) uit 2013 de norm voor informatiebeveiliging. Voor waterschap Brabantse Delta is eind 2015 het Beleid Informatieveiligheid opgesteld voor informatieveiligheid op basis van de landelijke richtlijnen. In de loop van 2016 en 2017 wordt dat beleid uitgevoerd. Daarbij gaat het er ook om dat medewerkers zich bewust worden van het belang van informatieveiligheid.
- Mobiel werken: Naast de traditionele werkplek (een bureau op kantoor met een PC) is het door de inzet van mobiele apparaten mogelijk om onafhankelijk van tijd en plaats te werken. Apps zijn handig bij het snel en soepel kunnen raadplegen en verwerken van informatie en het uitvoeren van specifieke taken.

Binnen het waterschap is dit mobiel werken met tablet en smartphone inmiddels geïntroduceerd en dit wordt verder uitgebouwd.

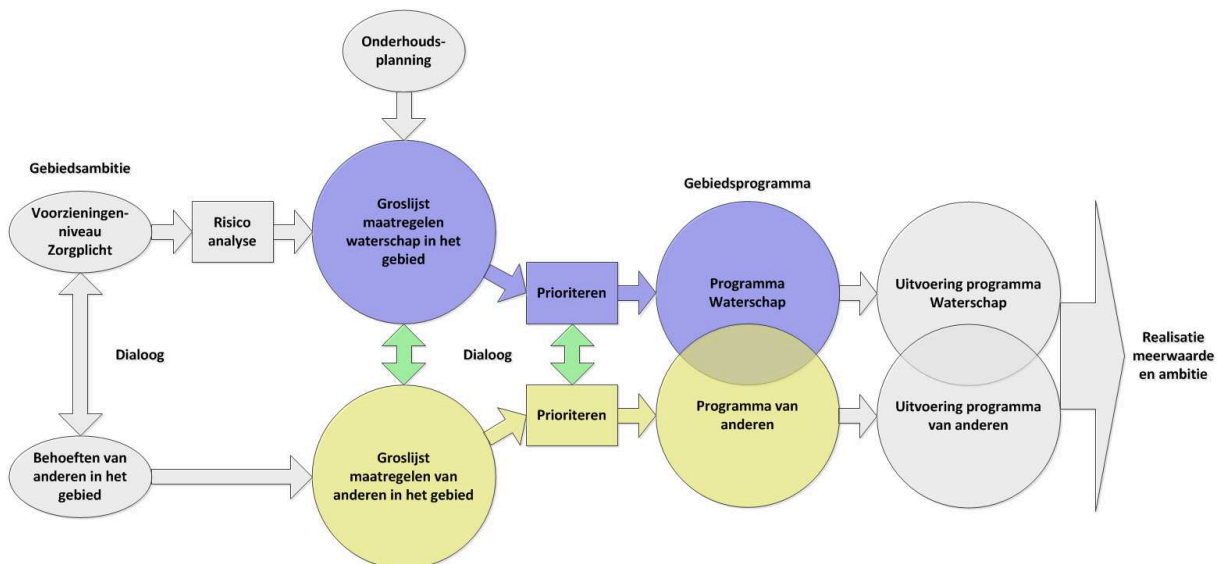
- **Drones:** De waterschappen oriënteren zich op het inzetten van drones. Die kunnen effectief zijn bij de inspectie van eigen werkzaamheden, werkzaamheden door derden of voor het uitvoeren van handhavingscontroles. Dat alles binnen de geldende regels, die nog volop in ontwikkeling zijn. Toepassing van drones bij inspecties kan de arboveiligheid van ons personeel verbeteren.
- **Sensortechnieken:** Met een sensor neemt een machine de omgeving waar, of kan informatie verzameld worden. Sensoren worden steeds nauwkeuriger en bovendien goedkoper. De toepassing van sensoren wordt steeds breder. Een voorbeeld is het landelijke innovatieproject IJkdijk, waarbij de toestand van een dijk kan worden bepaald met metingen door sensoren in de dijk. Mogelijk kunnen sensortechnieken ook hulp bieden om verstoring van vogelnesten bij maaiwerkzaamheden te voorkomen.
- **Open data:** Het meetnet en vooral de hoeveelheid data die daarmee verzameld wordt, neemt in de nabije toekomst vermoedelijk sterk toe, zoals al beschreven bij de uitgangspunten van digitalisering. Dankzij deze ontwikkeling kunnen wij meer analytisch en systeem- of ketengericht te werk te gaan. Dit is van belang voor de ontwikkeling van de verkeerstoren.
- **Het internet der dingen:** Op termijn zal het aantal door mensen bediende computers (desktops, tablets, smartphones) op internet in de minderheid zijn. Steeds meer objecten communiceren met elkaar en nemen autonoom beslissingen, zonder tussenkomst van personen. De ontwikkeling hiervan is afhankelijk van de standaardisatie van de communicatie tussen apparaten. Deze ontwikkeling biedt nieuwe mogelijkheden voor monitoring en onderhoud. Denk daarbij aan kunstwerken die elkaar aansturen om metingen te verrichten, of die zelf onderhoudsopdrachten versturen wanneer een onderdeel storing heeft. We volgen deze ontwikkeling nauwgezet om hier tijdig op te kunnen anticiperen. Het is te vroeg om hier nu al doelen voor te formuleren.

2.2.3 Participatie

Onder participatie valt zowel het participeren van de omgeving bij onze plannen (burgerparticipatie), als onze participatie aan ideeën uit de omgeving (overheidsparticipatie). Vanuit een netwerkgedachte zullen deze twee vormen steeds meer in elkaar gaan overlopen. Bij participatie gaan we vanuit een open houding en persoonlijke gesprekken samen op zoek naar de potentiële waarde, met bijbehorende kansen en risico's. Als basishouding zetten we bij burgerparticipatie in op een, in relatie tot uitvoering van de kerntaken verantwoord, maximaal niveau van participatie van burgers, ondernemers en organisaties. Met andere woorden: wij willen participatieladder zo hoog mogelijk beklimmen. Bij overheidsparticipatie wil het waterschap initiatieven van anderen maximaal faciliteren, binnen de grenzen van wettelijke vereisten en procedures. Hiervoor moeten we continu kritisch blijven op onze eigen regels. Regels die belemmerend werken of overbodig blijken te zijn zullen worden aangepast. Met andere woorden: we willen zo hoog mogelijk op de participatieladder blijven en zeker niet verder afdalen dan wettelijk noodzakelijk is. Participatie staat niet op zichzelf, maar wordt onderdeel van onze nieuwe manier van werken en omgaan met onze omgeving. Daarom wordt aansluiting gezocht met de sporen 'dienstverlening' en 'relatiebeheer'. In de processen voor de watergebiedsprogramma's voert het waterschap een dialoog met burgers, ondernemers en organisaties.

Samenwerking in het buitengebied: watergebiedsprogramma's

De watergebiedsprogramma's zijn voornamelijk gericht op het buitengebied. Samen met gebiedspartners verbinden we korte en lange termijn-opgaven met elkaar en werken we aan een integrale aanpak. Samengevat is watergebiedsprogrammering 'het in samenhang realiseren van wateropgaven in een verbindingsdialoog met gebiedspartners' (figuur 1). Dit betreft een cyclisch proces van gedeelde ambitiebepaling, planvorming, uitvoering en evaluatie waarbij zowel de interne samenwerking als de interactie met gebiedspartners wordt versterkt.

Figuur 1: Het in samenhang realiseren van wateropgaven in een verbindingsdialoog met gebiedspartners

We willen participatie zoveel mogelijk vanuit de bestaande organisatie ontwikkelen. Dat vraagt om een verandering die extra energie kost. Er is € 50.000 gereserveerd in de exploitatie van het programma planvorming voor de ondersteuning van initiatieven van (samenwerkingsverbanden) van burgers, ondernemers, organisaties en praktijkgerichte kennisontwikkeling. . Eind 2016 wordt de voortgang geëvalueerd in relatie tot de beschikbare tijd en financiële middelen. Hierbij worden ervaringen meegewogen van andere organisaties, zoals de provincie Overijssel die extra budget voor heeft vrijgemaakt voor een fulltime participatiemanager.

Inbreng vanuit de agrarische sector: het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer

Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) is het aanbod van de agrarische sector (LTO) aan de rijksoverheid en de regionale overheden om de knelpunten op het gebied van waterkwaliteit en waterkwantiteit gezamenlijk in beeld te brengen en op te lossen. Zo wil men de agrarisch watervoorziening verduurzamen, aanscherping van generieke regelgeving op nationaal niveau voorkomen en het agrarisch productiepotentieel verhogen. In de komende jaren zullen subsidieregelingen worden opengesteld voor onder meer het uitvoeren van kennis- en voorlichtingsprojecten en het investeren in precisiebemesting. Dergelijke regelingen worden gefinancierd vanuit de EU (POP3) en vanuit de provincie en/of waterschappen. Waterschap Brabantse Delta zet hierbij in op kennis- en voorlichtingsprojecten, niet-productieve investeringen door agrariërs in het watersysteem en op blauwe diensten (onderdeel programma 6000: Regulering en vergunningverlening).

Participatie verankerd in blauwe diensten

Het waterschap is al enige jaren actief met blauwe diensten. Bij blauwe diensten werken derden (tegen vergoeding) mee aan de realisatie van waterschapsdoelen. Sinds 2002 heeft het waterschap voor agrariërs een regeling akkerrandenbeheer (Actief Randenbeheer Brabant). Deze regeling is inmiddels onderdeel geworden van de vergroening van het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Vanaf 2016 zullen nieuwe blauwe diensten georganiseerd worden via het nieuwe stelsel voor agrarisch natuurbeheer (ANLB2016), dat met Europese middelen wordt gefinancierd (POP3). Op deze manier worden agrariërs met Europese cofinanciering gestimuleerd om een bijdrage te leveren aan het realiseren van waterdoelen. Daarnaast neemt het waterschap deel aan STIKA, de provinciale regeling voor natuur- en landschapsbeheer. Via deze regeling kunnen agrariërs en particulieren subsidie aanvragen voor het realiseren en beheren van landschapselementen en ecologische verbindingszones.

Cocreatie: samenwerking in de productieketen

Op het gebied van kennis en innovatie wordt de samenwerking tussen ondernemers, overheid, onderzoeksinstituten en onderwijs versterkt. Daarnaast wordt ook meer ingezet op kennisdeling en het etaleren van positieve resultaten. Het waterschap kan de taakuitvoering zo organiseren dat het een verbinder is tussen bedrijven, andere overheden en kennisinstellingen. Het waterschap is een kennispartner in watertechnologie en waar het gaat om de verwerking van afval. Bovendien is het waterschap partner in het regionale netwerk 'Biobased Delta', voor het benutten van kansen voor de circulaire economie. Innovaties zijn van enorme waarde om internationale allure te behouden. Het waterschap kan een toegevoegde waarde leveren door de markt op te zoeken en de innovatiebehoefte te bespreken

Delta Platform: samenwerking in kennisontwikkeling en innovatie

Het dagelijks bestuur heeft de intentie uitgesproken om voor een proefperiode van drie jaar deel te gaan nemen aan het Delta Platform. Dit platform is gericht op het faciliteren van integrale en innovatieve opleidingen van brede delprofessionals, het faciliteren van integrale en multidisciplinaire deltakennisontwikkeling en de toepassing daarvan door deelnemende partners. Het platform heeft een link met de Topsector Water en is feitelijk de opvolger van het bestaande Centre of Expertise Deltatechnologie. De meerwaarde voor de waterschappen is dat het platform onderwijs- en onderzoeksinstanties, ondernemingen en overheden bij elkaar brengt. Jonge waterbeheerders in opleiding ontwikkelen oplossingen voor complexe, multidisciplinaire vraagstukken, waar diverse belanghebbenden bij betrokken zijn. Naast Brabantse Delta nemen ook Scheldestromen, de provincies Zeeland en Noord-Brabant, Rijkswaterstaat, NIOZ en universiteiten en hogescholen (Delft, Utrecht, Rotterdam, Vlissingen, Van Hall/Larenstein) deel. Een eerste case waar Brabantse Delta bij betrokken is betreft de (on)mogelijkheden voor zoet-zout gradiënten (in geval van een zout Volkerak-Zoommeer), waarbij de verbinding wordt gezocht met economische ontwikkelingskansen en verbetering van ruimtelijke kwaliteit. Dit vormt een verkennende uitwerking van de Kreekenvisie West-Brabant.

2.2.4 Modernisering wetgeving

Omgevingswet

Er is een sterke integratie van wetgeving in gang gezet. Een eerste integratiestap is gezet met de Waterwet in 2010. In 2017 wordt de nieuwe Natuurwet van kracht, die drie wetten vervangt (de Natuurbeschermingswet, de Boswet en de Flora en faunawet). Deze Waterwet en Natuurwet gaan in 2018 onderdeel uitmaken van de nieuwe Omgevingswet. De ontwikkelingen rond de Omgevingswet zijn van invloed op de regulerende taken van het waterschap (programma 6000). Het waterschap is sterk betrokken bij deze ontwikkeling. Bij de inwerkingtreding van de Omgevingswet in 2018, moet de continuïteit van het vergunningverleningsproces geborgd zijn.

Op 1 juli 2015 heeft de Tweede Kamer de Omgevingswet aangenomen. De bedoeling is dat overheden, bedrijven en organisaties sneller en makkelijker activiteiten kunnen ontplooiën. Met de herziening wordt een aantal sectorale wetten op het gebied van de leefomgeving gebundeld in één Omgevingswet. Het gaat onder andere om de Wet ruimtelijke ordening, de Wet milieubeheer, de bouwregelgeving en de Waterwet. Omdat ook de Waterwet opgenomen wordt in de Omgevingswet, en bijvoorbeeld het hele stelsel van vergunningverlening, toezicht en handhaving daarin een plaats krijgt, heeft dit consequenties voor waterschappen.

De Omgevingswet vraagt om een bepaalde werk- en denkwijze van overheden, burgers en bedrijven: open, samenhangend, flexibel, uitnodigend en innovatief zijn daarbij de kernwoorden. Er komen minder en overzichtelijker regels, meer ruimte voor initiatieven en lokaal maatwerk en het geven en vragen van vertrouwen. Daarbij moet het doel van een initiatief centraal staan in plaats van de vraag: 'mag het wel?' De komende periode wordt hard gewerkt aan de uitvoeringsregelgeving, aanvullingswetten en invoeringsregelgeving. De planning is dat de Omgevingswet in 2018 in werking treedt. Omdat de Omgevingswet net als de Waterwet een raamwet is, zijn vooral deze nadere regelingen voor de waterschappen van belang. Met name daarin worden de nieuwe regels uitgewerkt.

Het succes van de nieuwe omgevingswetgeving staat of valt met een goede implementatie. Rijk, Interprovinciaal Overleg, Vereniging van Nederlandse Gemeenten en Unie van Waterschappen hechten aan een gezamenlijk implementatieprogramma, waarin het gaat om invoeringsbegeleiding, digitalisering, financiën, planning en governance. De implementatie op landelijk, regionaal en lokaal niveau start naar verwachting dit najaar. Het streven is om het volledige digitale stelsel van de Omgevingswet in 2024 af te ronden.

Participatiewet

Per 1 januari 2015 is de Participatiewet in werking getreden. Het doel van deze wet is om zoveel mogelijk mensen met een beperking aan werk te helpen. In de Participatiewet komt in plaats van loondispensatie een loonkostensubsidie voor werknemers die wel bij een reguliere werkgever aan de slag kunnen, maar een lagere productiviteit hebben. Als gevolg van het sociaal akkoord is er een belangrijke wijziging van de Participatiewet doorgevoerd: het uitstel van het quotum voor arbeidsgehandicapten. Werkgevers moeten zich echter wel inzetten om het aandeel arbeidsgehandicapten binnen reguliere organisaties te vergroten. Als dit doel niet wordt behaald, kan het quotum op een later moment alsnog worden ingevoerd. Voor het waterschap Brabantse Delta betekent dit jaarlijks 1,2-1,5 fte vanaf 2015. De ambitie van het waterschap is om de aanname te versnellen naar drie medewerkers per jaar en zodoende het quotum bijna drie keer sneller te realiseren. Inmiddels zijn er vier nieuwe collega's (3,5 fte) met een afstand tot de arbeidsmarkt ingestroomd bij het waterschap.

Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren

Een trend in wet- en regelgeving is de doorzettende eenvormigheid van markt en overheid. Zo wil het wetsvoorstel Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren (WNRA; beoogde ingangsdatum 1-1-2017) een zo groot mogelijke eenvormigheid tussen de rechtspositie van ambtenaren en werknemers in het private bedrijfsleven tot stand brengen. Inwerkingtreding van de nieuwe wet betekent dat ook de Wet Werk en Zekerheid van toepassing wordt op het waterschap. Deze wet heeft ingrijpende consequenties voor het ontslagrecht, versterkt de rechtspositie van flexwerkers en beoogt meer mensen uit de WW aan het werk te krijgen. Met de cao 2015-2016 is hier reeds op voorgesorteerd.

De Unie van Waterschappen onderzoekt de consequenties van de WNRA voor de waterschappen. De resultaten worden in 2016 verwacht.

Vpb-plicht overheidsondernemingen

De Wet modernisering vennootschapsbelastingplicht voor overheidsondernemingen is in werking getreden per 1 januari 2016. Op basis van de wet moeten overheden voor alle activiteiten beoordelen of met de uitoefening van die activiteit een onderneming in fiscaalrechtelijke zin wordt gedreven. Overheden die winst behalen op activiteiten die concurreren met de markt moeten dan in principe vennootschapsbelasting betalen. Een belangrijk onderdeel van de inventarisatie is het beantwoorden van de vraag welke werkzaamheden samen als één activiteit gekwalificeerd kunnen worden.

Als er sprake is van een sterke verwevenheid tussen activiteiten, dan geldt dat deze activiteiten gezamenlijk kunnen worden beoordeeld. Bij het in kaart brengen van de fiscale verplichtingen worden de overheden ondersteund door de SVLO (Samenwerking Vennootschapsbelasting Lokale Overheden), een samenwerkingsverband van het ministerie van Financiën, de Belastingdienst, VNG, IPO en UvW.

Met de praktische hulpmiddelen die door de SVLO zijn aangereikt en in samenwerking met de andere Brabantse waterschappen, heeft waterschap Brabantse Delta haar eerste inventarisatie afgerond. Eind 2015 is de inventarisatie besproken met een juridisch adviseur en voorgelegd aan de accountant. Vastgesteld is dat de onderbouwing gedegen is opgesteld en dat de financiële consequenties voor 2016 nihil tot gering zijn. Het is nu aan de Belastingdienst om een standpunt in te nemen over het al dan niet belast zijn van bepaalde activiteiten. Dit zal in de loop van 2016 duidelijk worden. Het waterschap gaat investeren in kennisopbouw om invulling te geven aan de fiscale verplichtingen en tijdig te kunnen inspelen op ontwikkelingen met mogelijke fiscale gevolgen.

2.3 Klimaat en waterveiligheid

De ontwikkeling van het klimaat maakt het nodig dat de gemaakte afspraken over acceptabele risico's worden geactualiseerd. Deze actualisatie van afspraken is in lijn met het nationale Deltaprogramma en het Waterbeheerplan. Deze nieuwe afspraken hebben betrekking op het gebied van waterveiligheid, wateroverlast en watervoorziening in droge perioden.

2.3.1 Waterveiligheid

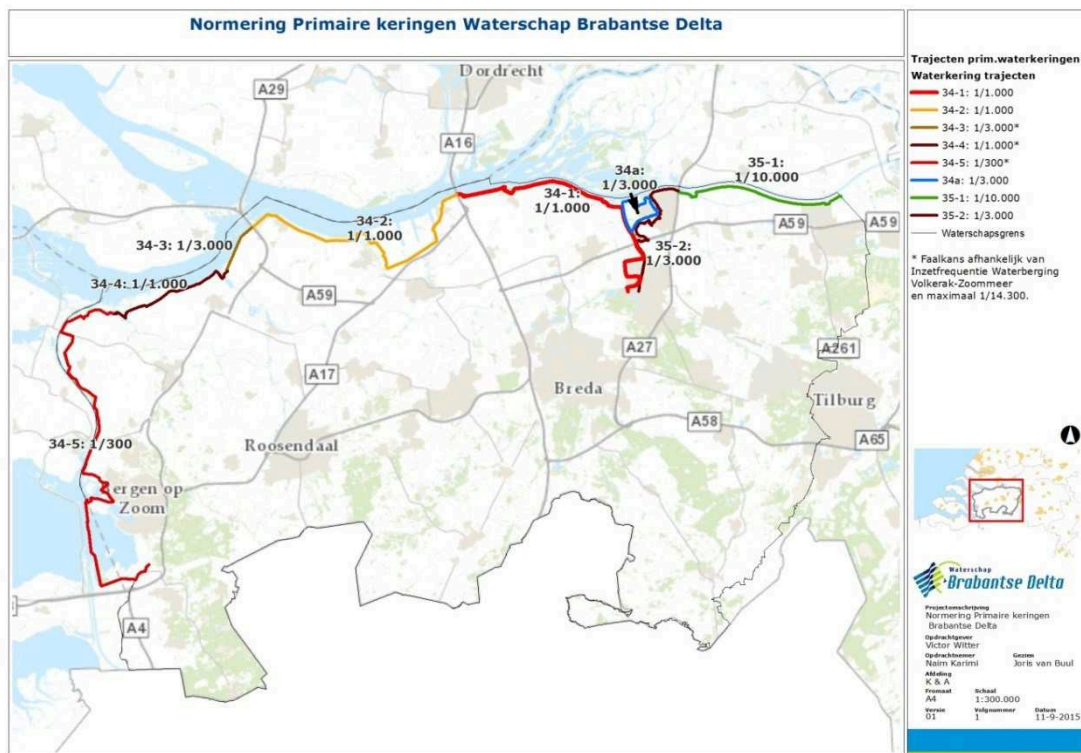
Het waterschap is actief aan de slag gegaan met de verbetering van de regionale keringen, waarbij er intensief met de gebiedspartners wordt samengewerkt (met bijvoorbeeld een 'dijkinspiratieteam'). Het bestuur heeft veiligheid hoog in het vaandel en heeft in het bestuursprogramma een versnelling van de verbeteringswerken voor de regionale keringen aangekondigd. Voor het eerste traject (in deelgebied midden) is in samenwerking met gebiedspartners een voorkeursvariant te kiezen die daadwerkelijk tot een versnelling in de uitvoering leidt. Voor wat betreft de primaire keringen gaat er veel veranderen in de beoordelingssystematiek voor de nieuwe toetsronde. Dat heeft een forse impact op de organisatie.

Primaire keringen

De huidige maatregelen aan primaire keringen zijn gebaseerd op de resultaten van de derde nationale toetsing. Het Deltaprogramma Waterveiligheid heeft geleid tot nieuwe waterveiligheidsnormen, gebaseerd op de meest recente technische inzichten over het falen van waterkeringen én op de gevolgen van falen van de betreffende waterkering. Dat leidt dus tot een heel nieuw toets- en ontwerpinstrumentarium voor keringen. Op het moment loopt de wettelijke verankering van het Deltaprogramma Waterveiligheid. Dit gebeurt door een wijziging van de Waterwet, met daarin de nieuwe normen en status van keringen. De wet wordt in 2016 vastgesteld en is per 1 januari 2017 van kracht. Het definitieve Wettelijke Beoordelingsinstrumentarium wordt halverwege 2017 vastgesteld.

In figuur 2 zijn de nieuwe normen voor de dijktrajecten in het werkgebied van het waterschap Brabantse Delta weergegeven.

Figuur 2: Dijktrajecten primaire keringen met hun norm

De wijziging van de Waterwet en de invoering van het Wettelijke Beoordelingsinstrumentarium heeft grote gevolgen voor het waterschap. De komende beoordelingsronde is inhoudelijk significant anders dan de eerder uitgevoerde beoordelingen. Dit heeft direct en indirect gevolgen op bijna alle aspecten van de zorgplicht, zoals databeheer, kennismanagement en beheer en onderhoud.

Om de impact hiervan inzichtelijk te maken, wordt in 2016 een analyse uitgevoerd en een implementatiestrategie opgesteld. Vanaf 2017 is hiertoe extra personele capaciteit opgenomen in het Programmaplan voor waterkeringen (2000). Op basis van de analyse wordt in 2017 beoordeeld of er nog extra middelen nodig zijn.

In de periode 2018-2023 zullen de primaire keringen volgens deze nieuwe normen beoordeeld worden. Bij de voorbereiding en uitvoering hiervan wordt samengewerkt met Stowa, het programmabureau voor het Nationale Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP), de Unie van Waterschappen en de Brabantse waterschappen. De verbeteringswerken die op grond van de nieuwe normen nodig zijn, starten naar verwachting na 2025. Uit een effectanalyse is alvast een grove inschatting gemaakt van de verwachte opgave: circa 65 kilometer te verbeteren kering. De werkelijke opgave is echter pas bekend als de beoordeling op de nieuwe normen is uitgevoerd.

De verbeteringsopgave naar aanleiding van de nieuwe normen komt bovenop de huidige veiligheidsopgave van 17 kilometer en drie kunstwerken, te verbeteren via het HWBP in de periode 2016-2028. In deze opgave is het hernieuwde rijksoordeel voor de trajecten tussen Willemstad en Noordschans meegenomen. Bij het verbeteren van de primaire keringen wordt samengewerkt in het kader van het HWBP en regionaal met het waterschap Aa en Maas.

Regionale keringen

Regionale keringen moeten sinds 2009 voldoen aan een norm die hoort bij een waterstand die eenmaal per honderd jaar optreedt. In de periode daarvoor werd een minder strenge norm gehanteerd, van een waterstand die eenmaal per vijftig jaar optreedt. Door de inzet van de waterberging op het Volkerak-Zoommeer is er in het westelijke deel van het beheergebied nog een aanvullende verbeteringsopgave. In totaal wordt circa 60 kilometer regionale kering versterkt tussen nu en 2023. Bij ongeveer 36 kilometer wordt de kering met groot onderhoudswerk verbeterd. Het verbeteren van de regionale keringen is opgesplitst in vier deeltrajecten, elk met hun eigen planning:

- Mark-Vliet stelsel West
- Mark-Vliet stelsel Midden

- Mark-Vliet stelsel Oost
- Boezemkeringen.

Deze vier onderdelen bevinden zich nu in de definitiefase. Door de keuze voor het voorkeursalternatief met keermiddelen en gemalen is voor deeltraject Midden een versnelling te realiseren. Hierdoor kan de realisatiefase van dit deeltraject in 2019 afgerond zijn, in plaats van 2022. De planning is om voor het deeltraject Boezemkeringen de realisatiefase in 2019 af te ronden. Voor de deeltrajecten West en Oost wordt de realisatie naar verwachting in 2023 afgerond.

Omdat het Volkerak-Zoommeer vanaf 2016 ingezet moet kunnen worden als waterberging voor de grote rivieren zijn beheersmaatregelen genomen voor de periode tot aan de realisatie van de verbeterwerken. Deze beheersmaatregelen zijn geborgd binnen de calamiteitenorganisatie en afgestemd met de betreffende gemeenten.

Met name bij de regionale keringen is er veel nevengebruik. De waterveiligheidsopgave vraagt dan ook om een communicatiestrategie die specifiek is afgestemd op de gebruikers van de keringen. Deze strategie is de afgelopen jaren ontwikkeld vanuit het programma Ruimte voor de Rivier en wordt nu uitgerold. Een voorbeeld daarvan is het instellen van 'dijkinspiratieteams', waarbij de omgeving direct betrokken wordt bij het opstellen van voorkeursvarianten. Dit heeft in deeltraject Midden geleid tot een breed gedragen voorkeursalternatief.

Binnen de verbeterprojecten wordt ook op allerlei vlakken invulling gegeven aan het behouden of het versterken van de ruimtelijke kwaliteit. Hiervoor is een ruimtelijk kwaliteitskader ontwikkeld.

2.3.2 Impact klimaatscenario's uit 2014

Het klimaat verandert: we krijgen vaker te maken met extremen, zoals te weinig of teveel water. Uit de nieuwe klimaatscenario's van het KNMI blijkt dat deze ontwikkeling sneller gaat dan eerder gedacht. Begin 2016 zijn deze resultaten in de commissie watersystemen gepresenteerd.

Wateroverlast: waterschap anticipeert op ontwikkelingen

Wateroverlast wordt door iedereen verschillend ervaren. Het kan ook verschillende oorzaken hebben. Gelet op de huidige klimaatontwikkelingen wordt 'af en toe water op straat' bijvoorbeeld niet als overlast beschouwd. Het waterschap zorgt ervoor dat de risico's op wateroverlast beperkt blijven, volgens de regels die in de provinciale verordening en in peilbesluiten zijn vastgelegd. In de komende bestuursperiode worden diverse peilbesluiten opnieuw geactualiseerd. De rekenkamercommissie concludeert in het rapport over dit onderwerp in december 2015 dat het waterschap de wateropgave voortvarend oppakt: 'Door uitvoering van verschillende projecten is men er in geslaagd om de wateroverlast voor een substantieel deel terug te dringen.' Daar waar het waterschap maatregelen treft om wateroverlast te voorkomen, wordt rekening gehouden met de toekomstige klimaatsontwikkelingen. Daarbij sluiten we in de huidige aanpak al aan bij de in 2015 gepubliceerde cijfers (zie kader).

-----KADER-----

Waterschap houdt rekening met extreem neerslagscenario

In opdracht van Stowa hebben het KNMI en HKV Lijn in water de nieuwe klimaatscenario's toepasbaar gemaakt voor het waterbeheer. De resultaten zijn in november 2015 opgeleverd. In de nieuwe scenario's is nu gecorrigeerd op de klimaattrend die vanaf begin jaren '80 waargenomen is. Deze correctie was nog niet eerder toegepast. Hierdoor geven de nieuwe statistieken een beter beeld van het klimaat van nu. Dit beeld bevestigt wat veel mensen al langer denken: extreme neerslaggebeurtenissen vinden vaker plaats en de hoeveelheden neerslag liggen hoger, gemiddeld 10 procent. Bij de wateroverlastberekeningen in 2014 is naast de basisberekening die alle waterschappen hebben uitgevoerd (met de toen geldende klimaatscenario's), een aanvullende robuustheidsberekening uitgevoerd met een extreem klimaatscenario. Dat extreme scenario komt ongeveer overeen met het nieuwe KNMI scenario. Het waterschap heeft dus actueel overzicht.

Niet voor alle wateroverlast geldt dat het op grond van een maatschappelijke kosten en baten-analyse zinvol is om deze terug te dringen. Daarom ligt er een verzoek bij de provincie om voor bepaalde gebieden de provinciale normen aan te passen. Anderzijds wordt om die reden de aanpak van wateroverlast vaak gecombineerd met andere doelen, zoals gemeentelijke herontwikkelingen of realisatie van ecologische verbindingzones. Afspraken voor gezamenlijke financiering van de maatregelen om te voldoen aan de

provinciale normen voor wateroverlast zijn vastgelegd in de overeenkomst met de provincie (STUW, zie paragraaf 2.2.).

De richtlijnen voor het beheer en ontwerp van het watersysteem zijn niet gericht op lokale extreme neerslagsituaties (clusterbuien). Er is dan sprake van calamiteuze situaties, waarbij het waterschap met de beschikbare middelen de omvang van de schade beperkt probeert te houden. Ondernemers worden verondersteld zelf de risico's in te schatten en maatregelen te nemen: fysiek en qua verzekering. In de praktijk vallen extreme buien die statistisch gezien zeldzaam zijn, bij toeval binnen enkele jaren in dezelfde omgeving. Hierdoor kan toch wateroverlast ontstaan, ook al wordt wel aan de geldende normen voldaan. De provincie Noord-Brabant heeft in 2015 een motie aangenomen om extra geld beschikbaar te stellen om overlast in dit soort situaties toch te voorkomen. Hierover moeten in de loop van 2016 nog afspraken met de provincie worden gemaakt.

Droogte en zoetwatervoorziening: uitvoering Deltaprogramma

De voorspellingen in de klimaatscenario's geven aan dat ook droogte in de toekomst vaker zal voorkomen. Een extreem droog jaar zoals 2003, wordt straks misschien het gemiddelde droog jaar. Daarmee zal het vochttekort toenemen. Dat is de hoeveelheid vocht die een gewas tekort komt om optimaal te kunnen verdampen en dus om te groeien. Het vochttekort in Brabant heeft direct gevolgen voor de ontwikkeling van natuur en gewassen. De gevolgen zullen vanzelfsprekend merkbaar zijn op de zandgronden, al zal de precieze impact per locatie anders zijn. Maar zelfs in de polders, waar voldoende water kan worden aangevoerd, zal bij droogte een vochttekort in de bodem ontstaan. Het water kan dan vanuit de sloot maar moeizaam in de grond trekken om de planten te bereiken. Ook het stedelijk gebied ondervindt hinder van de droogte (hittestress, waterkwaliteitsproblemen in stagnante wateren). De strategie in stedelijk gebied wordt in de paragraaf 'ruimtelijke adaptatie naar klimaatrobuuste steden' beschreven.

De strategie voor droogte en zoetwatervoorziening is verankerd in het nationale Deltaprogramma. Nederland is verdeeld in verschillende zoetwaterregio's. Ons waterschapsgebied behoort tot de zoetwaterregio's:

- Zuidwestelijke Delta
- Hoge Zandgronden (DHZ)
- (voor een klein gedeelte) Rivieren

Voor de deelgebieden van de Zuidwestelijke Delta en DHZ zijn maatregelen gedefinieerd in het Deltaplan (Deltaprogramma 2015) om in de periode tot 2027 het watersysteem klimaatrobuust in te richten en bij te dragen aan een betere zoetwatervoorziening. Vanwege een mogelijke bijdrage in de financiering door het Rijk, wordt hierbij onderscheid gemaakt in een uitvoeringsprogramma voor de periode 2016-2021 en voor de periode 2022-2028. Klimaatrobuust betekent in dit geval dat er een juist evenwicht is tussen de toekomstige water vraag en -aanbod. Voor de deelgebieden Zuidwestelijke Delta en DHZ zijn hiervoor in 2015 bestuursovereenkomsten ondertekend tussen regionale partijen en het Rijk. In zowel het Deltaprogramma als in beide bestuursovereenkomsten zijn uitgangspunten opgenomen over het uitwerken van de waterbeschikbaarheid in de periode tot en met 2021. Waterbeschikbaarheid gaat over verantwoordelijkheden van overheden en gebruikers in de toekomstige zoetwatervoorziening. Aan de hand van pilots en de op te starten watergebiedsprocessen wordt dit verder uitgewerkt. Dit zal de basis vormen voor het uitvoeringsprogramma in de periode 2022-2028.

Beide bestuursovereenkomsten zijn intentieverklaringen voor het verder uitwerken van het financieringsperspectief. Aanleg van de alternatieve zoetwatervoorziening via de Roode Vaart valt onder de Bestuursovereenkomst 'zoetwatermaatregelen Zuidwestelijke Delta'. De grootste uitdaging voor de regionale en rijkspartners is het samen met private partijen rondkrijgen van de financiering van de maatregelen. Daar horen ook de afspraken bij over bediening, beheer en onderhoud. Een sluitende financiering is een belangrijke randvoorwaarde voor het Rijk om de Rijksstructuurvisie Grevelingen-VZM in de loop van 2016 definitief te kunnen vaststellen.

Op de Hoge Zandgronden kan geen water worden aangevoerd. Hier gelden voor het realiseren van een klimaatrobuuste zoetwatervoorziening de basisprincipes '*zoveel mogelijk water vasthouden*' en '*zuinig watergebruik*'. Voor waterschap Brabantse Delta gaat het in dit gebied niet om nieuwe maatregelen. De opgave is om reeds voorziene maatregelen, zoals beekherstel en GGOR¹-maatregelen, integraal uit te voeren, waarbij een klimaatrobuust watersysteem wordt verkregen. De strategie van het waterschap is om deze opgaven zoveel mogelijk te realiseren door aan te sluiten bij initiatieven van anderen en daarin de

---

¹ GGOR: Gewenst Grond- en OppervlaktewaterRegime, ofwel maatregelen voor peilbeheer.

samenwerking op te pakken. In Watergebiedsprogramma's zullen de maatregelen van alle partijen gekoppeld worden. In sommige gevallen kan dit betekenen dat al voorgenomen maatregelen van het waterschap robuuster moeten worden uitgevoerd. Voor de periode 2016-2021 zijn voor de voorbereiding en uitvoering van maatregelen bijdragen voorzien van Rijk en provincie.

Verdere flexibilisering beregeningsbeleid

De afgelopen jaren heeft het nieuwe beregeningsbeleid vorm gekregen. Rondom het nieuwe beregeningsbeleid zijn allerlei flankerende bestuurlijke afspraken gemaakt (vastgelegd in de Intentieovereenkomst 2014). Hierbij gaat het onder meer om het op orde brengen van vergunningen rond natuurgebieden, de aanpak van illegale situaties en het uitvoeren van de GGOR via de watergebiedsprogramma's, waarbij een eerste pilot nieuwe stijl in 2016 zal starten. In de komende periode zullen ook de flankerende afspraken samen met de andere waterschappen worden uitgewerkt. In de intentieovereenkomst van 2014 over het beregeningsbeleid is afgesproken om jaarlijks de voortgang te evalueren, een verdringingsreeks uit te werken en te beoordelen of de 5%-regeling kan worden vervangen. Dat betreft een uitzonderingsclausule die beregening van grasland binnen de beschermingszones rond natuurgebieden in een 5% droog jaar mogelijk maakt. Het uitwerken van deze onderdelen vraagt om compromissen tussen de verschillende partners. De gemene deler waar men elkaar gevonden heeft, is de verbetering van de bodemstructuur. Daar geven de partners nu prioriteit aan. De drie waterschappen werken aan een plan van aanpak. Deze bestuurlijke afspraken zijn in een broos proces tot stand gekomen. Dit proces, de gezamenlijkheid met de andere waterschappen en de vorderingen in watergebiedsprogramma's bepalen in belangrijke mate het tempo en de volgorde waarin acties rondom beregening uit grondwater worden opgepakt.

Ruimtelijke adaptatie naar klimaatrobuuste steden

Ruimtelijke adaptatie is de derde pijler uit het nationale Deltaprogramma. Het gaat over de ambitie dat Nederland in 2050 zo goed mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Het is de bedoeling dat Rijk, provincies en gemeenten waterveiligheid en klimaatbestendigheid mee laten wegen bij ruimtelijke (her)ontwikkelingen. Hiervoor wordt een ruimtelijke adaptatiestrategie opgesteld, met drie stappen:

- Weten (analyse): de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid van het gebied. Waar staan we?
- Willen (ambitie): de analyse vertalen naar een gedragen ambitie en adaptatiestrategie. Wat willen we gaan doen en hoe?
- Werken (doorwerking): het uitvoeren van de strategie.

De landelijke afspraak is dat de eerste stap, 'weten', in 2017 afgerond wordt. Het waterschap en de gemeenten willen deze fase zoveel mogelijk in één proces doorlopen. Dit proces is ondertussen vanuit de regio West-Brabant gestart.

Naast Ruimtelijke Adaptatie op regionaal niveau werken enkele gemeenten ook op andere manieren aan klimaatadaptatie. Zo werken Breda, Tilburg en sinds kort ook Bergen op Zoom aan het verbeteren van de inrichting van hun eigen stedelijk gebied om dit klimaatrobuuster te maken en leefbaar te houden (het voorkomen van hittestress). Het waterschap werkt hier actief aan mee. We geven daarmee invulling aan de lange termijn-visie voor het stedelijk gebied, die met de Brabantse Waterschappen in 2012 is vastgelegd in de position paper 'Impuls Stedelijk Water'.

De relatie tussen het landelijk gebied en de stedelijke omgeving verdient bijzondere aandacht bij ruimtelijke adaptatie. Daar waar gemeenten individueel vooral de focus lijken te leggen op klimaatrobuuste inrichting van het stedelijke gebied, richt het regionale proces zich op het gehele gebied, dus ook het buitengebied en de relatie tussen stad en land. Zo wordt afwenteling van problemen voorkomen en blijft de samenhang tussen stad en land integraal in beeld.

Een van de instrumenten voor de uitwerking van de ruimtelijke adaptatie is een klimaatscan. Deze geeft zowel op gemeentelijk als regionaal niveau input voor de aanpak van klimaatuitdagingen als hittestress en wateroverlast. Daarbij gaat het zowel om groen-blauwe als om stedenbouwkundige input. In de Kadernota zijn middelen voor de uitvoering van maatregelen gereserveerd. Het waterschap streeft ernaar deze middelen gezamenlijk met die van gemeenten en provincie in te zetten, en zo de regio klimaatrobuust te maken.

2.4 Waterkwaliteit en ecologie

Er is steeds meer aandacht voor verbetering van leefbaarheid en gezondheid. De waterkwaliteit speelt daarbij een belangrijke rol: een goede ecologische kwaliteit en een goede chemische kwaliteit. Zo ontstaat

meer draagvlak om samen te werken aan schoon water. Dat is ook nodig om de doelen voor waterkwaliteit en ecologie te bereiken. Door de klimaatveranderingen neemt de watertemperatuur toe, waardoor de ecologische doelen moeilijker te halen zijn. Bovendien worden in diverse sectoren nieuwe stoffen ontwikkeld, die we terug vinden in het watermilieu. Voorbeelden zijn medicijnresten, microplastics, gewasbeschermingsmiddelen en drugsafval. Landelijk wordt onderkend dat verbetering van de waterkwaliteit in Nederland achterblijft. In 2015 hebben alle betrokken partijen afgesproken om werk te maken van een verdere verbetering van de waterkwaliteit. Dit is vastgelegd in de Verklaring van Amersfoort. Waterschappen zijn daarbij vooral in beeld voor monitoring, het handhaven van wet- en regelgeving, het stimuleren van verdergaande emissiereductie door de verschillende doelgroepen en de inrichting van het watersysteem.

-----KADER-----

De Verklaring van Amersfoort

De Verklaring van Amersfoort is in mei 2015 ondertekend door verschillende partijen die zich bezig houden met de waterkwaliteit (Rijk, provincies, waterschappen, drinkwaterbedrijven, natuurterreinbeheerders en koepelorganisaties voor het bedrijfsleven zoals de LTO en Nefarma). In de verklaring staat welke verantwoordelijkheden verschillende partijen hebben voor wat betreft verbetering van de waterkwaliteit. Ook is vastgelegd welke acties de verschillende partijen ondernemen om te komen tot een goede waterkwaliteit. De Verklaring van Amersfoort is uitgewerkt in het Deltaplan Waterkwaliteit 'Samen aan de slag voor schoon water', dat in november 2015 werd aangeboden aan de Tweede Kamer.

De samenwerkingsafspraken op landelijk niveau ondersteunen de samenwerking van het waterschap met partijen in de regio. In paragraaf 2.4.1 wordt de strategie van het waterschap voor de KRW-doelen beschreven en in paragraaf 2.4.2 wordt ingegaan op de strategie rond de nieuwe stoffen.

2.4.1 Samen werken aan waterkwaliteit en ecologie

Een belangrijk richtsnoer voor de kwaliteit van onze beken, vennen en kreken is de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). In die richtlijn staat hoe schoon onze wateren in 2027 moeten zijn, zodat karakteristieke waterplanten en waterdieren er kunnen gedijen. Bij de beoordeling van oppervlaktewaterkwaliteit wordt onderscheid gemaakt tussen de fysisch-chemische parameters (nutriënten, zware metalen, doorzicht e.d.) en de biologische parameters (fytoplankton, macro-fauna, waterflora, vissen).

In de Waterspiegel 2014, waarbij gegevens over 2013 zijn beschouwd, scoorde de waterkwaliteit in West-Brabant relatief slecht ten opzichte van de rest van Nederland. Positief was, dat er over het algemeen een verbetering zichtbaar was ten opzichte van de toestand in 2009. De situatie is met name voor de fysisch-chemische waterkwaliteit in 2015 verder verbeterd. Voor de biologische parameters is dit beeld nog gevarieerd en heeft verbetering meer tijd nodig. Op het gebied van de kleine ongewervelde waterdieren blijft de verbetering achter, zo bleek uit de eigen watersysteemanalyse uit 2013.

Emissies verminderen

- Waterschap Brabantse Delta zet de komende jaren het ingezette emissiebeleid voort. Hierbij worden voorlopers gestimuleerd en achterblijvers strikt gehandhaafd. Als het gaat om diffuse verontreiniging (uit- en afspoeling) is met name de landbouw in beeld. Er wordt actief gewerkt aan het maken van concrete afspraken met partners: Rondom Zundert is door strikte handhaving van regelgeving en het stimuleren van verdergaande technieken (zoals mechanische onkruidbestrijding) de waterkwaliteit al sterk verbeterd voor wat betreft de overschrijdingen aan gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater.
- Inmiddels is de gebiedsgerichte DAW-aanpak (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer) samen met ZLTO uitgewerkt voor een aantal gebieden: de Agger, de Rietkreek en Aa of Weerij. Hierbij worden waterknelpunten integraal aangepakt, zowel kwalitatief als kwantitatief.
- Themagericht wordt in projecten als 'Schoon water voor Brabant' en 'Brabant Bewust' gewerkt aan de vergaande terugdringing van de emissie van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten naar oppervlaktewater.
- Verder worden via het nieuwe stelsel Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLB2016) door het collectief van agrarische natuurverenigingen blauwe diensten afgesloten voor het waterschap. Dan gaat het om akkerranden en brede mest- en spuitvrije zones in de beekdalen.
- Met de Vlaamse partners worden enkele grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten opgestart in Interreg-verband. Deze initiatieven vloeien voort uit het samenwerkingscharter dat in 2015 is afgesloten met de Vlaamse waterpartners.

Wat betreft de eigen zuiveringen is gebleken dat op een drietal rwzi's aanvullende maatregelen nodig zijn. Zo zal op de rwzi's in Kaatsheuvel en Rijen vanaf 2017 extra worden gedefosfateerd. Voor rwzi Halsteren wordt een nadere analyse gedaan, zodra er helderheid is omtrent een zoet of zout Volkerak-Zoommeer. Gebleken

is dat de andere rwzi's in het beheergebied geen significante invloed hebben op de waterkwaliteit. Het overgrote deel van het effluent (ruim 80%) wordt geloosd op zeer ruim ontvangend oppervlaktewater: de Westerschelde en het Hollands Diep.

Effectiever maatregelen door inzet van nieuwe ecologische kennis

De biologische waterkwaliteit wordt verbeterd door het uitvoeren van de reeds geplande KRW-maatregelen: beek- en kreekherstel, het aanleggen van ecologische verbindingzones en herstel van natte natuurparels. Met het uitvoeren van deze maatregelen zullen niet alle beoogde KRW-doelen behaald worden, zo blijkt uit de nieuwste inzichten. Aanvullend op de geplande maatregelen zetten we de komende periode in op een betere afstemming van het beheer en onderhoud van watergangen op de ecologie, zoals benoemd in het Waterbeheerplan. Door toepassing van bijvoorbeeld dood hout in de beek, worden de vestigingsmogelijkheden voor de kleine ongewervelde waterdieren sterk vergroot.

Door regionaal en landelijk onderzoek heeft het waterschap nieuwe inzichten verkregen in de effectiviteit van maatregelen. Met name voor de stromende wateren is er veel vooruitgang geboekt: eind 2015 zijn de ecologische sleutelfactoren gepubliceerd door de Stowa. In de periode 2015-2019 worden per waterlichaam de effecten van uitgevoerde en geplande maatregelen nader beschouwd. Voor de Stijbeekse beek, de Tonnekreek en het Markiezaatsmeer zijn al analyses uitgevoerd. In 2016 volgen er drie gebieden, in 2017 vijf, in 2018 zeven en in 2019 nog vier. Parallel hieraan wordt de kennis per gebied direct ingezet bij de uitvoering van maatregelen met partners (watergebiedsprogramma's, zie paragraaf 2.2.3 participatie). Het algemeen bestuur wordt betrokken bij dit proces. Uiterlijk in 2019 moet voor het hele gebied in beeld zijn in hoeverre waterkwaliteitsdoelen ook daadwerkelijk haalbaar zijn. Dit vormt de basis om te komen tot het Waterbeheerplan 2022-2027.

2.4.2 Lokale actie in de aanpak van medicijnresten

In het Waterbeheerplan en het Bestuursakkoord gaat tevens aandacht uit naar de aanpak van medicijn- en drugsresten en antibioticaresistentie. De hoofdlijn van de strategie is in 2015 door het Algemeen Bestuur vastgesteld in een position paper. De strategie sluit aan op de nationale aanpak. Juist lokale initiatieven zijn nodig om landelijk en internationaal een stap verder te komen in dit dossier. In deze paragraaf wordt deze strategie van het waterschap nader beschreven.

Het waterschap Brabantse Delta kiest voor een actieve rol. Dat gebeurt door actief deel te nemen aan initiatieven, het voortouw te nemen in het opzetten van samenwerkingen, kennisvragen te agenderen, projecten te faciliteren en te initiëren. Voorwaarde hierbij is dat de activiteit past bij de rol die wij spelen binnen de keten.

Onze aanpak bestaat uit de volgende stappen:

1. Opgave en urgentie in kaart brengen, opstellen van een kennisagenda.
2. Bepalen welke maatregelen het meest (kosten)effectief zijn.
3. Het testen van nieuwe maatregelen en zo mogelijk concrete maatregelen nemen.

Het dagelijks bestuur heeft in september 2015 geconcludeerd dat met het totale pakket aan activiteiten een passend ambitieniveau wordt bereikt. Op programmaniveau wordt jaarlijks € 75.000 tot € 100.000 besteed, afkomstig uit de onderzoeksbudgetten van zuiveringsbeheer (programma 4000) en emissiebeleid (stimuleren aanpak diffuse bronnen, onderdeel van programma 6000: Regulering en vergunningverlening). Organisatiebreed worden 300 tot 400 interne uren besteed.

Overzicht activiteiten

De concrete activiteiten, zoals eerder benoemd in het position paper, worden hier kort toegelicht met een onderscheid in drie ambitieniveaus: pro-actief (initiërend), actief deelnemen en volgend. Het betreffen activiteiten in de periode 2016-2017. Op grond van een evaluatie van de aanpak wordt in 2017 de vervolgstategie bepaald.

Pro-actief

- Schone Maaswaterketen: het bepalen van de gevolgen van medicijnrestenlozing voor de Maas. Onze Dijkgraaf is namens de deelnemende waterschappen ambassadeur van het project, samen met de directeur van Evides.
- Bewustwording in de medicijnketen: het waterschap is opdrachtgever in het project van hogeschool NHTV, waarin de mogelijke maatregelen in de medicijnketen worden onderzocht.
- Bewustwording in het netwerk 'Medicijn voor gezond water': binnen het samenwerkingsverband van Winnend samenwerken is een breed regionaal netwerk opgezet waarin veel aandacht is voor preventie.
- Fuzzy Filter: mogelijk kan de Fuzzy Filter-installatie op de rwzi Nieuw-Vossemeer worden ingezet voor onderzoek naar verwijdering van medicijnresten. De haalbaarheid wordt in 2016 onderzocht.

Actief deelnemen

- Brede screening micro-verontreinigingen: met ingang van 2016 zijn een aantal nieuwe stoffen aan de periodieke screening 'gewasbeschermingsmiddelen' toegevoegd, waaronder medicijnresten en micro-plastics.
- Drugsafval: het waterschap neemt deel aan een gezamenlijke werkgroep van gemeenten, provincie en waterschappen. Criminaliteitsbestrijding komt daarbij op de eerste plaats.
- Hotspotanalyse humane medicijnresten: op verzoek van de Unie van Waterschappen voert het waterschap een hotspotanalyse uit. Het doel is om op landelijk niveau een beeld te ontwikkelen van het aandeel van rwzi's als bron van medicijnresten.
- Themagroep geneesmiddelen UvW: het waterschap neemt deel aan deze themagroep om op de hoogte te blijven en invloed uit te oefenen.
- Gescheiden sanitatie oplossingen: het waterschap is, in Winnend samenwerken-verband, deelnemer in een Wetsus-project dat onderzoek doet naar gescheiden sanitatie-oplossingen.
- Smart monitoring: het waterschap participeert in het Simoni project. Dit is effectgericht onderzoek, waarbij watervlooiën en algen worden blootgesteld aan het extract van een passieve sampler.
- Hotspotanalyse diergeneesmiddelen: het waterschap neemt deel in het project diergeneesmiddelen en oppervlaktewater van het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM).

Volgend

- Antibioticaresistentie: het waterschap volgt deze ontwikkelingen en ondersteunt landelijk onderzoek op dit gebied (stelt eigen rwzi's beschikbaar voor onderzoek).
- Micro-plastics: dit is een opkomend onderwerp in wetenschappelijk onderzoek. Het waterschap staat open voor (toekomstige) verzoeken om bij te dragen aan onderzoek, voor zover dit past bij onze rol.

Communicatiestrategie

De communicatiestrategie richt zich vooral op bewustwording van actoren in de medicijnketen, zoals apothekers, huisartsen en producenten van geneesmiddelen. Zij moeten beseffen wat de gevolgen van medicijnresten voor het milieu zijn, en vervolgens in actie komen. Belangrijk is het om aan te geven welk handelingsperspectief er is voor de ketenpartners. Er ontstaan regionaal al bewegingen om op grond van de milieu impact andere geneesmiddelen voor te schrijven (bijvoorbeeld in gemeente Meppel). De communicatie is ook ondersteunend en adviserend in de lobby naar het Rijk en Brussel, waarbij het doel beleidsbeïnvloeding is. Zo wordt er samen met provincie en gemeenten gewerkt aan een 'health-deal'.

In de communicatie richting burgers benadrukt het waterschap het belang van schoon en gezond water. Het waterschap geeft aan dat hier in samenwerking met veel verschillende partijen onderzoek naar wordt gedaan.. De communicatiedoelen hierbij zijn:

- Een bijdrage leveren aan de bewustwording (zonder paniek te zaaien), zoals bijvoorbeeld tijdens de Week van ons Water in 2015.
- Zichtbaar maken van deelname van waterschap Brabantse Delta aan projecten.
- Bouwen aan (en zichtbaar maken van) samenwerking met partners in de water- en medicijnketen.

2.5 Nieuwe, circulaire economie

De circulaire economie komt sterk tot uiting in de veranderingen in energievoorziening en de terugwinning van grondstoffen. Door met een nieuwe bril naar het traditionele waterzuiveringsproces te kijken, hebben de waterschappen de Energiefabriek en de Grondstoffenfabriek bedacht. De circulaire economie gaat verder: men zoekt daarbij naar aanpassingen in het economisch systeem. Het principe 'de vervuiler betaalt' zal nog verder in het belastingstelsel doorgevoerd worden (aanbeveling vanuit OESO).

Energietransitie

Er is een verschuiving gaande naar andere vormen van energieopwekking, om op termijn onafhankelijk te worden van fossiele brandstoffen: de energietransitie. Hierdoor ontstaat meer aandacht voor lokale vormen van energie-opwekking, naast de grote energienetwerken.

De rwzi Nieuwveer bij Breda is dankzij diverse maatregelen al 56% zelfvoorzienend en levert warmte aan ongeveer 450 huishoudens in Breda. Ook bij de rwzi Bath worden energie-efficiënte maatregelen doorgevoerd. Waterschappen kunnen de grootste producent van groene energie worden in Nederland. Door alle rioolwaterzuiveringen om te bouwen naar Energiefabrieken kunnen de waterschappen in theorie uiteindelijk zo'n 100.000 huishoudens van biogas voorzien of 200.000 auto's een jaar lang op biogas laten rijden.

Ook uit een verkenning door de regio West-Brabant komt het waterschap naar voren als een belangrijke speler in dit transitieproces. Zowel de regio West-Brabant als de regio Midden-Brabant zijn uitgekozen voor een landelijke pilot, om te komen tot een regionale energiestrategie voor de langere termijn. Het waterschap Brabantse Delta neemt aan beide pilots deel. Deze pilots zullen van het waterschap vragen zich te bezinnen op zijn rol als overheid in het totale proces van energietransitie:

- Aan de ene kant door te kijken naar de energiehuishouding in eigen huis. Dit doet het waterschap door het opstellen van een Energie Efficiëntie Plan 2017 – 2020. Daarin wordt onder andere gekeken naar de volgende aanbesteding van de energie-inkoop en naar verdere mogelijkheden voor energieproductie op eigen terreinen (ook binnen het beleidsveld watersysteembeheer). Dat laatste aanvullend op de maatregelen die vanuit 'de energiefabriek' in het zuiveringsproces al worden genomen.
- Aan de andere kant roept het ook principiële vragen op over de rol die het waterschap vanuit zijn kerntaken kan en wil spelen als mede-aanjager van het regionale transitieproces naar een duurzame energievoorziening. In 2016 worden voor het thema 'duurzaamheid' de beeldvorming, oordeelsvorming en besluitvorming doorlopen in het algemeen bestuur (onderdeel van de bestuurlijke vernieuwing). Het onderwerp 'energie' zal hier een onderdeel van uitmaken. Dit levert standpunten op voor de Kadernota 2018-2027.

Van afval naar grondstof

Steeds meer afval kan als grondstof worden ingezet. Ons afvalwater zit namelijk vol met schaarse en waardevolle grondstoffen. Van de grondstoffen die uit afvalwater gewonnen worden kunnen diverse producten zoals papier, bioplastic, bouwstoffen voor asfalt en kunstmest worden gemaakt. Daarmee krijgt het economische waarde, waardoor het zuiveringsproces van afvalwater bedrijfsmatig interessant wordt. In april 2015 stelde de nationale adviescommissie Water hierover het volgende: *'Het toenemende initiatief in de maatschappij op het gebied van de verduurzaming van de waterketen betekent dat overheden (waterschappen en drinkwaterbedrijven) niet meer alleen 'wateroverheid' zijn maar ook andere rollen moeten vervullen, namelijk kaderstellend, faciliterend en toezichhoudend. Daarbij moeten uiteraard waarden als volksgezondheid, milieu en veiligheid voorop blijven staan zoals die ook in het huidige systeem geborgd zijn. Het bedrijfsleven krijgt een grotere rol bijvoorbeeld als partner, verbinder en kennisbrenger. Een aandachtspunt hierbij is het beheer, eigenaarschap, veiligheid en behoud van kennis rondom decentrale installaties.'*

De veranderende rol van de overheid bij dit onderwerp zal, net als het onderwerp 'energie', onderdeel uitmaken van de standpuntbepaling in het algemeen bestuur rond het thema duurzaamheid.

De slibverwerking is hierbij een van de onderwerpen met de grootste impact. Het gaat dan om zowel de verwerking en vergisting op eigen rwzi's als de verwerking bij de slibverwerking Noord Brabant (SNB), waarvan het waterschap aandeelhouder is. De ambitie van SNB is, om in 2020 een knooppunt te vormen in de duurzame slib(eind)verwerking, met als hoofddoel het verwerken van slib op de meest duurzame wijze tegen de laagste kosten. Zo wordt er gewerkt aan 100% terugwinning van fosfaat uit vliegias. Dit is één van de onderdelen uit het vastgestelde ondernemingsplan 2016-2020.

Op korte termijn zal worden gewerkt aan een strategie voor de periode na 2020. Daar heeft het waterschap samen met de andere aandeelhouders om gevraagd. De slibverwerkingsinstallatie van de SNB is in 2022 financieel afgeschreven. Op basis van de huidige kennis loopt de technische gebruiksduur door tot 2037. In de algemene vergadering in november 2010 is besloten de afschrijvingstermijn niet te verlengen. Zo nemen de financieringskosten niet toe en blijft er in de toekomst ruimte voor het maken van keuzes.

Kleine kringlopen, nieuwe sanitatie

Landelijk is in het verleden sterk ingezet op het zoveel mogelijk centraal behandelen van huishoudelijk afvalwater. Er is veel riolering in het buitengebied aangelegd. Binnen nu en een aantal jaren is een groot deel van de riolering in het buitengebied van meerdere gemeenten aan vervanging toe. Samen met de relatief hoge (onderhouds)kosten van conventionele systemen en een grotere storingsgevoeligheid dan aanvankelijk werd voorzien, komt er een natuurlijk moment voor de gemeenten om de systeemkeuze te heroverwegen. De gemeenten moeten dan, in samenspraak met de betrokkenen (zoals waterschap Brabantse Delta), opnieuw beslissen welke oplossing voor het buitengebied de meest doelmatige is.

Zundert is één van de eerste gemeenten binnen het werkgebied van waterschap Brabantse Delta die een grote vervangingsopgave op zich af ziet komen. Om zich hierop voor te bereiden is samen met het waterschap een proefproject opgezet, wat in 2017 wordt uitgevoerd. In dit proefproject wordt een actieve samenwerking gezocht tussen landbouw, waterbeheer en de gemeente. Het is een gezamenlijke zoektocht naar alternatieve sanitatievormen, waarbij het gaat om het wederzijds benutten van kansen. Door slimme samenwerkingsverbanden kan bijvoorbeeld effluent worden hergebruikt in boomkwekerijen. Het is een experiment op kleine schaal, maar wel met een landelijke uitstraling. Het biedt de mogelijkheid om (praktijk)kennis op te doen en een visie te vormen over duurzame alternatieven voor de verwerking van

afvalwater in het buitengebied. Het beleid 'afvalwater buitengebied' van het waterschap wordt in 2018 geëvalueerd.

Herziening stelsel waterschapsbelastingen

In 2014 is het rapport *Water Governance in the Netherlands: Fit for the Future?* gepubliceerd door de OESO. In opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Milieu en de waterschappen heeft de OESO de toekomstbestendigheid van het Nederlandse waterbeleid onderzocht. De hoofdconclusie van dit rapport is positief. Nederland heeft een 'excellent track record' en is een mondiale referentie op het gebied van waterbeheer. Tegen relatief lage kosten wordt gezorgd voor waterveiligheid, waterkwaliteit en voldoende water. Wel ziet de OESO ruimte voor verbetering en doet daartoe een aantal aanbevelingen, zoals het vergroten van waterbewustzijn, vergroten van transparantie, het inbouwen van financiële prikkels en het vergroten van onafhankelijk toezicht. Met een aantal van deze aanbevelingen zijn de verschillende partijen in Nederland aan de slag gegaan.

Zo is er naar aanleiding van het OESO-rapport afgelopen jaar onderzocht wat de mogelijke knelpunten zijn voor een duurzame en toekomstbestendige financiering van het waterbeheer. Dit heeft geleid tot het rapport *Toekomstbestendige en duurzame financiering van het Waterbeheer*. In dit rapport, dat in juli 2015 is aangeboden aan de Tweede Kamer, staat dat de basis van ons waterbeheer op orde is en er geen grote systeemwijzigingen van de financiering nodig zijn. Gezien de toekomstige ontwikkelingen is er echter wel aanleiding om binnen het bestaande belastingstelsel te verkennen waar verbeteringen mogelijk zijn. Er wordt aandacht gevraagd voor:

- Effectiever toepassen van het principe 'de vervuiler betaalt', ook voor diffuse bronnen
- Financiële prikkels om te investeren in preventie of bronmaatregelen voor nieuwe stoffen (medicijnen, microplastics)
- Welke instrumenten kunnen effectief bijdragen aan het vasthouden van schoon regenwater, zodat dit niet wordt afgevoerd naar de waterzuivering?
- Prijsprikkels voor onttrekking en gebruik van grondwater en oppervlaktewater in relatie tot de voorzieningenniveaus zoetwater
- Opnemen van reeds lopend onderzoek naar de modernisering en verduurzaming van de zuiveringsheffing in dit brede kader, en onderzoeken of er nut en noodzaak is om de watersysteemheffing hierbij te betrekken.

In vervolg hierop zal de minister, samen met de waterschappen, gemeenten, provincies en drinkwaterbedrijven onderzoeken hoe er meer prijsprikkels (zoals 'de vervuiler betaalt') in ons waterbeheer kunnen worden ingebouwd.

De Commissie Aanpassing Belastingstelsel (CAB) heeft van het bestuur van de Unie de opdracht gekregen om onderzoek te doen naar de vraag of het belastingstelsel van de waterschappen op de middellange termijn houdbaar is. Dit onderzoek maakt onderdeel uit van een breder onderzoek van de minister van I&M naar de financiering van het Nederlands waterbeheer. Naast de CAB zijn drie ambtelijke werkgroepen aan de slag die onderzoek doen naar Diffuse bronnen, Gebruik en onttrekking zoetwater en Stedelijk water. In deze werkgroepen zijn vertegenwoordigd: de ministeries van Infrastructuur en Milieu en van Economische Zaken, de koepels voor provincies, gemeenten, de waterschappen en drinkwaterbedrijven (IPO, VNG, Unie en Vewin).

De CAB doorloopt drie fases alvorens een advies aan te bieden aan het Uniebestuur:

- Fase 1: de joint factfinding
- Fase 2: de verdieping van de scenario's
- Fase 3: de afronding door middel van een advies aan het Uniebestuur.

In het 1e kwartaal 2016 heeft de CAB op een open en constructieve manier gesproken met de waterschappen en met externe stakeholders over wat goed werkt en waar verbeteringen wenselijk zijn. De komende tijd worden er door de commissie nog gesprekken gevoerd met de partners van het Bestuursakkoord Water, zoals VNG, IPO en Vewin. Daarnaast sluit de commissie aan bij de bijeenkomst die het ministerie van I en M in het kader van het bredere onderzoek naar de duurzame financiering van het waterbeheer voor maatschappelijke partners organiseert. Naar verwachting wordt de Tweede Kamer medio 2016 geïnformeerd over de voortgang van de CAB. Deze ontwikkeling vormt een onderdeel van het programma 7000: Heffing en invordering.

2.6 Effectief en efficiënt werken

Assetmanagement

Door assetmanagement verbeteren we het beheer van onze bezittingen. Zo kunnen we de risico's volgens de afspraken beheersen en de doelen voor de ontwikkeling van het systeem behalen – zoals beschreven in het

Waterbeheerplan 2016-2021. Met de ontwikkeling van een goed afwegingskader (bedrijfswaarden en risicomatrix) wordt het bestuur in staat gesteld om meer op hoofdlijnen te sturen.

Het waterschap past assetmanagement toe bij de inventarisatie en beoordeling van risico's, de keuze van voorkeurvarianten in projecten en bij de prioritering van investeringen. Bij het opstellen van de Kadernota zijn alle projecten en programma's getoetst op de mate waarin zij bijdragen aan de bedrijfswaarden. In hoofdlijnen komt de methodiek neer op:

- Levenscyclus denken en handelen
- Focus op de prestaties van het gehele systeem, in plaats van afzonderlijke objecten
- Toetsing op bijdrage aan bedrijfswaarden: kosten, compliance (aan wet en regelgeving), waterkwantiteit/veiligheid, water- en omgevingskwaliteit/milieu, imago en continuïteit
- Risicobeoordeling en scenariobenadering.

Bij de ontwikkeling van nieuwe assets wordt beter gekeken naar bediening, onderhoud en beheersbaarheid. Het gebruik van inspectieprogramma's zorgt ervoor dat ad hoc investeringen – en dus verrassingen – nu en in de toekomst steeds minder vaak voorkomen. In het onderhoud worden de verschillende onderhoudsconcepten geactualiseerd, zodat deze meer risico-gebaseerd worden.

In 2016 wordt gewerkt aan een lange termijn-planning voor het assetmanagement voor zuiveringsbeheer. Dat is nodig voor de afweging van reguliere maatregelen, naast de renovatie van de afvalwaterpersleiding. Deze renovatie betreft een zeer dominant project in het investeringsprogramma: in de jaren 2018-2020 heeft dit project de omvang van de helft van het investeringsvolume voor zuiveringsbeheer (totale investering van € 45 miljoen). Begin 2017 zullen de mogelijke risico's voor de bedrijfsvoering in beeld zijn gebracht.

Risicomatrix

Het afwegingskader op basis van de bedrijfswaarden is vertaald in een risicomatrix. De afzonderlijke projecten worden met deze matrix meer eenduidig beoordeeld. Het bestuur hoeft zich minder te richten op de beoordeling van afzonderlijke projecten, maar meer op een goed afwegingskader. Zo kan het bestuur meer op hoofdlijnen sturen, zoals bedoeld met 'bestuurlijke vernieuwing' in het Bestuursakkoord. De risicomatrix is eind 2014 door het algemeen bestuur vastgesteld. Deze risicomatrix blijft op basis van voortschrijdend inzicht continu in ontwikkeling, om nu en in de toekomst de juiste keuzes en afwegingen te maken in de taakuitoefening. De doorontwikkelde risicomatrix is opgenomen in bijlage 6. Ten opzichte van de vorige Kadernota is een beperkte aanpassing doorgevoerd: alleen de indicatoren voor de inschatting van de ernst van dierenleed bij calamiteiten (onderdeel van water- en omgevingskwaliteit) zijn geoptimaliseerd.

Risicobeheer en programmeren

Het waterschap houdt in een risicoregister overzicht over de belangrijkste risico's die het behalen van de organisatiedoelstellingen kunnen belemmeren, versnellen of vertragen. Risicobeheer is een continue activiteit geworden, waarin naar risico's wordt gezocht en erkende risico's worden gevolgd, geactualiseerd, toegevoegd en verwijderd. Met een risicoanalyse verkrijgt het waterschap een beoordeling van ieder specifiek risico. Door vervolgens beheermaatregelen te bepalen en te programmeren worden de risico's verkleind en in positieve zin kansen benut.

Vaak kan een risico niet volledig worden uitgesloten bij het nemen van beheermaatregelen. Dan is er sprake van een restrisico. Het is belangrijk dat het waterschap goed voorbereid is op situaties waarin een restrisico manifest wordt. Het doel is om maatregelen achter de hand te hebben en te zorgen voor voldoende financiële middelen om de restrisico's op te kunnen vangen. Door hier pro-actief mee aan de slag te zijn, blijft het risicobewustzijn binnen de organisatie op een hoog niveau. De restrisico's worden periodiek beoordeeld op de kans van optreden en de eventuele impact op de taakuitvoering en organisatie. De uitkomst van de berekening van kans, impact en trendontwikkeling van de restrisico's wordt afgezet tegen de beschikbare reserves en de bestuurlijk afgesproken norm voor het weerstandsvermogen (zie bijlage 4).

Samenwerken met overheden

Het waterschap werkt samen met andere overheden. Enerzijds om als één overheid op te treden, zoals ook gesteld in de visie op digitalisering. Anderzijds werken we samen om zo effectief en efficiënt mogelijk de maatschappelijke taken uit te voeren. We werken als regionale overheden in Brabant intensief samen: in de regio met gemeenten en op provinciale schaal met de waterschappen (Winnend samenwerken).

Samenwerking met gemeenten in West- en Midden-Brabant

De samenwerking met gemeenten in en rond de bebouwde kom is de afgelopen jaren sterk geïntensiveerd, naar aanleiding van afspraken uit het Bestuursakkoord Water uit 2011. Dit heeft geleid tot een gestructureerde aanpak onder de naam Samenwerking aan Water in West- en Midden-Brabant (SWWB).

Deze samenwerking is gericht op ontwikkeling, beheer en onderhoud van de (afval)waterketen, rekening houdend met de openbare ruimte.

In de SWWB werkt het waterschap Brabantse Delta samen met gemeenten, de naastgelegen waterschappen en de drinkwaterbedrijven. Er wordt een onderverdeling in vier werkeenheden gehanteerd: Waterkring West, Waterkring De Baronie, Werkeenheden Hart van Brabant en Werkeenheden 4. Het waterschap heeft de intentie een verbindende en stuwende kracht in de regionale samenwerking te zijn, deze te intensiveren en verder uit te bouwen. Een concreet voorbeeld hiervan is de verbreding van de activiteiten van de beide drinkwaterbedrijven. Brabant Water levert momenteel een projectleider voor een project binnen waterkring West over het beheer/onderhoud van gemalen en persleidingen. Er worden gesprekken met Brabant Water en Evides gevoerd om dit soort samenwerkingsvormen ook breder in SWWB-verband toe te passen.

De samenwerkende partijen in de regio weten elkaar te vinden en hebben inzicht in elkaars belangen en doelen. We hebben geleerd hoe we initiatieven tot concrete resultaten kunnen brengen. De samenwerking in de werkeenheden is de afgelopen jaren verdiept. Partijen kennen elkaar en hebben vertrouwen in elkaars kwaliteiten waardoor het algemeen belang steeds meer voorop wordt gesteld. De resultaten die we hebben bereikt in de samenwerking zijn zeer divers: schaalvoordelen, afstemming van werkzaamheden en vermindering overlast voor de burger, ontzorging van elkaar, toenemende deskundigheid, verbeterde gebiedskennis en het opereren als één overheid richting de burgers. De mensen in de samenwerking weten elkaar ook op andere onderwerpen steeds beter te vinden, de regio wordt hechter. Dat maakt het mogelijk om nu verder te focussen op de gezamenlijke/overkoepelende projecten. Daarmee kunnen de besparingsdoelstellingen worden behaald. Ook op de doelstellingen ten aanzien van kwaliteit en kwetsbaarheid wordt in de vier werkeenheden steeds meer ingezet. Geboekte resultaten leveren niet alleen zichtbare besparingen op, maar helpen ook om het proces van samenwerking een impuls te geven. In de stormboekhouding houdt het waterschap bij hoe de voorgenomen besparingen vorderen (zie paragraaf 4.2).

Vanuit het samenwerkingsproces op basis van het Bestuursakkoord Water is eind 2015 landelijk een oproep gedaan aan de regio's om met een hernieuwde en meer gefocuste inzet de samenwerkingsdoelen richting 2020 te realiseren. Er zijn twee hoofdonderwerpen benoemd: het toewerken naar een gezamenlijk investeringsprogrammering voor de afvalwaterketen en het samen omgaan met de veranderingen in de Omgevingswet voor de (afval)waterketen. Deze twee onderwerpen worden door de vier SWWB regio's uitgewerkt. In 2016/2017 gaan de partijen in de regio's onder meer aan de slag met:

- gezamenlijke integrale planvorming
- het beschikbaar stellen van systeem- en gebiedsgegevens via een centrale portal
- de aanpak van kwetsbaarheid en kennisdeling
- het beheer en onderhoud van gemalen, leidingen, persleidingen en drukriolering/IBA's
- het gezamenlijk(er) aanbesteden en uitvoeren van beheer en onderhoud van het watersysteem
- het uitwerken van de gevolgen van de Omgevingswet
- het uitdenken van een gezamenlijke investeringsprogrammering
- nieuwe sanitatievormen en -mogelijkheden
- sociale innovatie.

Enkele projecten zijn de regionale samenwerkingen ontstegen en worden bovenregionaal, in SWWB-verband, opgepakt. Het gaat dan om:

- het gezamenlijk datamanagement van afvalwaterketengegevens (gegevensbeheer)
- gezamenlijk beleid voor de waterketen en grondwaterbeheer
- het waterbewustzijn (communicatie, onder meer in de Week van ons Water)
- assetmanagement/risicogestuurd beheer
- klimaatverandering en -adaptatie.

Winnend samenwerken

Sinds eind 2010 werken de Brabantse waterschappen De Dommel, Aa en Maas en Brabantse Delta intensiever samen onder de noemer Winnend samenwerken. Samenwerken is het uitgangspunt, tenzij 'alleen doen' meer oplevert. Zo willen de waterschappen kosten besparen, de kwaliteit van producten en dienstverlening verbeteren en de kwetsbaarheid verminderen. Op diverse vlakken zijn concrete resultaten geboekt. Voorbeelden zijn het gezamenlijke informatiebeheerplan op het gebied van ICT, het beregeningsbeleid, de ontwikkeling van de verkeerstoren, het personeelsbeleid, de Brabantbrede Keur, het grondwaterbeleid, het digitaal werken in het veld en de aanbesteding van dienstauto's. De komende tijd zal dit verder uitbreiden. Voor deeltaken worden, indien nodig de afspraken vastgelegd in de meervoudige centrumregeling voor Winnend samenwerken.

Om de kostenbesparing scherp neer te zetten hebben de drie waterschappen vanaf 2011 in de meerjarenraming ieder een taakstellende bezuiniging opgenomen. Deze bedroeg € 250.000 in 2012 en liep

op tot € 1 miljoen per waterschap per jaar vanaf 2015. Met het Winnend Samenwerken en overige besparingen op overheadkosten is het waterschap er in geslaagd om vanaf 2015 een structurele besparing van € 1,5 miljoen per jaar te realiseren. De resultaten bestaan vooral uit vermeden kosten (minder stijging van kapitaallasten en exploitatielasten). Daarnaast is er een reductie op personeelslasten en een vermindering van inhuur van personeel bereikt.

De prognose is, dat deze kostenvoordelen in de komende jaren nog beperkt zullen oplopen tot € 2 miljoen in 2020. Met deze aanvullende besparing van € 0,5 miljoen is rekening gehouden in de meerjarenraming, maar de invulling wordt de komende jaren nader uitgewerkt. Het voordeel is opgenomen in de stormboekhouding (zie paragraaf 4.2). De grootste kostenbesparingen zijn daarmee wel benut. In de toekomst zal het accent meer komen te liggen op verbeterde kwaliteit in dienstverlening en verminderde kwetsbaarheid.

Juridische regelingen en verbonden partijen

Soms leggen we samenwerkingsafspraken vast in een juridische regeling, zoals voor de verwerking van het afvalwater uit Tilburg West door waterschap De Dommel in de rwzi Tilburg Noord en voor de muskusrattenbestrijding in Brabant. Als daarbij een zelfstandige organisatie wordt opgericht spreken we over 'verbonden partijen'. Verbonden partijen zijn zelfstandige organisaties met een eigen bestuur en een eigen financiële huishouding, waarin het waterschap een financieel, een bestuurlijk belang en een klantbelang heeft. Het waterschap neemt deel aan verbonden partijen omdat wordt verwacht dat samenwerking voordeel oplevert: schaalvoordelen, grotere doeltreffendheid, verbetering van de kwaliteit en continuïteit van de dienstverlening, risicospreiding en het beter benutten van kennis en expertise. Aan de andere kant kleven er ook risico's aan het deelnemen in een verbonden partij. Deelname kan verplichte uitgaven meebrengen, waar het waterschap slechts gedeeltelijk op kan sturen. Meer informatie over de risico's die dat oplevert is te lezen in hoofdstuk 6.

In 2016 zal de relatie met twee verbonden partijen vervallen. De Bestuursacademie Zuid-Nederland wordt geliquideerd en het waterschap zal niet langer deelnemen aan het Regionaal Archief West-Brabant, omdat het een eigen archiefvoorziening heeft ingericht. De relevante verbonden partijen zijn:

- Belastingssamenwerking West-Brabant (openbaar lichaam)
- Het Waterschapshuis (openbaar lichaam)
- Nederlandse Waterschapsbank (Naamloze Vennootschap)
- Unie van Waterschappen (vereniging)
- Aquon (openbaar lichaam)
- Noord-Brabantse Waterschapsbond (vereniging).
- Slibverwerking Noord-Brabant (Naamloze Vennootschap)

Controle op doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid

Jaarlijks wordt een oordeel gevormd over de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het handelen van het waterschap. Dit vindt zowel ambtelijk als bestuurlijk plaats en zowel door de eigen organisatie als door externen.

Extern

De externe accountant geeft een expliciet oordeel over getrouwheid en rechtmatigheid van de lasten, baten, balans en balansmutaties. Het rapport wordt gebaseerd op waarnemingen en onderzoeken van de organisatie zelf, aangevuld met eigen waarnemingen en steekproeven van de accountant.

Bestuurlijk

De door het algemeen bestuur ingestelde rekenkamercommissie van het waterschap voert jaarlijks onderzoeken uit. De commissie is autonoom in het bepalen van de onderzoeksonderwerpen, maar stelt het algemeen bestuur in staat om suggesties te doen voor onderzoeksonderwerpen. Ook het dagelijks bestuur dient op basis van de Waterschapswet onderzoek uit te voeren op het gebied van doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid, het zogenaamde 109A-onderzoek. Daarover zijn afspraken gemaakt met het algemeen bestuur en vanaf 2015 wordt jaarlijks een onderzoek uitgevoerd. Ook kan het (Algemeen of Dagelijks) bestuur op ad hoc-basis opdracht verlenen tot het doen van specifiek onderzoek als daartoe aanleiding is.

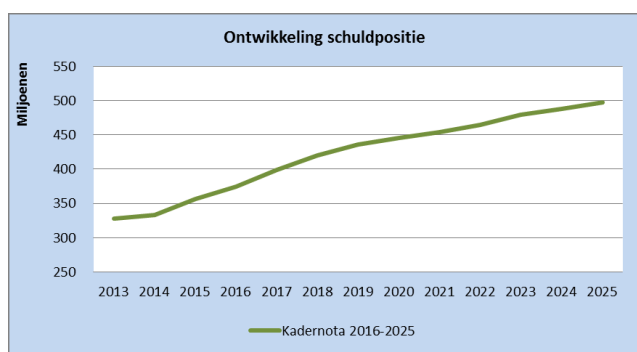
Ambtelijk

Daarnaast vindt nog divers onderzoek plaats dat een relatie heeft met de genoemde onderwerpen. Zo zijn er audits op het gebied van kwaliteit, arbo en milieu (mede in relatie tot certificering), medewerkerstevredenheidsonderzoek, klanttevredenheidsonderzoek en t.a.v. projecten. Ook wordt deelgenomen aan benchmarks om te kijken wat we van anderen kunnen leren en wordt er in Brabant intensief samengewerkt (Winnend samenwerken) om te zien hoe we het samen slimmer, handiger en beter kunnen doen.

H3. Duurzaam financieel beleid

3.1 Aanleiding

Het waterschap staat de komende jaren voor grote opgaven: versterking van de regionale keringen, bijdrage aan het Hoogwaterbeschermingsprogramma, de Kaderrichtlijn Water en meer. Dit alles om te zorgen voor een veilige en gezonde leefomgeving. Deze investeringen moeten gefinancierd worden, wat leidt tot een hogere schuldspositie en extra rentelasten. In de Kadernota 2016-2025 werd al duidelijk dat de grote opgaven van het waterschap Brabantse Delta zich vertalen in een stijging van de schulden naar bijna € 500 miljoen in 2025 als er geen verdere maatregelen genomen zouden worden. Figuur 3 laat de oplopende schulden van het waterschap zien. De groene lijn toont de ontwikkeling van de absolute schuldspositie uit de Kadernota 2016-2025.

Figuur 3: Ontwikkeling absolute schuldspositie

In het Bestuursakkoord 2015-2019 heeft het waterschap de ambitie uitgesproken voor het verduurzamen van het financieel beleid. Hoofdpunten daarin zijn een beperking van de groei van de schulden, een passend risicoprofiel en het uitvoeren van de taken en ambities tegen een maatschappelijk aanvaardbare tariefsontwikkeling. In deze Kadernota komt het dagelijks bestuur met voorstellen voor een herijkt duurzaam financieel beleid, zoals aangekondigd in het Bestuursakkoord.

Naast de interne aandacht voor duurzaam financieel beleid, stelt de buitenwereld ook steeds vaker de vraag of waterschappen wel financieel gezond zijn, waarbij vooral aandacht uitgaat naar de schuldspositie. Die wordt door buitenstaanders gemakkelijk als te hoog gekwalificeerd. De druk op de waterschappen is groot. Zij worden geacht fors te investeren om de veiligheid te borgen en de waterkwaliteit te verbeteren, zonder de tarieven te verhogen. En dit alles bij een houdbare schuldenlast. Bovendien lijken de 'externe' risico's die de waterschappen lopen steeds groter te worden. Het gaat dan om risico's die met de taakuitoefening verband houden, zoals klimaatveranderingen, steeds complexere technieken en een dichter bebouwde omgeving. Daarnaast zijn er de risico's die meer direct van invloed zijn op de financiële huishouding van het waterschap, zoals afhakende lozers van afvalwater en fluctuerende rentestanden.

Vanuit de wet- en regelgeving is er ook meer aandacht voor de ontwikkeling van de schulden bij decentrale overheden. Na de schulden crisis in het vorig decennium werden Europese begrotingsnormen verder aangescherpt (het Groei- en Stabiliteitspact). Dit heeft in Nederland geleid tot de wet Houdbare overheidsfinanciën (wet Hof). In die wet worden de Europese normen verankerd voor de hoogte van de overheidsschuld en de jaarlijkse groei van de overheidsschuld. Dit is meegenomen in de financiële uitgangspunten (zie bijlage 1).

3.2 Doel duurzaam financieel beleid

Het waterschap Brabantse Delta wil deze bestuursperiode komen tot een meer duurzaam financieel beleid. Om hieraan invulling te geven, heeft het waterschap de mogelijkheden verder verkend, zoals in de Kadernota 2016-2025 vastgelegd. Het waterschap wil zijn taken uitoefenen tegen een maatschappelijk aanvaardbare lastenontwikkeling, met een verantwoorde schuldspositie en een passend risicoprofiel. Figuur 4 illustreert dit: het zoeken naar deze gezonde balans tussen opgaven, schulden en tarieven.

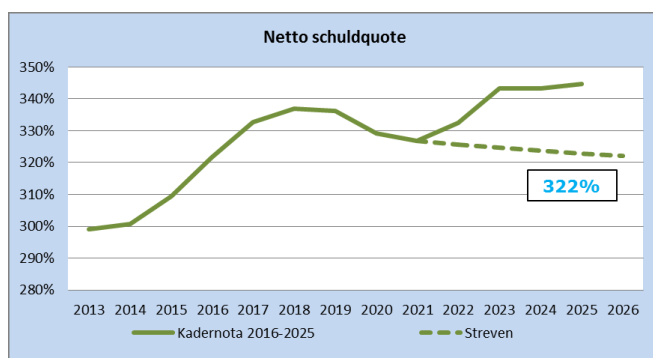

Figuur 4: Afwegingskader duurzaam financieel beleid waterschap Brabantse Delta

Op basis van de huidige koers van het waterschap (onder andere verwoord in het Bestuursakkoord) zijn de volgende principiële uitgangspunten verwoord:

- Veiligheid heeft de hoogste prioriteit bij het waterschap
- Het waterschap wil het bestaand voorzieningenniveau voor de watersystemen, de zuiveringstaak en de dienstverlening handhaven
- Waterschap Brabantse Delta wil tot de goedkopere waterschappen blijven behoren:
  - Maximale tariefstijging 2,5% + inflatie voor alle voorbeeldprofielen, gemiddeld over de planperiode
  - Huishoudens en bedrijven komen in geen enkel jaar boven dit percentage uit.
- Het waterschap wil de groei van schulden beperken
- De norm voor het weerstandsvermogen blijft gehandhaafd op een minimale omvang van 1,2 x het gekwantificeerde risicoprofiel per taak.

Een gangbare maatstaf voor een schuldenlast in de waterschapswereld is de netto schuldquote. Bij dit kengetal wordt de ontwikkeling van de schuldpositie afgezet tegen de ontwikkeling van de belastinginkomsten. Figuur 5 laat de ontwikkeling van de schuldquote zien uit de Kadernota 2016-2025 waarbij de schuldquote oploopt tot 345% in 2025.

Figuur 5: Ontwikkeling netto schuldquote en streefwaarde waterschap Brabantse Delta

Op basis van het beeld van de olopende schulden heeft het waterschap de volgende gedachtelijn ontwikkeld bij de totstandkoming van de vorige Kadernota:

Het waterschap gaat onderzoeken wat er nodig en mogelijk is om de ontwikkeling van de schuldquote vanaf 2021 om te buigen, waardoor de schuldquote vanaf 2021 verder daalt met 1%-punt per jaar.

Dit streven wordt in figuur 5 weergegeven door middel van een stippellijn. De streefwaarde van de netto schuldquote in het jaar 2026 komt hiermee uit op 322%. Bij de uitwerking van de voorstellen voor duurzaam financieel beleid blijkt dit realistisch te zijn. In de volgende paragraaf wordt dit verder toegelicht.

3.3 Mogelijke varianten duurzaam financieel beleid

In 2015 en 2016 zijn er beeldvormende en oordeelsvormende bijeenkomsten geweest met het algemeen bestuur over mogelijke voorstellen voor een gezonde en verantwoorde schuldpositie. De reacties van het algemeen bestuur zijn vervolgens door het dagelijks bestuur meegenomen bij de totstandkoming van drie voorstellen van duurzaam financieel beleid. Overwegingen hierbij waren:

- Het zoeken naar een gezonde balans tussen opgaven, schulden en tarieven
- De voorstellen moeten passen binnen de huidige wet- en regelgeving
- Mogelijke efficiencyvoordelen voor de organisatie
- De Handreiking 'EMU-saldo wet Hof' van de Unie van Waterschappen en de ontwikkelingen bij andere waterschappen.

Voorafgaand aan deze drie varianten is op verzoek van het algemeen bestuur in beeld gebracht wat de consequenties zijn van het eventueel verlagen van de investeringsvolumes.

Investeringsvolume

Het waterschap werkt met een maximaal (netto) investeringsvolume per taak (het investeringsplafond), waarbij op basis van assetmanagement een scherpe (risico-)afweging en prioritering wordt gemaakt. Deze afweging en prioritering laat zien dat het huidige investeringsvolume nodig is voor het handhaven van het huidige voorzieningenniveau. Als daarvan afgeweken wordt, kan het waterschap zijn verplichtingen niet nakomen, met de volgende mogelijke gevolgen:

- Het aantal storingen en calamiteiten neemt toe
- Er kan niet geanticipeerd worden op een veranderend klimaat
- De KRW-opgave is niet tijdig gereed
- De waterkwaliteit is van onvoldoende niveau
- Samenwerkingsafspraken worden niet nagekomen.

Om die reden zijn bij de uitwerking van de Kadernota in combinatie met duurzaam financieel beleid de investeringsvolumes gelijk gehouden. De investeringsvolumes bedragen voor watersystemen € 14,9 miljoen, voor zuiveringsbeheer € 19,7 miljoen en voor Bedrijfsvoering € 2,7 miljoen.

Inzet van (incidentele) baten

Maatregelen van duurzaam financieel beleid leiden in eerste instantie veelal tot een stijging van de lasten. Op termijn leiden deze maatregelen tot een lagere schuld en lagere rentelasten. Het waterschap is hierdoor in staat om op de lange termijn de belastingdruk voor de bewoners en bedrijven te temperen.

Om de belastingdruk op de korte termijn acceptabel te houden is er in de Kadernota 2016-2025 vastgelegd dat het waterschap gaat onderzoeken of het mogelijk is om de extra lasten uit hoofde van duurzaam financieel beleid op te vangen door de inzet van nog niet bestemde (toekomstige) incidentele baten. Deze baten worden in een nieuw te vormen bestemmingsreserve opgenomen en over de bestemming van eventuele positieve bedrijfsresultaten wordt jaarlijks door het algemeen bestuur besloten. Tabel 5 toont de (incidentele) baten die thans beschikbaar zijn respectievelijk voor de planperiode 2017-2026 worden voorzien.

<i>x 1 mln</i>	Totaal	WS	ZB
BTW aangifte expl. Restaurant*	€ 0,2	€ 0,1	€ 0,1
Risico-opslag RvR projecten*	€ 3,1	€ 3,1	
Switch transactie*	€ 0,5	€ 0,2	€ 0,3
Risico-opslag VZM overlast	€ 0,4	€ 0,4	
Switch SNB	€ 5,6	€ 2,6	€ 3,0
Amoveringsbeleid SNB	€ 0,5		€ 0,5
Dividend NWB (aanneem 0,5 p.j.)	€ 4,0	€ 1,9	€ 2,1
Rentevoordeel herstructurering (expl)	€ 5,8	€ 2,7	€ 3,1
Verwacht rest. rekeningoverschot '15*	€ 0,8	€ 1,0	- € 0,2
Reeds ingezet KN 16-25*	- € 1,1	- € 1,1	
TOTAAL	€ 19,8	€ 10,9	€ 8,9
<i>Totaal incl. rente-effect kapitaallasten</i>	€ 20,9	€ 11,6	€ 9,3

* Onderdelen rekeningoverschot 2015

Tabel 4: (incidentele) baten waterschap Brabantse Delta

De totale omvang van de bestemde (incidentele) baten in de planperiode bedraagt € 19,8 miljoen, waarvan € 10,9 miljoen ten gunste is van de watersysteemtaak en € 8,9 miljoen ten gunste van de zuiveringstaak. Een groot deel van deze baten is door het waterschap als 'zeker' bestempeld. De verwachte bate 'dividend van de Nederlandse Waterschapsbank (NWB)' is voorzichtig ingeschat.

Met inachtneming van gelijkblijvende investeringsvolumes en de inzet van bestemde (incidentele) baten zijn de volgende drie varianten uitgewerkt om te komen tot een financieel gezonde schuldpositie:

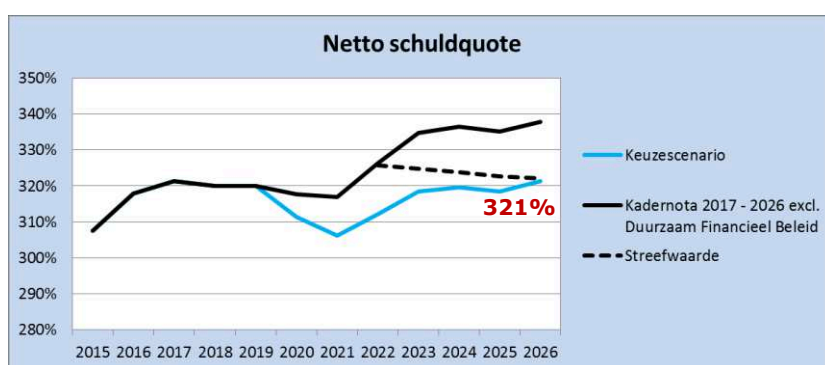
1. De bijdrage aan het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) wordt naar de exploitatie gebracht vanaf 2020

2. De activeringsgrens wordt verhoogd naar € 250.000 en de bouwrente wordt naar de exploitatie gebracht
3. De incidentele baten worden toegevoegd aan het eigen vermogen.

Per variant wordt zichtbaar gemaakt of de streefwaarde van de netto schuldquote al dan niet wordt gehaald en welke 'restopgave'² via tariefsverhoging nog moet worden overbrugd. Daarbij wordt ook vermeld of deze tariefsverhoging past binnen de kaders van het Bestuursakkoord.

Variant 1: HWBP

In deze variant is onderzocht wat het effect is als het waterschap de jaarlijkse bijdrage voor het Hoogwaterbeschermingsprogramma vanaf 2020 direct in de exploitatie neemt, in plaats van deze te activeren en vervolgens vijf jaar af te schrijven, zoals nu het geval is. Het bestuur zet hiermee vanaf 2020, in de volgende bestuursperiode, stappen tot een gezonde en verantwoorde schuldpositie. Vanaf dat moment worden er minder lasten doorgeschoven naar de toekomst. Bij tien van de 22 waterschappen wordt de HWBP-bijdrage zo verwerkt. De zichtbare positieve resultaten van deze maatregel ontstaan aan het eind van de planperiode. Deze variant komt volledig op de watersysteemtaak terecht. In figuur 6 wordt het effect op de netto schuldquote getoond.

Figuur 6: Effect van variant 1 op de netto schuldquote

In deze variant neemt de schuld in de planperiode af met € 24 miljoen. De streefwaarde voor de netto schuldquote wordt gehaald. De extra lasten van deze variant komen volledig op de watersysteemtaak terecht. Dit kan op twee manieren worden gedekt. Variant 1a is de inzet van de incidentele baten gesplitst per taak. Variant 1b is de inzet van de totale incidentele baten zonder onderscheid naar de taken watersysteembeheer en zuiveringsbeheer. Bij variant 1a is de restopgave € 11,4 miljoen. Dit is niet op te vangen binnen de vastgestelde kaders voor tariefsontwikkeling. Daarmee zou worden afgeweken van het Bestuursakkoord. De baten van zuiveringsbeheer worden in deze variant niet gebruikt als dekking, maar kunnen wel ingezet worden voor tariefsverlaging van het zuiveringstarief. Het zuiveringstarief zou hierdoor tot en met 2019 constant kunnen blijven, echter in 2020 zou er sprake zijn van een substantiële stijging van het zuiveringstarief. Daardoor stijgen diverse voorbeeldprofielen met circa 10%. Bij variant 1b is de restopgave € 3,6 miljoen. In tegenstelling tot variant 1a past deze variant wel binnen het afgesproken kader voor de tariefsontwikkeling.

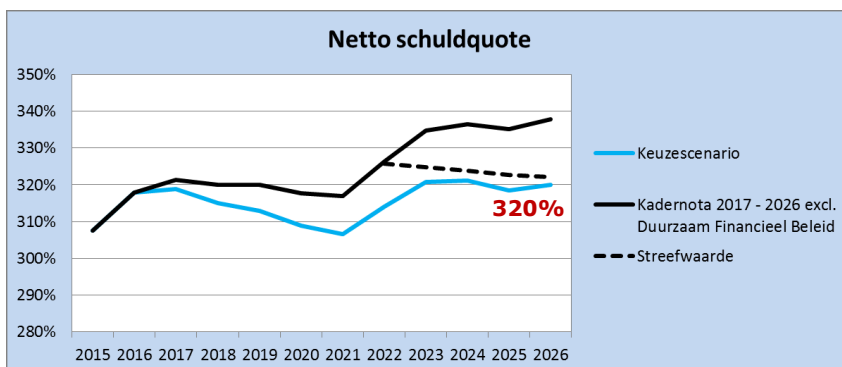
Variant 2: bouwrente + activeringsgrens

Variant 2 is een combinatie van twee maatregelen, namelijk het naar de exploitatie brengen van de bouwrente en het verhogen van de activeringsgrens (drempelbedrag waaronder investeringen niet worden geactiveerd, maar in de exploitatie komen). Het verhogen van de activeringsgrens is een ontwikkeling die op dit moment bij meerdere waterschappen speelt. Het waterschap hanteert op dit moment een activeringsgrens van € 50.000 en het voorstel is om deze te verhogen tot € 250.000.

De tweede maatregel binnen variant 2 betreft de bouwrente. Sinds 2015 staat de wet toe om bouwrente naar de exploitatie te brengen. Meerdere waterschappen spelen in op deze ontwikkeling en schaffen de bouwrente op projecten af. Variant 2 kan direct in 2017 ingaan, zodat de eerste resultaten zichtbaar zijn binnen de huidige bestuursperiode. Net als bij variant 1 worden er minder lasten naar de toekomst doorgeschoven. In figuur 7 wordt het effect van deze variant op de netto schuldquote weergegeven.

² de extra lasten die na inzet van de (incidentele) baten nog resteren

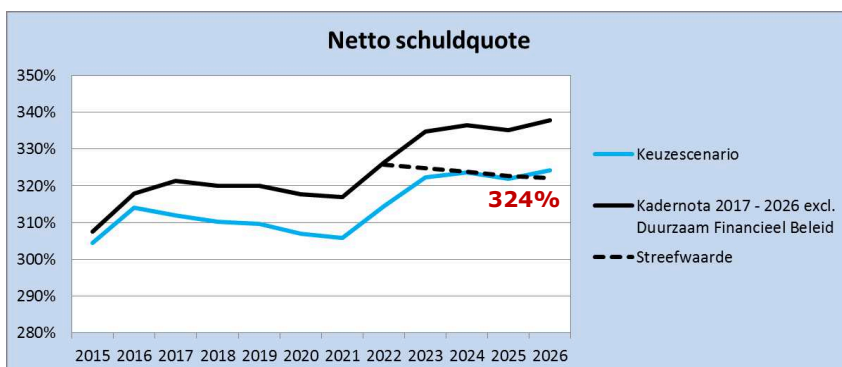

Figuur 7: Effect van variant 2 op de netto schuldquote

Bij deze variant daalt de schuld in de planperiode met € 26 miljoen. Het doel van een acceptabele schuldpositie wordt met een netto schuldquote van 320% gehaald. De restopgave bedraagt € 2,9 miljoen. Het verhogende effect voor de belastingplichtigen is hiermee beperkt en past binnen het afgesproken kader voor de tariefsontwikkeling. De effecten van deze variant lopen door na de Kadernotaperiode, waardoor in het jaar 2042 een schuldreductie van € 42 miljoen bereikt wordt.

Variant 3: incidentele baten toevoegen aan eigen vermogen

Bij variant 3 worden de incidentele baten rechtstreeks ingezet om de schuldpositie te verbeteren. Het eigen vermogen wordt verhoogd met de incidentele baten. Deze baten worden apart gezet in een bestemmingsreserve en blijven daar staan. Hierdoor hoeft er minder geld te worden geleend en verlaagt dus de schuld van het waterschap. Deze variant komt niet voor bij de andere waterschappen en de Handreiking van de Unie van Waterschappen. Variant 3 kan direct ingaan per 2017 zodat de eerste resultaten zichtbaar zijn binnen de huidige bestuursperiode. Een nadeel van deze variant is dat deze minder bestuurlijk robuust is. Het waterschap kan namelijk zelf, of op aansturing van andere overheden, het voordeel op de schuldontwikkeling teniet doen als gevolg van een besluit om deze incidentele baten in te gaan zetten voor andere doeleinden dan schuldverlaging. Bovendien kan het ophogen van het eigen vermogen door de buitenwereld worden gezien als het oppotten van belastinggeld, wat een negatief imago-effect kan opleveren. In figuur 8 wordt het effect op de netto schuldquote getoond.

Figuur 8: Effect van variant 3 op de netto schuldquote

Bij deze variant neemt de schuld af met € 20 miljoen. Desondanks wordt de gewenste daling van de netto schuldquote niet gehaald. Het voordeel van deze variant is dat er in de eerste jaren geen extra lasten en restopgave ontstaat. Hier staat tegenover dat het doorschuiven van de lasten naar de toekomst onveranderd blijft, doordat er geen wijzigingen in het activabeleid zijn.

3.4 Voorkeursvariant

Het waterschap heeft de drie varianten om te komen tot een acceptabele schuldpositie verkend. De onderstaande tabel geeft een samenvatting van de eerdergenoemde resultaten en afwegingen per variant. In deze tabel hebben de positieve en negatieve effecten een respectievelijk groene en rode kleur en zijn de meer neutrale effecten grijs.

	1A HWBP per taak	1B HWBP WS+ZB	2 Bouwrente + act. drempel	3 Eigen vermogen
Schuldreductie 2026	24 mln	24 mln	26 mln	20 mln
Schuldquote 2026	321%	321%	320%	324%
Restopgave	11,4 mln	3,6 mln	2,9 mln	0
Struct. Rentevoordeel	0,7 mln/jr	0,7 mln/jr	1,3 mln/jr	0,6 mln/jr
Minder lasten toekomst				
Wetgeving				
Voorstel UvW/andere ws				
Startjaar	2020	2020	2017	2017
Bestuurlijk robuust				
Imago				
Efficiency				
Taken gescheiden				

Tabel 5: Overzicht van de verschillende varianten duurzaam financieel beleid

Voor alle varianten geldt dat zij passen binnen de geldende wetgeving en dat ze leiden tot een substantiële schuldreductie. Bij de overige afwegingen bestaan er wel onderlinge verschillen. Op basis van bovenstaande afwegingen is variant 2 (activeringsgrens naar € 250.000,- en bouwrente in de exploitatie) nader uitgewerkt als voorkeursvariant in deze Kadernota. Dit vindt zijn weerslag in hoofdstuk 4 en alle financiële bijlagen.

Afwegingen bij deze voorkeursvariant zijn:

- De doelstelling van de schuldreductie wordt gehaald
- Er is een beperkte restopgave met beperkte consequentie voor tarieven
- De variant is mogelijk binnen de afgesproken kaders voor tariefontwikkeling
- De maatregelen gaan in per 2017, leiden tot zichtbare resultaten binnen de huidige bestuursperiode en hebben ook na de planperiode nog effect
- De variant heeft betrekking op beide taken.

Door bovenstaand beleid te volgen (implementatie maatregelen conform variant 2) zet het waterschap een heldere koers in om te komen tot een duurzaam financieel beleid. Daarbij slaagt het waterschap er in om een gezonde balans te vinden tussen de opgaven, tarieven en schulden. Er zijn geen consequenties voor de (kwaliteit en risico's van de) taakuitvoering, het brengt geen onverantwoorde lastenstijgingen voor belastingplichtigen met zich mee en levert op termijn een acceptabele schuldpositie op.

Het beleid sluit aan bij andere waterschappen en bij de Handreiking van de Unie van Waterschappen. Het waterschap anticipeert met variant 2 op de doelen van de wet Hof en speelt in op mogelijkheden die ontstaan naar aanleiding van recente wetswijzigingen. Tenslotte levert deze variant voor de interne organisatie een vooralsnog niet nader gekwantificeerd efficiencyvoordeel op, vanwege de vereenvoudiging van administratieve processen.

Samengevat zet het waterschap hiermee een belangrijke eerste stap in het verduurzamen van het financieel beleid.

H4. Lasten- en tariefontwikkeling

4.1 Investeringsvolumes en kapitaallasten

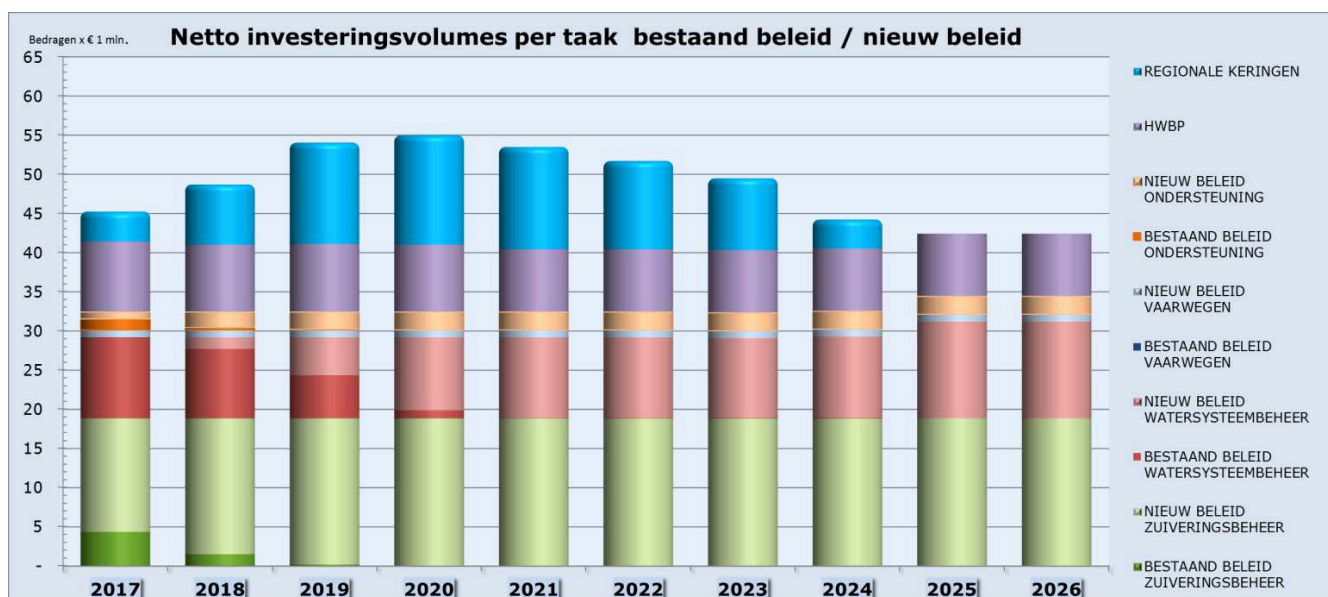
Investeringsvolumes

Vanaf de Kadernota 2014-2024 wordt een systematiek gehanteerd voor het rammen van investeringen en kapitaallasten op basis van een vast regulier netto investeringsvolume van in totaal € 37 miljoen per jaar. Dit is het netto investeringsvolume na aftrek van de bijdragen van derden, zoals subsidies. Bovenop dit bedrag komen nog de extra benodigde investeringen in de regionale keringen en de jaarlijkse bijdrage aan het HWBP. Binnen de beschikbare volumes maakt het waterschap, gebruik makend van de assetmanagementmethodiek, een integrale afweging en prioritering van investeringen voor ontwikkeling, instandhouding, nieuwbouw, vervanging en onderhoud.

De investeringsvolumes zijn onderverdeeld naar de taken. In de eerste jaren is de afwegingsruimte beperkt, omdat een deel van het investeringsvolume al is ingevuld met bestaand beleid. Dit zijn investeringen waar het bestuur reeds krediet voor beschikbaar heeft gesteld.

Figuur 9 geeft het netto investeringsvolume per taak weer, uitgesplitst naar bestaand en nieuw beleid. Ten opzichte van de Kadernota 2016-2025 zijn er een aantal wijzigingen doorgevoerd:

1. In deze Kadernota zijn maatregelen doorgerekend voor duurzaam financieel beleid, zijnde het verhogen van de activeringsgrens naar € 250.000 en het niet meer toerekenen van bouwrente. Door deze maatregelen worden de investeringsvolumes lager, het standaard netto volume exclusief HWBP en regionale keringen komt uit op € 34,4 miljoen.
2. Door voortschrijdend inzicht zijn de prognoses van project regionale keringen gewijzigd ten opzichte van Kadernota 2016-2025.

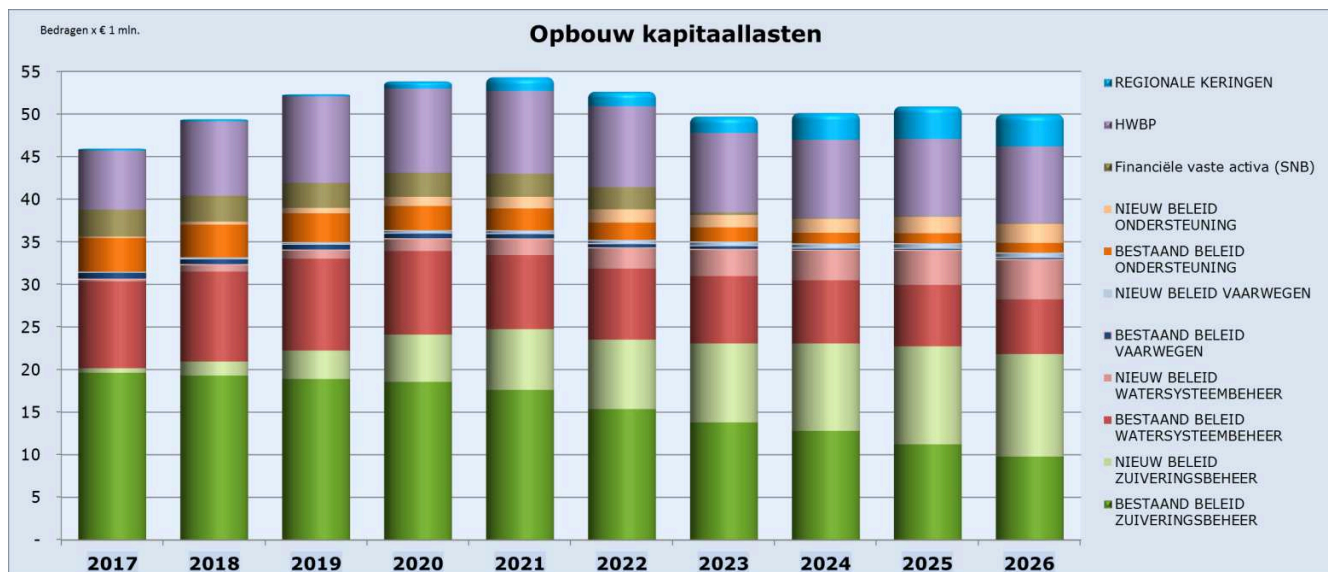

Figuur 9: Netto investeringsvolumes per taak 2017-2026

Figuur 9 laat zien dat er in de jaren 2019 tot en met 2021 een piek zit in de geraamde investeringsuitgaven, als gevolg van het project regionale keringen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de actuele raming is gebaseerd op de kennis die nu aanwezig is. Nog niet alle deeltrajecten zijn concreet uitgewerkt. Dit kan ertoe leiden dat het project in een volgende Kadernota wordt aangepast. Gedurende de looptijd van het project regionale keringen wordt een bedrag van € 2 miljoen per jaar overgeheveld vanuit het reguliere volume van watersystemen naar het project regionale keringen. Vanaf 2025 wordt dit bedrag weer toegevoegd aan het reguliere volume watersystemen waarmee het investeringsvolume weer op het oorspronkelijke niveau komt (34,4 miljoen).

Kapitaallasten

Figuur 10 laat het verloop van de kapitaallasten zien.

Figuur 10: Opbouw kapitaallasten 2017-2026

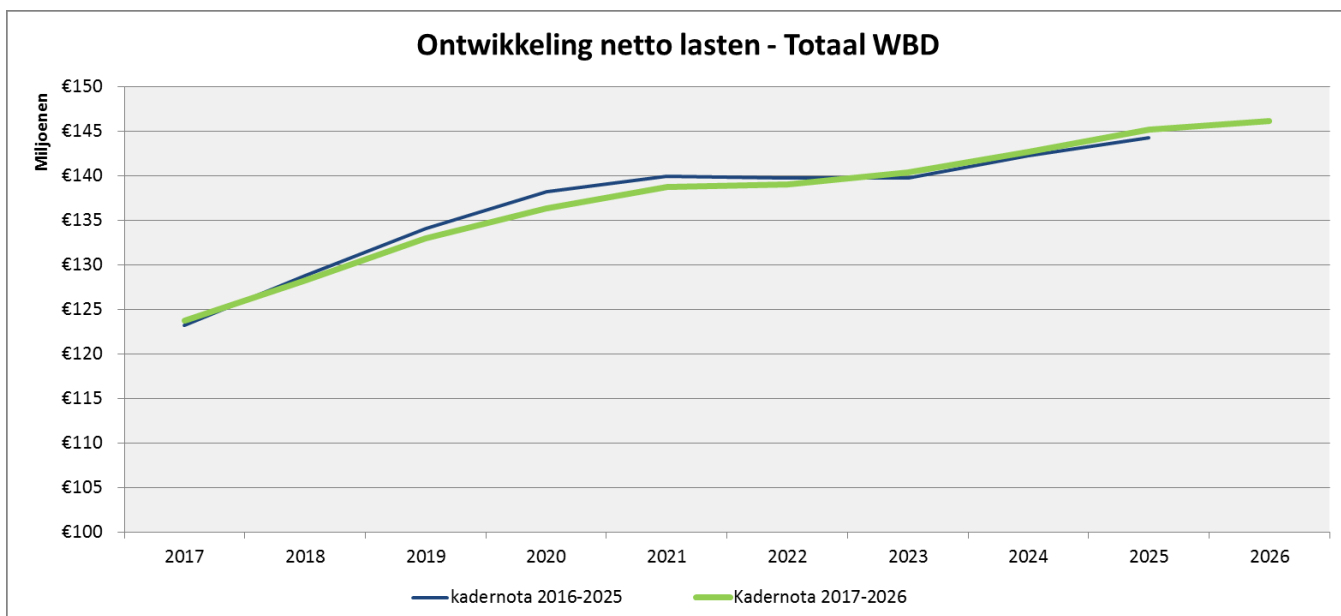
De kapitaallasten nemen tot 2021 toe. De stijging in de taak watersystemen wordt de eerste jaren met name veroorzaakt door de bijdrage aan het HWBP. Het waterschap schrijft de bijdrage vanaf 2014 in vijf jaar af. Dit leidt ertoe dat de kapitaallasten in verband met de HWBP-bijdragen stapsgewijs opbouwen. Doordat de verwachte HWBP-bijdragen met ingang van 2021 lager zijn dan de voorgaande jaren, ontstaat er in de latere jaren een daling. Vanaf 2020 gaan ook de kapitaallasten op de regionale keringen lopen. In het zuiveringsbeheer worden er enkele grote investeringen afgerond (waaronder AWP 2.0), waardoor de kapitaallasten de eerste jaren toenemen. In de jaren 2022 en 2023 vallen enkele grote posten weg, omdat de investeringen dan zijn afgeschreven.

Tegenraming op kapitaallasten

De ervaring leert dat projecten vaak later van start gaan dan gepland en een langere doorlooptijd kennen. De kapitaallasten vallen daardoor in het eerste jaar lager uit dan voorzien. Het waterschap vermindert de kapitaallasten die voortvloeien uit investeringen daarom in het eerste jaar standaard met 30%. Het verlaagde bedrag wordt opgenomen in de (meerjaren)begroting en doorgerekend in de tarieven.

4.2 Netto lastenontwikkeling

Figuur 11 geeft de ontwikkeling van de totale netto lasten ten opzichte van de Kadernota 2016-2025. De grafiek laat zien dat de lasten tot en met 2022 lager zijn dan in de vorige Kadernota voorzien, behalve voor het jaar 2017. Gedurende de planperiode loopt het op tot een verschil van € 2,6 miljoen positief. De stijging van de netto lasten in de eerste jaren wordt, zoals ook in Kadernota 2016-2025, met name veroorzaakt door een stijging van de kapitaallasten. De exploitatielasten blijven nagenoeg gelijk.

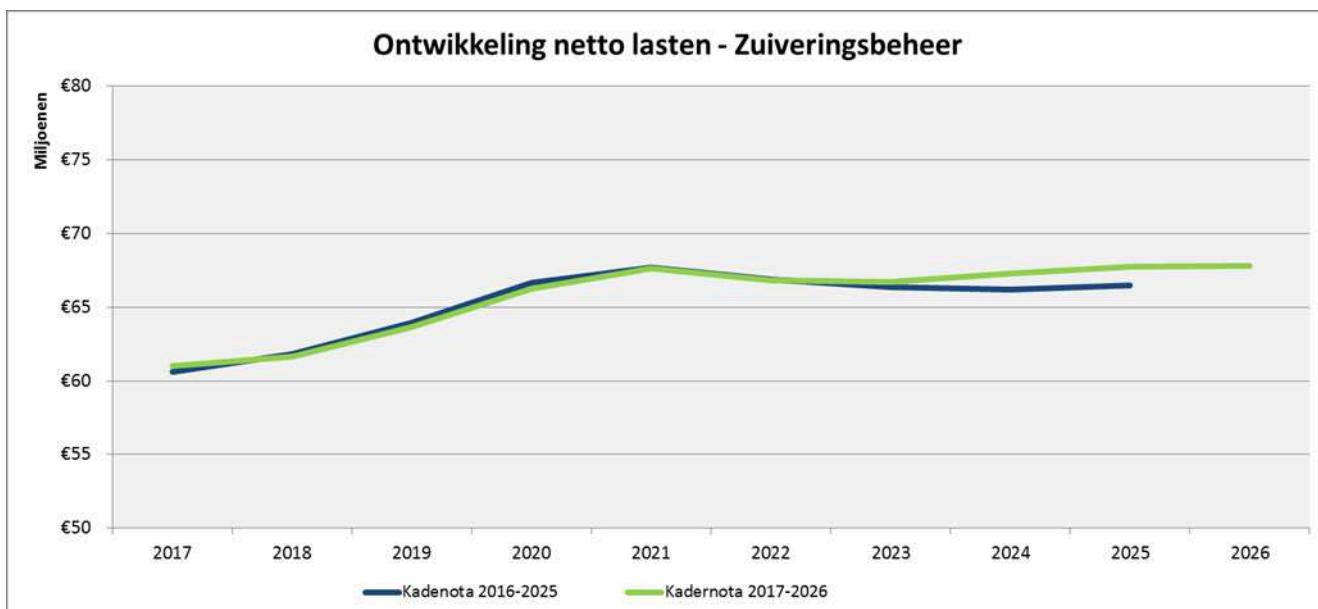
Figuur 11: Vergelijking netto lastenontwikkeling Kadernota 2016-2025 / 2017-2026

2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
0,6	(0,5)	(1,1)	(1,8)	(1,2)	(0,8)	0,7	0,4	1,0

Figuren 12 en 13 geven de lastenontwikkeling weer, uitgesplitst naar de zuiveringstaak en de watersysteemtaak.

Zuiveringstaak

Uit grafiek en tabel 12 komt naar voren dat voor de het zuiveringstaak de lasten tot en met 2023 nagenoeg gelijk blijven aan de Kadernota 2016-2025. Vanaf 2023 stijgen de netto lasten door een toename van de kapitaallasten.

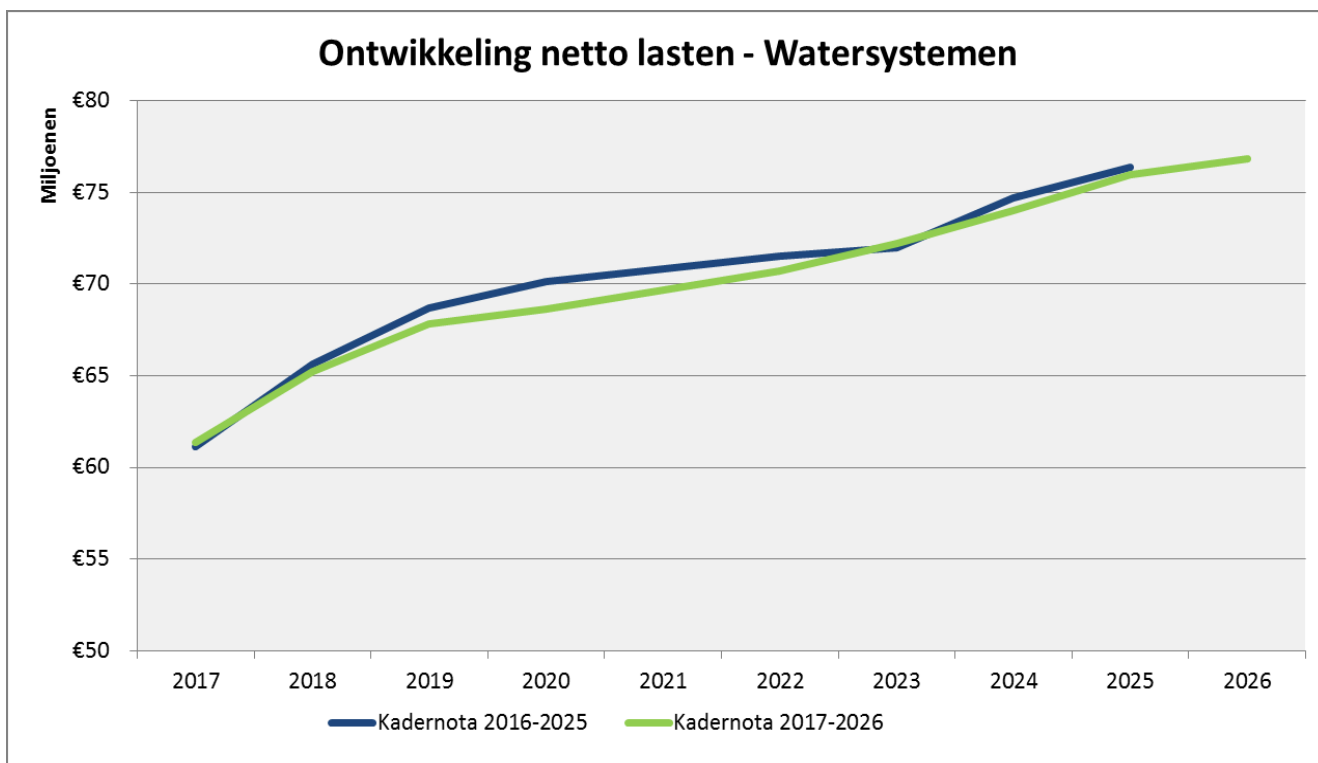

Figuur 12 : Verschil netto lasten zuiveringsbeheer t.o.v. Kadernota 2016-2025

2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
0,4	(0,2)	(0,3)	(0,4)	(0,1)	(0,0)	0,4	1,0	1,3

Watersysteemtaak

Uit figuur 13 komt naar voren dat voor de watersysteemtaak de lasten tot en met 2022 lager zijn dan in de Kadernota 2016-2025. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door lagere kapitaallasten door de actualisatie van het project regionale keringen. Voor het jaar 2023 liggen de netto lasten iets hoger en voor de jaren 2024 en 2025 iets lager dan in de Kadernota 2016-2025.

Figuur 13: Lastenontwikkeling watersysteemtaak

2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
0,2	(0,4)	(0,9)	(1,5)	(1,2)	(0,8)	0,2	(0,7)	(0,4)

Geactualiseerde stormboekhouding

Een belangrijk onderdeel van de netto lasten bestaat uit lasten die voortvloeien uit de afspraken uit het Bestuursakkoord Water, waaronder de bijdrage aan het HWBP. In het Bestuursakkoord Water is vastgelegd dat de waterschappen 50% gaan meebetalen aan de kosten voor het HWBP en verantwoordelijk worden voor de muskusrattenbestrijding. Afgesproken is dat de waterschappen zich inspannen deze extra lasten in te verdienen, zodat ze op termijn niet tot hogere maatschappelijke lasten leiden. De inverdienwinsten hoeven niet per se bij het waterschap te ontstaan. Door slimmer samenwerken kan een deel van het voordeel ook met partners gerealiseerd worden, zoals gemeenten. Om zicht te houden op de relatie tussen de lastenontwikkeling en de inverdienwinsten houdt het waterschap een stormboekhouding bij (tabel 7). De stormboekhouding laat bovenaan zien wat de omvang is van de stormlasten. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de posten waarop wordt bespaard: de inverdienposten. De inverdienposten geven de bespaarde kapitaal- en exploitatielasten weer. De regels 'Besparing OAS-investeringen' en 'Wijziging investeringsramingen' geven weer wat de besparing is op de kapitaallasten, als gevolg van lagere investeringen.

In de restantregel onderaan wordt aangegeven wat het verschil is tussen de extra lasten en de inverdienwinsten. Het waterschap monitort op deze manier of de extra lasten van het HWBP en de muskusrattenbestrijding op termijn ook daadwerkelijk worden gecompenseerd door efficiencyvoordelen en doelmatiger waterbeheer. Zodra nieuwe initiatieven tot besparingen leiden, worden deze aan de boekhouding toegevoegd.

De stormboekhouding laat zien dat de omvang van de inverdienposten vanaf 2013 hoger is dan de stormlasten. Op die manier slaagt het waterschap erin om de extra lasten als gevolg van de afspraken uit het Bestuursakkoord Water op te vangen binnen kaders van gematigde tariefontwikkeling. Figuur 11 geeft de totale netto lastenontwikkeling weer. Hierin zijn zowel de stormlasten als de inverdienposten verwerkt.

* 1.000	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
HWBP lasten (vanaf 2014 afschrijven 5 jaar)		200	400	1.000	3.200	5.000	6.900	8.700	10.200	9.900
Lasten muskusrattenbestrijding	500	500	600	700	750	750	750	750	750	750
Totaal in te verdienen	500	700	1.000	1.700	3.950	5.750	7.650	9.450	10.950	10.650
Afvalwaterketen (besparingen OAS-investeringen en samenwerking gemeenten)	0	0	1.400	3.100	5.300	6.600	7.000	7.300	7.100	7.000
Winnend samenwerken en bezuiniging overhead		250	500	1.700	2.500	2.500	2.500	2.600	2.600	2.600
Aquon	-900	-100	100	200	300	300	300	300	300	300
Belastingssamenwerking		-700	0	630	800	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
SNB						300	350	680	680	680
Waterschapshuis		300	300	300	300	300	300	300	300	300
Uitstel verkiezingen			300	400	400					
Wijziging investeringsramingen				2.600	4.700	7.500	8.100	8.600	10.300	11.900
Totaal inverdienposten	-900	-250	2.600	8.930	14.300	18.500	19.550	20.780	22.280	23.780
Restant	-1.400	-950	1.600	7.230	10.350	12.750	11.900	11.330	11.330	13.130

Tabel 7: Stormboekhouding

De meeste posten uit de stormboekhouding zijn niet gewijzigd ten opzichte van voorgaande jaren. De genoemde posten zijn wel allemaal verwerkt in deze Kadernota. Het zijn besparingen die vanaf 2010 in gang zijn gezet en een structureel voordeel voor het waterschap opleveren. Hierbij gaat het om het voordeel dat ontstaat door de samenwerking met de Brabantse waterschappen (Winnend samenwerken), de gerealiseerde besparing op overheadkosten, het voordeel dat ontstaat door samenwerkingen in de vorm van Aquon en het Waterschapshuis, de besparingen bij SNB door de verdere verduurzaming van de slibeindverwerking, het eenmalige voordeel door het uitstel van de verkiezingen en de lagere kapitaallasten door de wijziging van de investeringsramingen.

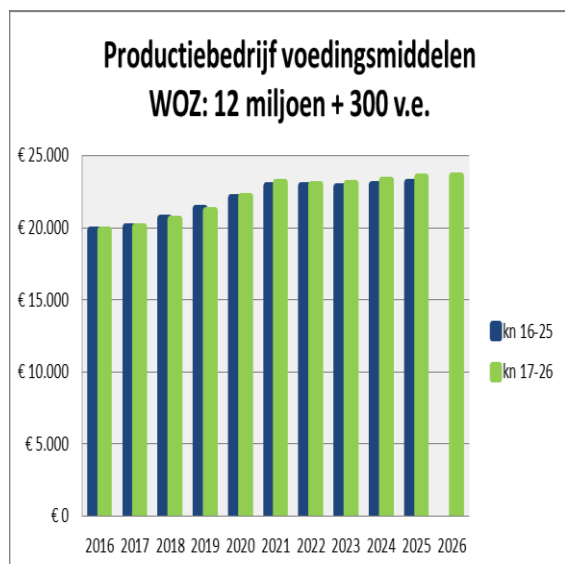
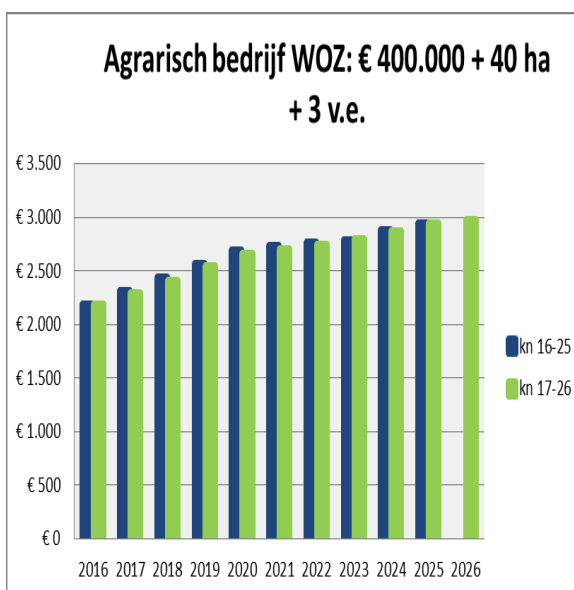
De post 'Besparing OAS-investeringen' is licht afgenomen ten opzichte van de Kadernota 2016-2025, als gevolg van jaarlijkse herziening op de heroverwegingen. De post 'Belastingssamenwerking' is iets afgenomen als gevolg van de verhoogde bijdrage aan de BWB (zie hoofdstuk 5, programmplan 7000).

4.3 Voorbeeldaanslagen

In bijlage 3 zijn de voorbeeldaanslagen opgenomen. Hierin is te zien hoe de ontwikkeling van de tarieven wordt doorberekend naar de belastingaanslag voor negen specifieke voorbeeldprofielen. In paragraaf 4.4 wordt toegelicht dat het waterschap het volgende uitgangspunt hanteert voor de tariefontwikkeling:

De maximale tariefstijging komt voor alle voorbeeldprofielen in de planperiode gemiddeld niet boven 2,5% + inflatie, waarbij de voorbeeldprofielen voor huishoudens en bedrijven in geen enkel jaar boven dit percentage uitkomen.

De voorbeeldaanslagen laten zien dat de tariefontwikkeling binnen deze normen blijft. Daarbij is de gemiddelde tariefontwikkeling voor bijna alle categorieën gedaald ten opzichte van de Kadernota 2016-2025. De profielen natuur en productiebedrijven stijgen licht ten opzichte van Kadernota 2016-2025.

4.4 Tariefontwikkeling

In de tabellen 8 en 9 staan de lasten- en tariefontwikkeling per taak. De tabellen geven de netto lasten weer volgens de Kadernota 2016-2025 en de Kadernota 2017-2026. Bijlage 2 geeft een nadere specificatie van de lasten- en tariefontwikkelingen.

Zuiveringsbeheer	KN 16-25	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	Gemiddeld 2016-2026
	<i>Begr -16</i>											
Netto lasten Kadernota 2016-2025	58.777	60.624	61.814	63.976	66.660	67.712	66.881	66.369	66.222	66.471		
		3,1%	2,0%	3,5%	4,2%	1,6%	-1,2%	-0,8%	-0,2%	0,4%		1,4%
→ Netto lasten Kadernota 2017-2026	58.777	61.019	61.664	63.678	66.249	67.613	66.845	66.722	67.268	67.780	67.817	
		3,8%	1,1%	3,3%	4,0%	2,1%	-1,1%	-0,2%	0,8%	0,8%	0,1%	1,5%
Tarief Kadernota 2016-2025	52,74	52,74	54,00	55,29	57,20	59,51	59,51	59,00	58,81	58,93		
		0,0%	2,4%	2,4%	3,5%	4,0%	0,0%	-0,9%	-0,3%	0,2%		1,3%
→ Tarief Kadernota 2017-2026	52,74	52,74	53,75	54,85	57,35	60,41	59,64	59,46	59,86	60,24	60,19	
		0,0%	1,9%	2,0%	4,6%	5,3%	-1,3%	-0,3%	0,7%	0,6%	-0,1%	1,4%

Tabel 8: Lasten- en tariefontwikkeling zuiveringstaak

Tabel 8 laat zien dat de zuiveringslasten tot en met 2023 nagenoeg gelijk blijven aan de Kadernota 2016-2025. Dit verschil is ook terug te zien in de tarieven: het tarief blijft in het eerste jaar gelijk aan het tarief 2016. Daarna stijgen de tarieven enkele jaren (tot en met 2019), maar zijn ze lager dan de tarieven uit de Kadernota 2016-2025. Vanaf 2020 vindt er een lichte stijging plaats door toename van de lasten, maar ook door een daling van netto vervuilingseenheden. Gemiddeld over de planperiode stijgen de tarieven met 1,4% per jaar. In de Kadernota 2016-2025 werd nog uitgegaan van een gemiddelde jaarlijkse stijging van 1,3%. Er is zodoende sprake van een lichte stijging van de tarieven.

Watersysteembeheer	KN 16-25	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	Gemiddeld 2016-2026
	<i>Begr -16</i>											
Netto lasten Kadernota 2016-2025	57.317	61.139	65.633	68.718	70.124	70.808	71.532	72.014	74.706	76.388		
		6,7%	7,4%	4,7%	2,0%	1,0%	1,0%	0,7%	3,7%	2,3%		3,3%
→ Netto lasten Kadernota 2017-2026	57.317	61.372	65.207	67.856	68.642	69.650	70.714	72.224	74.013	75.988	76.832	
		7,1%	6,2%	4,1%	1,2%	1,5%	1,5%	2,1%	2,5%	2,7%	1,1%	3,0%
Ingezetenen (hoofdbewoner)												
Tarief Kadernota 2016-2025	52,34	55,42	58,26	61,26	64,08	64,83	65,29	65,53	67,77	69,08		
		5,9%	5,1%	5,1%	4,6%	1,2%	0,7%	0,4%	3,4%	1,9%		3,2%
→ Tarief Kadernota 2017-2026	52,34	54,37	57,16	60,07	62,42	63,05	63,71	64,78	66,08	67,53	67,98	
		3,9%	5,1%	5,1%	3,9%	1,0%	1,1%	1,7%	2,0%	2,2%	0,7%	2,7%
Gebouwd												
Tarief Kadernota 2016-2025	0,83	0,88	0,93	0,98	1,03	1,04	1,06	1,06	1,10	1,13		
		6,2%	5,5%	5,5%	4,9%	1,5%	1,0%	0,7%	3,7%	2,3%		3,5%
→ Tarief Kadernota 2017-2026	0,83	0,88	0,93	0,98	1,03	1,04	1,06	1,08	1,11	1,14	1,15	
		6,2%	5,6%	5,6%	4,4%	1,5%	1,5%	2,1%	2,5%	2,7%	1,1%	3,3%
Natuur												
Tarief Kadernota 2016-2025	3,52	3,74	3,94	4,16	4,36	4,43	4,47	4,50	4,67	4,77		
		6,2%	5,5%	5,5%	4,9%	1,5%	1,0%	0,7%	3,7%	2,3%		3,5%
→ Tarief Kadernota 2017-2026	3,52	3,87	4,08	4,31	4,50	4,57	4,64	4,74	4,85	4,98	5,04	
		9,9%	5,6%	5,6%	4,4%	1,5%	1,5%	2,1%	2,5%	2,7%	1,1%	3,7%
Ongebouwd openbare wegen												
Tarief Kadernota 2016-2025	165,68	176,11	185,88	196,19	206,05	209,27	211,58	213,17	221,31	226,47		
		6,3%	5,5%	5,5%	5,0%	1,6%	1,1%	0,8%	3,8%	2,3%		3,6%
→ Tarief Kadernota 2017-2026	165,68	173,97	183,89	194,32	203,02	206,16	209,47	214,12	219,59	225,63	228,31	
		5,0%	5,7%	5,7%	4,5%	1,5%	1,6%	2,2%	2,6%	2,7%	1,2%	3,3%
Ongebouwd overig ongebouwd												
Tarief Kadernota 2016-2025	47,34	50,32	53,11	56,05	58,87	59,79	60,45	60,91	63,23	64,71		
		6,3%	5,5%	5,5%	5,0%	1,6%	1,1%	0,8%	3,8%	2,3%		3,6%
→ Tarief Kadernota 2017-2026	47,34	49,71	52,54	55,52	58,01	58,90	59,85	61,18	62,74	64,46	65,23	
		5,0%	5,7%	5,7%	4,5%	1,5%	1,6%	2,2%	2,6%	2,7%	1,2%	3,3%

Tabel 9: Lasten- en tariefontwikkeling watersysteemtaak

Tabel 9 laat zien dat de watersysteemlasten in alle jaren lager zijn, met uitzondering van natuur en ongebouwd. Deze categorieën stijgen in sommige jaren licht ten opzichte van de Kadernota 2016-2025, als gevolg van een wijziging in de grondslagen (bijlage 1). Het tarief voor ingezetenen is lager dan in de Kadernota 2016-2025 voorzien. Dit wordt veroorzaakt door een bijstelling van de eenheden. Het aantal ingezetenen is hoger dan waar in de vorige Kadernota mee werd gerekend.

De verschillen in de categorieën gebouwd, natuur, ongebouwd openbare wegen en overig ongebouwd hebben te maken met een verschuiving in de toewijzing van percelen naar de categorieën. Het aantal hectares dat wordt toegerekend aan natuur en wegen is afgenomen en het aantal hectares gebouwd en ongebouwd is toegenomen. Het gevolg is dat de tarieven voor natuur hoger zijn dan in de Kadernota 2016-2025 was geraamd. Het tarief gebouwd is tot en met 2022 gelijk en stijgt daarna licht. Het tarief ongebouwd en wegen is iets lager ten opzichte van de Kadernota 2016-2025.

H5. Programmaplannen

De programmaplannen geven een gedetailleerd overzicht van de doelstellingen die het waterschap de komende jaren wil bereiken, de activiteiten die daarvoor worden ingezet en de financiële middelen die hiervoor beschikbaar zijn. De programmaplannen bieden op hoofdlijnen een doorkijk van tien jaar. Daarnaast is aangegeven welke concrete doelstellingen het bestuur aan het einde van de bestuursperiode (2019) gerealiseerd wil hebben.

De voortgang van de doelen wordt ieder jaar in de Kadernota gerapporteerd. Jaarlijks wordt beoordeeld of nieuwe ontwikkelingen leiden tot bijstelling van de doelen, activiteiten en financiën.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de totale netto lastenontwikkeling en de doorvertaling naar de tarieven en voorbeelddaanlagen. Daar wordt ook de vergelijking gemaakt met de netto lastenontwikkeling en tariefontwikkeling uit de Kadernota 2016-2025.

Programmaplan 1000: Planvorming

Omschrijving van het programma

Het programma Planvorming voorziet in eenduidige beleidskaders en -strategieën, waarbinnen de overige programma's hun taken tot stand kunnen brengen. Het werkveld is breed en omvat alle thema's waar het waterschap als regionale waterautoriteit aan werkt. Tot de activiteiten van het programma behoren het opstellen van het waterbeheerplan en van beleidslijnen voor beheer en vergunningverlening. Ook valt hieronder het oplossen van strategische vraagstukken op het gebied van waterbeheer (in overleg met andere partijen) en waarborgen dat het waterschap de Europese richtlijnen, nationale wetgeving en bestuurlijke afspraken naleeft. Dit programma omvat eveneens calamiteitszorg en relatiemanagement gericht op de positionering van het waterschap als samenwerkingspartner.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

De ontwikkeling van de participatiemaatschappij zorgt voor grote veranderingen op het gebied van planvorming. De samenwerking is niet langer beperkt tot de lokale overheden en grote stakeholders. Steeds meer lokale initiatieven komen van de grond. De samenwerking wordt alleen maar intensiever. Het aantal plannen waarin partners gelijkwaardig participeren zal toenemen, zowel in gebiedsprocessen als in de waterketen. Het waterschap wordt daarmee een waterautoriteit die niet dicteert, maar die faciliteert, met het oog op de totale maatschappelijke context. De kosten voor planvorming zullen daardoor toenemen en minder goed voorspelbaar zijn. De kostenvoordelen worden veelal voorzien in de uitvoering of in het beheer en onderhoud.

Ontwikkelingen die in de komende tijd zijn voorzien:

- De uitwerking van de nationale deltabeslissingen en de in 2015 afgesloten bestuursovereenkomsten.
- Bij het anticiperen op klimaatverandering wordt steeds meer verbinding gezocht met de maatschappelijke context als hittestress, leefbare inrichting van stad en land, duurzame energie- en grondstoffenwinning.
- De methode van toetsen van primaire keringen maakt een enorme ontwikkeling door. In de vierde toetsronde (2018-2023) zullen dijken worden getoetst op basis van de nieuwe veiligheidsbenadering: op alle faalmechanismen en op basis van risico's (kans x gevolg). Het toetsinstrumentarium wordt in 2017 (en deels ook in latere jaren) vastgesteld.
- De nieuw te maken samenwerkingsafspraken met de provincie over de uitvoeringsstrategie en het bereiken van een gezonde leefomgeving.
- Landelijke en Europese ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving, zoals de nieuwe Omgevingswet, waar de Waterwet in op moet gaan. Hiermee samenhangend moeten nationaal zeer veel algemene regels en beleidsregels worden samengevoegd. Daarnaast speelt de actualisatie van het nationale nitraat actieprogramma en de evaluatie van de Kaderrichtlijn Water.
- Het uitwerken van aanbevelingen uit het rapport van de OESO over het waterbeheer in Nederland (waaronder het kostenveroorzakersbeginsel bij aanpak van verontreinigingen).
- Gebiedsspecifieke ontwikkelingen zoals Waterpoort, Landschap van Allure, het Volkerak-Zoommeer, Binnenschelde en het Markiezaat, Cruislandse Kreeken, het Markdal en de aanpassing van de regionale keringen aan de nieuwe norm voor deze keringen en aan de Ruimte voor de Rivier-maatregel waterberging Volkerak-Zoommeer.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Zowel in het Bestuursakkoord als het Waterbeheerplan 2016-2021 wordt nadrukkelijk gesteld dat we bij de uitvoering van de wettelijke kerntaken ruimte geven aan (samenwerkingsverbanden van) individuele

burgers, bedrijven en organisaties. We zoeken samen naar mogelijkheden om de uitvoering van onze wettelijke taken te combineren met taken en wensen van anderen; de 'meekoppelkansen'. We zien veel mogelijkheden om functies slim te combineren. Gezamenlijke planvorming vormt de basis. Die willen we in watergebiedsprogramma's met de streek samen vorm gaan geven.

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
<i>Risico's beheersen</i>	
Programmering planvorming op basis van bedrijfswaarden.	Met de implementatie van assetmanagement wordt het werk van het waterschap geprioriteerd op basis van risico's en kansen. Ook de programmering van watergebiedsprogramma's wordt op deze manier opgezet.
Een transparante overheid: <ul style="list-style-type: none"> • Risico's waar burgers en bedrijven rekening mee moeten houden zijn duidelijk. • Gegevens over voortgang van maatregelen en effecten zijn inzichtelijk. 	<ul style="list-style-type: none"> • Op een pro-actieve manier invulling geven aan de watertoets, zoals aangegeven in de landelijke evaluatie. • Afspraken maken over het toekomstige voorzieningenniveau per deelgebied. • Met onze partners delen we elkaars meetgegevens. Deze zijn online beschikbaar. • Eens per drie jaar wordt een uitgebreide watersysteemrapportage gemaakt: eind 2016 en in 2019.
Operationeel beleid compleet en actueel houden.	<ul style="list-style-type: none"> • Bijstellen operationeel beleid op basis van nieuw beleid en regelgeving (zoals de nieuwe Omgevingswet). Regelmatig actualiseren van calamiteitenplannen. • Continu actualiseren van leggers en beheerregister voor keringen, oppervlaktewater, vaarwegen en waterbergingsgebieden.
<i>Duurzame ontwikkeling van de leefomgeving</i>	
Het merendeel van onze plannen zal samen met partners tot stand komen. Het aantal plannen van anderen waarin het waterschap participeert zal toenemen.	<ul style="list-style-type: none"> • Door het opstellen van watergebiedsprogramma's, zoals omschreven in het Waterbeheerplan 2016-2021. • Samenwerking met Vlaamse partners gericht op gezamenlijke monitoring en het vormgeven van gezamenlijke deelstroomgebiedsplannen. • Deelname in diverse platforms, zoals de gebieden met energie, de werkeenheden in de afvalwaterketen, het Winnend samenwerken en diverse nieuwe samenwerkingsverbanden, voor bijvoorbeeld de ontwikkeling van de klimaatactieve stad of circulaire economie. • Door het afsluiten van samenwerkingsovereenkomsten tussen de provincie en de Brabantse waterschappen, maar ook met andere partners. • Door competentie-ontwikkeling van eigen medewerkers gericht op samenwerking met, en participatie van externen (ontwikkeling omgevingssensitiviteit).
Herijking van ecologische doelen voor de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).	Landelijk is afgesproken dat voor de planperiode 2022-2027 de KRW-doelen kunnen worden bijgesteld. In verband met de planvoorbereiding moet de onderbouwing hiervoor in 2019 worden afgerond. Hiertoe worden watersysteemanalyses per waterlichaam uitgevoerd. Deze vormen een basis voor de watergebiedsprogramma's, waarin afspraken worden gemaakt over realistische en effectieve maatregelen. Dit gebeurt in samenspraak met gebiedspartners en maatschappelijke organisaties.
Verbetering bereiken op het gebied van chemische waterkwaliteit in West-Brabant.	<ul style="list-style-type: none"> • Afspraken maken met partners over de aanpak van probleemstoffen, zoals bestrijdingsmiddelen en nutriënten, zoals vastgelegd in het emissiebeleid voor 2015-2017. Voor nutriëntenreductie ligt de focus op gebieden met relatief stagnant water. • Het uitvoeren van onderzoek naar knelpunten op het gebied van ammonium en nikkel. • Nieuwe knelpunten, die volgen uit het aangepaste

	<p>monitoringsnetwerk, worden geagendeerd bij mede-overheden en mogelijke veroorzakers.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Met de agrarische sector wordt een aanpak uitgewerkt in het kader van agrarisch deltaprogramma voor waterbeheer.
Maatschappelijk verantwoord en vernieuwend	
<p>Maatschappelijke verbinding:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Innovaties stimuleren • Waterbewuste gebruikers • Interactie tussen waterschap en de watergebruikers. 	<ul style="list-style-type: none"> • Meer samenwerking zoeken met 'de gouden driehoek' (bedrijfsleven en kennisinstututen). Dit speelt met name bij de dijkverbeteringen waar een grote opgave ligt, terwijl er ten opzichte van het verleden minder geld en tijd beschikbaar is. • Experimenteerruimte bieden voor innovaties die van groot maatschappelijk belang zijn. • Ontwikkelen van participatiebeleid. • Regelmatig voorbeelden geven van eigen handelingsperspectieven voor watergebruikers. • Beoordelen of het beleid voor recreatief medegebruik bijstelling behoeft, zodat het beter aansluit bij de doelen uit het Bestuursakkoord en het Waterbeheerplan. • Het waterschap gaat participeren in het Buurtwater-Buurtnatuur Fonds (in oprichting) van het Prins Bernard Cultuurfonds, dat als doel heeft maatschappelijke initiatieven te stimuleren.
Effectief en efficiënt	
<p>Controle op het bereiken van bestaande en nieuwe normen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Toetsen van de primaire keringen: in 2017 wordt het nieuwe landelijke toetsingsinstrumentarium opgeleverd, waarmee in 2018 gestart wordt met de vierde toetsing. • Toetsen van de regionale keringen: in de periode van 2017 tot 2019 wordt de tweede ronde toetsing van de regionale keringen uitgevoerd op basis van het nieuwe vastgestelde toetsinstrumentarium. Uiterlijk eind 2019 vindt goedkeuring door de provincie Noord-Brabant plaats. • Het beoordelen van de overige keringen. • Het uitvoeren van de toetsing op de risico's voor wateroverlast met actuele klimaatscenario's en met respect voor de normen in de provinciale verordening water (in 2018). • Controleren naleving van afspraken voor het peilbeheer. • De voortgang in het bereiken van de ecologische doelen monitoren.
<p>Kennisontwikkeling en kennisdeling.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Met de waterbeheerders in het stroomgebied van de Maas wordt een kennisagenda vormgegeven. Het deel van het Scheldestroomgebied binnen Brabantse Delta lift hierin mee. • In de kennisontwikkeling wordt optimaal samengewerkt met partners (Stowa, TNO, Deltares, universiteiten, ondernemers en andere overheden). Een voorbeeld is de oprichting van het Deltaplatform voor interactieve kennisdeling. • Op basis van de evaluatie van het meetnet beoordelen wat er nodig is om te komen tot langjarige complete meetreeksen binnen het meetnet waterkwantiteit. Ook streven we naar voldoende meetpunten op de juiste locaties voor het uitvoeren van hydrologische analyses (bijvoorbeeld waterbalansen en modelstudies). • Op basis van watersysteemanalyse en aanvullende monitoring beter inzicht krijgen in de effectiviteit van maatregelen op de ecologie.

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

Rapportages op het gebied van kennis:

- Rapportages over het functioneren van het watersysteem (analyse van meetgegevens en systeemanalyses ter onderbouwing van realistische KRW-doelen).
- Rapportage over het resultaat van een modelmatige toetsing van het systeem aan de actuele klimaatscenario's en normen voor wateroverlast.
- Een kennisagenda voor het stroomgebied van de Maas, die een basis vormt voor toekomstig onderzoek. Het deel van het Scheldestroomgebied binnen Brabantse Delta lift hierin mee.
- Een uitgevoerde toetsing op veiligheid van de regionale keringen en een rapportage die is goedgekeurd door de provincie Noord-Brabant.

Plannen op het gebied van uitvoering van maatregelen voor een duurzaam waterbeheer:

- Watergebiedsprogramma's: samen met regionale partners (waaronder deelstroomgebiedsplannen met Vlaanderen voor de grensoverschrijdende beken), gericht op uitvoeringsmaatregelen.
- Samenwerkingsovereenkomsten met partners en mede-overheden over de gezamenlijke uitvoering van maatregelen (mede als resultaat van de watergebiedsprogramma's).

Plannen op het gebied van beleid

- Beoordelingskader voor de functionele eisen van de overige keringen (zonder provinciale normering).
- Implementatiestrategie van de nieuwe normering van de primaire keringen, waarbij de randvoorwaarden voor de vierde ronde toetsing zijn meegenomen.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

Er zijn geen specifieke financiële bijstellingen voorzien voor dit beleidsveld.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
5.121	5.094	5.176	5.239	5.212	5.248	5.332	5.370	5.485	5.605	5.731

Programmaplan 2000: Keringen

Omschrijving van het programma

Het doel van dit programma is de kerntaak van het waterschap 'Veilige dijken, bescherming tegen overstromingen' te waarborgen door de primaire, regionale en overige keringen op orde te brengen en te houden. Een onderdeel hiervan is het voldoen aan de landelijke normen voor primaire keringen en aan de provinciale normen voor regionale keringen. Dit vereist de volgende activiteiten: uitvoering van verbeterwerken, beheer, inspectie en bewaking van de keringen. In het geval van primaire keringen is ook verwerving van de ondergrond gewenst. Dit is geen wettelijke vereiste, maar draagt bij aan effectief beheer.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

De economische ontwikkelingen en het veranderende klimaat zorgen voor grote veranderingen in het nationale veiligheidsbeleid. De veiligheidseisen die we aan de keringen stellen worden steeds strenger. Op basis van de derde nationale toetsingsronde is circa 15 kilometer van de 134 kilometer primaire kering en een drietal kunstwerken afgekeurd. Terwijl er nog wordt gewerkt aan het verbeteren van de afgekeurde trajecten, zal de vierde nationale toetsing alweer worden uitgevoerd (2018-2023) op basis van de nieuwe normen die in de nationale deltabeslissing zijn vastgelegd. Hierbij wordt niet langer getoetst op basis van overschrijdingskansen, maar op basis van overstromingsrisico's (risico = kans x gevolg).

Ook voor de regionale keringen zijn de veiligheidseisen strenger geworden: het beschermingsniveau is vergroot van eens per vijftig jaar naar eens per honderd jaar. De opgave voor de verbetering van de regionale keringen is groot. Er ligt een hoge tijdsdruk op, omdat het Volkerak-Zoommeer vanaf 2016 ingezet moet kunnen worden als waterberging voor de grote rivieren. Het waterschap wil beide opgaven zo snel mogelijk realiseren, maar houdt er rekening mee dat de werkzaamheden in 2023 afgerond zijn. Met de provincie is een uiterste termijn van 2025 afgesproken. Voor de tussenliggende periode 2016-2025 hebben het Rijk en het waterschap de effecten van de inzet van het Volkerak-Zoommeer als waterberging onderzocht. De tijdelijke noodmaatregelen worden opgenomen in de deelbestrijdingsplannen van het waterschap en de betrokken gemeenten.

Diverse gebiedspecifieke ontwikkelingen geven aanleiding tot de wens om trajecten van (primaire of regionale) keringen te wijzigen. Dit speelt bijvoorbeeld bij de havens in Zevenbergen en bij Waalwijk. Het waterschap is bij deze ontwikkelingen betrokken.

In het kader van Doelmatig Waterbeheer lopen gesprekken met Rijkswaterstaat om keringen van het Rijk over te nemen. Het betreft de regionale keringen langs het Markkanaal en langs de westzijde van het Drongelens kanaal. Als de overdracht doorgaat, zal het waterschap de keringen verbeteren (n.a.v. de uitgevoerde toetsingen) op kosten van het Rijk.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

'Alle keringen in beheer bij waterschap Brabantse Delta moeten zo snel mogelijk voldoen aan de wettelijke veiligheidsnormen. We onderzoeken of het mogelijk is om de verbetering van de regionale keringen te versnellen, waardoor die (ruim) voor 2025 op orde zijn. Ook onderzoeken we of zo'n versnelling mogelijk is in de verbetering van de primaire keringen.' (citaat uit Bestuursakkoord)

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
Risico's beheersen	
Het verminderen van de urgente overstromingsrisico's achter primaire en regionale keringen.	<ul style="list-style-type: none"> • Bij de primaire keringen is het HWBP-project Geertruidenberg & Amertak het meest urgent. De verkenningsfase is in 2014 gestart en loopt door tot medio 2016. Daarna kan de uitvoeringsfase starten. De volgende HWBP-projecten zijn n.a.v. de derde nationale toetsing geprogrammeerd voor de periode na 2019:<ul style="list-style-type: none"> ○ Damwand Buitenpand Wilhelminakanaal ○ Kunstwerken Tonnekreek, Moerdijk en Schutsluis Waalwijk ○ Dijkvak Willemstad-Noordschans. • Samen met de gebiedspartners werkt het waterschap een specifieke planning uit voor de aanpak van de regionale keringen die vervolgens wordt uitgevoerd. • In de periode tot en met 2017 wordt een aantal waterkerende

	<p>kunstwerken in de regionale keringen hersteld. In het regionaal stelsel wordt een aantal beheers- en structurele maatregelen getroffen om risico's op wateroverlast vanwege de waterberging VZM te beperken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van de vierde toetsing van de primaire keringen (2017-2023) aan de nieuwe normen en volgens het nieuwe toetsinstrumentarium. • Uitvoeren van de tweede toetsing van de regionale keringen (2017-2019) aan de hand van het nieuwe toetsinstrumentarium.
Behoud van de huidige veiligheidsrisico's.	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van het inspectieplan voor de zorgplicht vanuit de Waterwet. • Verwerving van eigendom van de ondergrond van primaire keringen waar de kans zich voordoet. • Op basis van praktijkproeven bepalen wat wél en niet acceptabel is met betrekking tot het beweiden van schapen .
Tijdig de bijdrage aan het Hoogwaterbeschermingsprogramma betalen.	<ul style="list-style-type: none"> • Het waterschap ontvangt jaarlijks een beschikking van het Rijk voor de bijdrage die het waterschap aan het HWBP dient te betalen (€ 9 miljoen per jaar). Het waterschap zorgt ervoor dat deze bijdrage tijdig wordt overgemaakt, conform de afspraken uit het Bestuursakkoord Water.
Duurzame ontwikkeling van de leefomgeving	
Duurzame ontwikkeling van de leefomgeving.	<p>"Bij de uitvoering van de dijkversterking hebben we oog voor combinaties met functies als natuur en recreatie. We benutten dus kansen voor een natuurlijke (her-) inrichting van het landschap bij versterking van dijken en kades. Ook geven we waar mogelijk invulling aan het concept bouwen met de natuur." (citaat uit Bestuursakkoord)</p>
Maatschappelijk verantwoord en vernieuwend	
De relatie met gebruikers en bewoners van keringen versterken.	<p>Het opstellen en uitvoeren van een communicatiestrategie die specifiek gericht is op het leggen en onderhouden van de relatie met de gebruikers van de keringen. In het kader van de verbetering van de regionale keringen en de waterberging VZM wordt hieraan invulling gegeven voor de primaire en regionale keringen.</p>
Effectief en efficiënt	
Overname keringen langs Markkanaal en Drongelens kanaal om tot één integraal beheerder per watersysteem te komen.	<ul style="list-style-type: none"> • Afspraken maken over de overname van het beheer en het uitvoeren van de verbeterwerkzaamheden. • Na de beheerovername deze keringen opnemen in de beheer- en onderhoudsprogrammering van het waterschap voor keringen. • De verwachting is dat voorbereiding en uitvoering van de verbeterwerken n.a.v. de toetsresultaten voor de kering langs het Markkanaal in 2016 kan starten. Voor het Drongelens kanaal geldt dit ook voor de voorbereiding; wellicht duurt het langer voordat het Rijk de voor de uitvoering benodigde middelen beschikbaar heeft.
Effectief en efficiënt beheer. Informatiebeheer en datamanagement zijn op orde.	<ul style="list-style-type: none"> • Planmatig aanbesteden van onderhoud. • Regionaal (Winnend samenwerken) en landelijk (HWBP) samenwerken met keringenbeheerders. • Informatiebeheer op orde houden: de gegevens over waterkeringen (opbouw, dimensionering, beplanting, beheer, gebruik, etc.) op orde brengen en onderzoek uitvoeren om kennis- en gegevenslacunes op te vullen. Gegevens in het beheerregister en legger actualiseren.

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

- Afronding planfase HWBP-project Geertruidenberg & Amertak. De andere drie HWBP-projecten ('damwand Buitenpand Wilhelminakanaal', 'kunstwerken Tonnekreek, Moerdijk en Schutsluis Waalwijk' en 'dijkvak Willemstad-Noordschans') starten na 2019.
- Voorbereidingen voor het project 'verbeteren regionale keringen' zijn afgerond en de uitvoering ervan is gestart.
- Maatregelen ter bestrijding van extra wateroverlast vanwege toekomstige inzet van Volkerak-Zoommeer als waterberging zijn geborgd.
- Er is duidelijkheid over de overname van de keringen langs Markkanaal en Drongelens kanaal. In het geval van een overname zijn de verbetermaatregelen uitgevoerd (Markkanaal), dan wel voorbereid (Drongelens kanaal).

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

Er zijn geen specifieke financiële bijstellingen voorzien voor dit beleidsveld.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
10.048	12.020	14.348	15.677	16.150	17.292	17.438	17.465	18.633	19.364	18.888

Programmaplan 3000: Inrichting en onderhoud watersystemen

Omschrijving van het programma

Dit programma is gericht op de kerntaken 'droge voeten', 'voldoende water' en 'goede waterkwaliteit'. Het doel is een robuust en klimaatbestendig watersysteem te ontwikkelen. Hieronder vallen de ontwikkeling van de verkeerstoren voor een adaptief waterbeheer, het inrichten en in stand houden van de natte infrastructuur. Dat is inclusief bodems, taluds, oevers en kunstwerken, zodat aan- en afvoer van water altijd past bij het doorstroomprofiel en het bergingsvermogen van waterlopen. Daarbij moet een balans bestaan tussen landbouw, natuur en andere functies die de waterlopen vervullen. Waar nodig vinden aanpassingen aan de infrastructuur plaats door nieuwbouw of onderhoud, op basis van monitoringgegevens en inspecties.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

Het watersysteembeheer hangt samen met diverse internationale, landelijke en regionale ontwikkelingen. In hoofdstuk 2 van het Waterbeheerplan is hiervan een uitgebreide beschrijving gegeven. Gelet op de veelheid van ontwikkelingen vraagt dit ook veel verandering in het werk van het waterschap:

- Anders onderhouden: hoe halen we meer waarde uit het slootmaaisel?
- Anders inrichten: met minder overheidsgeld, moet er meer worden ingericht. Zelfzorg en participatie moet oplossingen bieden.
- Anders meten: ingezet wordt op innovaties zoals DNA sampling. Daarnaast is de verstrekking van meetgegevens voor de bedrijfsvoering van agrariërs steeds meer van belang.
- Anders beheren: het flexibel peilbeheer krijgt verder vorm. Er wordt gestreefd naar een effectieve inzet van de beschikbare bergingsgebieden, ook bij iets minder extreme omstandigheden.
- Anders omgaan met onze omgeving (burgers, bedrijven, samenwerkingspartners):
  - samen met gemeenten, provincie en het Rijk zorgen dat we als één overheid naar buiten treden.
  - het versterken van de samenwerking met en participatie van inwoners, bedrijven en organisaties.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
Risico's beheersen	
Voldoen aan afspraken over het peilbeheer voor peilbeheerst en vrij afwaterend gebied (vrijwel geen verwijtbare klachten over te veel, te weinig of te vies water).	<ul style="list-style-type: none"> • We voeren een dynamisch beheer met de verkeerstoren. Daarmee kan accuraat worden gehandeld naar de weersvoorspellingen en de actuele situatie in het veld. • We onderhouden de watersystemen conform vastgestelde plannen. • We zorgen ervoor dat plaagsoorten geen bedreiging vormen voor waterhuishoudkundige functies (zoals het dichtgroeien van sloten). We werken daarbij via een vastgesteld protocol.
Behoud van de huidige kwaliteit van de leefomgeving: <ul style="list-style-type: none"> • Flora- en faunawaarden behouden • Beperken van structurele overlast door blauwalgen in stedelijk gebied en zwemplassen • Maximale beschikbaarheid van zwemplassen voor het publiek.	<ul style="list-style-type: none"> • We werken bij het onderhoud van watersystemen volgens de wetgeving om lokale waarden te behouden en verspreiding van uitheemse soorten (zoals diverse rivierkreeften) te voorkomen. • Gezamenlijk met gemeenten bepalen welke plekken urgente knelpunten zijn in de overlast van blauwalgen, om vervolgens samen met de watergebruikers (omwonenden, hengelsport) afspraken te maken over een gezamenlijke aanpak (circa één project per jaar op te leveren). Blauwalgengroei in zwemplassen heeft al snel een prioriteit.
Partner in crisisbeheersing: vakbekwame medewerkers.	<ul style="list-style-type: none"> • Aansluiting bij de reguliere organisatie voor procesgericht werken, functierollen en middelen. • Competenties voor crisisbeheersing borgen in het strategisch personeelsbeleid. • Blijvend leren van situaties (PDCA-cyclus) en blijvend investeren in opleiding, training en oefeningen. • Implementatie van netcentrisch werken.

	<ul style="list-style-type: none"> • investeren in het delen en ontwikkelen van kennis, het afstemmen van planvorming en het maken van afspraken met onze (externe) partners.
Een duurzame ontwikkeling van de leefomgeving ondersteunen	
<p>Een duurzaam robuust watersysteem tot stand brengen.</p> <p>In 2019 is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 35% van de EVZ-trajecten ingericht • 25% van de meetgegevens van de KRW-waterlichamen beoordeeld als een goede ecologische toestand • De beschikbare buffercapaciteit onder de grond en in het oppervlaktewatersysteem significant groter dan in 2010. 	<ul style="list-style-type: none"> • Invulling geven aan het gedifferentieerde onderhoud conform vastgestelde kaders. • Bij vervanging van beschoeiing zet het waterschap bijvoorbeeld zoveel mogelijk in op omzetting naar flauwe oevers. Dit bespaart kosten en geeft ruimte voor extra waterberging. • Uitvoeren van vier experimenten voor flexibel peilbeheer, waarbij naar een optimum wordt gezocht tussen natuurbelangen en agrarische belangen. • Uitvoering van integrale inrichtingsprojecten. Het waterschap kiest hierbij waar mogelijk voor oplossingen die zoveel mogelijk aansluiten bij en gebruikmaken van natuurlijke omstandigheden. Indien dit niet kan vanwege de veiligheid of te hoge kosten, neemt het waterschap technische maatregelen.
Maatschappelijk verantwoord en vernieuwend	
<p>Verbonden met de maatschappij:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een toename van het aantal projecten/initiatieven waarbij anderen maatregelen uitvoeren voor een duurzaam waterbeheer. • In alle waterschapsprojecten wordt ruimte geboden aan initiatieven voor recreatief medegebruik. 	<p>Het waterschap gaat meer samenwerken met organisaties, zoals agrarisch natuurverenigingen, hengelsportverenigingen of vrijwilligers, bijvoorbeeld voor het onderhoud van sloten en watergangen en het inrichten van ecologische verbindingzones. Er worden nieuwe mogelijkheden gezocht door actief in gesprek te gaan met partners, om te komen tot gezamenlijke watergebiedsprogramma's.</p> <p>Zo voert de KNNV Roosendaal inventarisaties aan de ingerichte EVZ Rissebeek/Molenbeek v.w.b. de aanwezige ontwikkelende flora en fauna.</p> <p>Het waterschap gaat stimulerend meewerken aan initiatieven van derden op het gebied van toerisme, recreatie en hengel- en watersport, als daar meekoppelkansen liggen. Onze randvoorwaarde is dat dergelijke initiatieven niet strijdig zijn met onze zorg voor de waterkwaliteit en de veiligheid. De bijdragen van het waterschap betreffen het meedenken met initiatieven, de inhoudelijke inzet in de planvorming en het stimuleren/activeren van initiatieven van burgers en organisaties.</p>
<p>Meer duurzame innovatie, toepassen van duurzame materialen, meer energiebesparing en meer doen met minder budget.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Implementatie van de principes voor de duurzame Grond-, weg- en waterbouw (GWW) in de organisatie. • Prioriteit geven aan innovaties die op langere termijn tot kostenverlaging leiden (zoals toepassen e-DNA in monitoring).
<p>Aandacht voor nieuwe stoffen, zoals medicijnresten en microplastics. Het waterschap wil meer duidelijkheid hebben over de ernst van het probleem, en meer duidelijkheid en draagvlak hebben voor mogelijke oplossingen (inclusief preventie).</p>	<p>Het waterschap werkt via drie sporen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meedenken en meewerken aan landelijke onderzoeksprogramma's (o.a. Schone Maas-waterketen) • Op lokaal niveau participeren in ketenoplossingen en onderzoek (o.a. Pharmafilter Amphiaziekenhuis, NHTV) • Op lokaal niveau participeren in ontwikkeling van <i>end of pipe</i>-oplossingen (o.a. toepassing poeder-actieve kool op rwzi's).
<p>Circulaire economie: het benutten van maaisel voor nuttige toepassingen als lokale bodemverbetering of energie opwekking.</p>	<p>Het verder opschalen van de lopende proeven voor anders omgaan met maaisel. Naast de kleine kringloop is daarbij ook aandacht voor andere toepassingen voor verwaarding van groene reststoffen of nutriënten, zoals vergisting. Hierin wordt samengewerkt met o.a.</p>

	de Brabantse waterschappen, gemeenten, terreinbeheerders, ZLTO en kennisinstellingen.
Effectief en efficiënt	
Het informatiemanagement van de waterlopen, groenelementen en kunstwerken op orde hebben.	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken over onderhoud goed vastleggen. Het gaat dan om onderhoudsplannen bij afgeronde projecten, maar ook om afspraken over onderhoud bij wijziging van categorie van waterlopen en afspraken met derden over onderhoud van ecologische verbindingzones. Informatie over kunstwerken goed vastleggen: ook functionaliteiten als vispasseerbaarheid en bedienbaarheid.
Netcentrisch werken: alle relevante informatie is continu en eenduidig beschikbaar voor alle betrokkenen.	In 2016 wordt de ambitie op dit gebied vastgesteld. Het heeft impact op zowel het dagelijks beheer als op de werkwijze bij calamiteiten (relatie met verkeerstoren).
Kosteneffectiviteit van het onderhoud vergroten.	In de samenwerking met gemeenten in de werkeenheden van de afvalwaterketen wordt verder gewerkt aan kostenverlaging bij beheer en onderhoud van waterlopen. Inmiddels is gestart met de voorbereiding van een nieuw maaibestek (verzamelen gegevens van gemeenten). Dit wordt samen met diverse gemeenten in 2017 aanbesteed.
Transparantie in gegevens voor burgers en bedrijven.	Via de hydronet portal zijn vrijwel alle meetgegevens van het waterschap beschikbaar. Er wordt aan gewerkt om ook gegevens van gemeenten over o.a. grondwaterstanden en riolering zo te kunnen ontsluiten. Tevens zal de gebruiksvriendelijkheid voor externen worden verbeterd.

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

- In de bestuursperiode zijn er vrijwel geen verwijtbare klachten over te weinig, te veel of te vies water.
- Voor minimaal vier wateren met structurele blauwalgenoverlast (en draagvlak voor maatregelen) zijn maatregelen in uitvoering of uitgevoerd.
- 35% van het aantal aaneengesloten EVZ-deeltrajecten is ingericht. Dit betreft ruim 65% van de totaal in te richten lengte langs waterlopen (in 2015 was ongeveer 55% van de lengte al ingericht).
- 25% van de meetgegevens van de KRW-waterlichamen is beoordeeld als een goede ecologische toestand (in 2015 werd ongeveer 10% als goed beoordeeld, conform Waterbeheerplan 2016-2021).
- De beschikbare buffercapaciteit onder de grond en in het oppervlaktewatersysteem moet significant groter zijn dan in 2010.
- Vier experimenten voor flexibel peilbeheer zijn in uitvoering of al uitgevoerd.
- Maaisel wordt breed in het beheergebied nuttig toegepast.
- Diverse regionale onderzoeksprojecten op het gebied van medicijnresten zijn opgeleverd.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

Er zijn geen specifieke financiële bijstellingen voorzien voor dit beleidsveld.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
30.314	33.386	34.710	35.738	35.585	35.051	35.492	36.292	36.707	37.564	38.482

Programmaplan 4000: Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken

---

Omschrijving van het programma

Het doel van dit programma is het aangeboden afvalwater, afkomstig van burgers en bedrijven, efficiënt en effectief af te nemen uit de gemeentelijke riolering, te zuiveren en weer af te voeren naar oppervlaktewater. Hierbij komt slib vrij dat na verwerking wordt afgevoerd naar de Slibverbrandingsinstallatie Noord-Brabant (SNB) voor eindverwerking.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

De afgelopen jaren heeft een ontwikkeling plaatsgevonden van het realiseren van transport- en zuiveringsinstallaties naar het doelmatig beheren van die installaties. Hierbij gaat het om het voldoen aan de afspraken met de gemeenten ten aanzien van de rioolbemaling, het voldoen aan de lozingseisen van de waterwetvergunningen én de eisen van de omgevingsvergunningen.

Het zuiveringsbeheer van het waterschap kan niet los worden gezien van het gemeentelijk rioolbeheer en het watersysteembeheer. Dit vraagt een vergaande samenwerking met de ketenpartners. Deze samenwerking is noodzakelijk om de besparingsdoelstellingen van het Bestuursakkoord Water (2011) te behalen. Hierbij is een cultuuromslag nodig van normatief naar effectgericht gedrag, gericht op het oplossen van waterkwaliteitsknelpunten met maatwerkoplossingen. Kansen voor verdere optimalisatie zijn denkbaar rondom de thema's nieuwe sanitatie in het buitengebied en aanhaken en/of afhaken van bedrijven. Dit vereist verdergaande samenwerking met ketenpartners, burgers en bedrijven.

Een nieuw opgekomen waterkwaliteitsprobleem wordt gevormd door microverontreinigingen, zoals microplastics en medicijnresten. Hiervoor geldt dat het waterschap slechts één van vele betrokken partijen is, maar wellicht wel een partij die (een deel van) de oplossing kan leveren. Ook dit vraagstuk vereist vergaande samenwerking.

Met assetmanagement verbeteren we het beheer van onze bestaande installaties: de assets. Deze methodiek zoekt de optimale balans tussen kosten, prestaties en risico's. Door risico's af te wegen en te prioriteren ontstaat een volgorde, die aangeeft wat als eerste wordt aangepakt. De risico's worden al doende naar een aanvaardbaar niveau gebracht. De renovatie van de afvalwaterpersleiding van Moerdijk naar Bath (AWP 2.0) betreft een zeer dominant project in het investeringsprogramma. Met een 'lange termijn assets planning' wordt in 2017 bepaald welke impact dit heeft op de overige investeringen voor beheer en onderhoud. De resultaten hiervan worden verwerkt in het volgende investeringsprogramma (2018-2027). Afgezien van de financiële kant is het project AWP 2.0 ook qua beheersing, bemensing en omgevingsmanagement een project dat bijzondere aandacht verdient.

Uit het Bestuursakkoord Water volgt een opgave om in de afvalwaterketen op nationaal niveau een doelmatigheidswinst te behalen die landelijk oploopt tot € 380 miljoen per jaar in 2020 (operatie Storm). Maatregelen in het kader van het Bestuursakkoord leiden tot besparingen. Deze besparingen zijn opgenomen in de stormboekhouding (zie paragraaf 4.2).

De Visiebrochure Afvalwaterketen tot 2030 (Routekaart) beschouwt afvalwater als bron van herbruikbare componenten. De Afvalwaterketenvisie van het waterschap sluit hierop aan met als leidend concept hergebruik van grondstoffen, energie en water. De Energiefabriek is de metafoor voor energierugwinning. Het plan Energiefabriek Nieuwveer beoogt een energieneutrale rwzi. De Grondstoffenfabriek staat voor de terugwinning van grondstoffen, zoals de terugwinning van fosfaat uit het slib van SNB en de onderzoekspilot bioplastics (PHARIO) uit het slib van Bath. Innovatie is een sleutelbegrip in deze ontwikkelingen, evenals samenwerking met bedrijven en kennisinstellingen. Betaalbaarheid is de belangrijkste voorwaarde voor de realisatie van ambities ten aanzien van hergebruik.

Het Klimaatakkoord is ondertekend en door het waterschap vertaald in het Ontwikkelprogramma naar 2020 (MVO, klimaat en duurzaamheid).

Om hun klanten te bedienen en een goede concurrentiepositie te verwerven in de huidige maatschappij nemen marktpartijen meer verantwoordelijkheden. Het waterschap speelt in op deze ontwikkeling om samen met de markt te komen tot duurzame en innovatieve producten.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Het hoofddoel is het zuiveren van afvalwater. Bijkomende doelen zijn:

- Realisatie binnen kaders en begroting
- Het wegnemen van (lokale) waterkwaliteitsknelpunten door maatwerk
- Ketenoptimalisatie, samen met ketenpartners
- De Innovatieagenda voor verduurzaming en aanpak micro-verontreinigingen.

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
<p>Afvalwater zuiveren</p> <p>De kerntaak zuiveren volgens het afgesproken kwaliteitsniveau uitvoeren, door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) de overeengekomen hoeveelheid afvalwater te verwerken 2) te voldoen aan de eisen uit de Waterwet en Wet milieubeheer-vergunningen en deze op orde te houden 3) op orde hebben van en werken conform eigen beleid 4) het optimaliseren van de bedrijfsvoering 5) en het uitvoeren van inspecties. <p>Uitgangspunt is gelijkblijvende effluenteisen. Op het moment dat effluenteisen aangescherpt worden, voortkomend uit nieuwe regelgeving, is planaanpassing noodzakelijk.</p>	<p>Plan van aanpak:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) In de Afvalwaterakkoorden zijn afspraken gemaakt over de af te nemen hoeveelheden afvalwater. 2) Ingezet wordt op het behalen van de eisen die in elke vergunning per rwzi worden gesteld en gebiedsbreed moet 75% verwijderingsrendement worden gehaald voor zowel stikstof als fosfaat. 3) In 2016 legt het waterschap de zorgplichtopgave vast in beleid Zorgplicht. 4) Verdere ontwikkeling van de Verkeerstoren, om een verbeteringslag te maken in de bedrijfsvoering van de primaire processen (zowel zuiveren als waterbeheer). Het basisidee is het bij elkaar brengen (fysiek of virtueel) van betrokken disciplines en de ondersteunende informatievoorziening rondom beheer (en onderhoud). 5) Door de veroudering van de infrastructuur is steeds meer onderhoud en/of vervanging nodig. Inspectieprogramma's geven inzicht in de technische staat en de risico's. Door risico's te wegen en te prioriteren ontstaat een instandhoudingsprogramma, vooralsnog gebaseerd op een jaarlijks beschikbaar investeringsbudget van € 20 miljoen.
<p>Instandhouden bestaande installaties</p> <p>Veiligheid, betrouwbaarheid en beschikbaarheid van de technische assets in stand houden, door programmering van:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Onderhoud 2) Projectmatig vervangen. 	<p>Plan van aanpak:</p> <p>Alle locaties zijn veilig voor iedereen en er wordt veilig gewerkt. Ook in risicovolle situaties, zoals explosiegevaar, werken in besloten ruimtes en tijdens ongewone werktijden. Hiertoe gelden maatregelen om te voldoen aan de eisen uit relevante regelgeving.</p> <p>Investeringsprogramma- en onderhoudsmanagement, in combinatie met een goede calamiteitenbeheersorganisatie, maken dat het waterschap 'in control' is. Meer ervaring met assetmanagement leidt tot meer inzicht in de balans tussen kosten, prestaties en risico's, waardoor evaluatie van het investeringsbudget mogelijk wordt.</p> <p>De laagste Total Cost of Ownership (TCO) bepaalt de keuze tussen onderhoud of projectmatig vervangen.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) De trend is dat langer onderhoud wordt gepleegd, opdat projecten voor vervanging kunnen worden uitgesteld. Kosten voor onderhoud zullen daardoor stijgen. 2) De aanpak van projecten ontwikkelt zich: <ul style="list-style-type: none"> • Naar Integraal Projectmanagement (IPM): een team van projectmanagers met eigen aandachtsgebieden. • Werken met gemengde teams van in- en externen: kritische rollen ingevuld door internen en tegelijk externe kennis en ervaring benutten. • Kennismanagement inzetten om kritische kennis, nodig voor projecten, beschikbaar te hebben binnen de eigen organisatie. • Projecten vertalen naar een contract d.m.v. complete resultaatafspraken met een goede risicoverdeling tussen opdrachtgever en opdrachtnemer.

	<ul style="list-style-type: none"> • Verschuiving naar nieuwe contractvormen: van traditioneel naar geïntegreerd aanbesteden. Prestatiecontracten maken het mogelijk de innovatiekracht van de markt te benutten, mits goed aanbesteed.
<p>Maatschappelijk optimum De laagste lasten realiseren voor de burger en het wegnemen van (lokale) waterkwaliteitsknelpunten, door maatwerkoplossingen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Aanvullende reductie van fosfaatemissie bij rwzi's Rijen en Kaatsheuvel 2) Afvalwaterketens aanpassen aan wijzigend afvalwateraanbod bij: <ol style="list-style-type: none"> a. gemeenten b. bedrijven 3) In combinatie met andere oplossingen. <p>Dit onderwerp heeft een sterke relatie met het onderdeel plannen afvalwaterketenbeleid binnen het programma 1000 .</p>	<p>Plan van aanpak:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Uit watersysteemonderzoek is gebleken dat aanvullende fosfaatverwijdering op beide rwzi's positief bijdraagt aan de ecologische doelstellingen voor de KRW. In 2017 zal worden gestart met aanvullende chemische fosfaatverwijdering, inclusief effectmonitoring. 2a) Door stedelijke ontwikkeling wijzigt het afvalwateraanbod. De capaciteit van de rioolgemalen en zuiveringen dient afgestemd te zijn op het afvalwateraanbod vanuit de rioleringssystemen van de gemeenten. Met de gemeenten worden maatwerkoplossingen ontwikkeld, uitgaande van het maatschappelijk optimum. Dit kan resulteren in projecten om de capaciteit van een rwzi of transportsysteem aan te passen. 2b) Bedrijfsafvalwaterlozingen zijn ook aan wijzigingen onderhevig. Bij nieuwe lozingen geldt als uitgangspunt dat bedrijven verantwoordelijk zijn voor hun eigen afvalwaterzuivering. Het toelaten van bedrijfslozingen op de riolering is een zaak voor de gemeente. Het waterschap kan door doelmatige zuivering bijdragen aan het bereiken van het maatschappelijk optimum. 3) Maatwerkoplossingen toepassen, zoals: <ul style="list-style-type: none"> • Gemeenten ondersteunen bij onderzoek naar inzet van kleinschalige lokale vrij vervalstelsels als doelmatiger alternatief voor hogedrukriolering. In 2016 wordt samen met de gemeente Zundert een pilot project gestart, waarin tevens de mogelijkheden van decentrale sanitatie en waterhergebruik in de boomteelt wordt onderzocht. De resultaten vormen input voor nieuw beleid. • Het zuiveren van hemelwater om een verdrogend natuurgebied te voorzien van schoon water (Waterakkers).
<p>Innovatieagenda Het ontwikkelen van betaalbare innovatieve technologieën, die leiden tot verduurzaming door energiebesparing en kringloopsluiting door hergebruik. De agenda onderscheidt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) focusonderwerpen 2) verkennende onderwerpen. <p>Met ingang van 2016 wordt de Innovatieagenda organisatiebreed ingevuld.</p>	<p>Plan van aanpak:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>Concrete plannen:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Realisatie van fosfaatterugwinning bij SNB met behulp van het Ecophos-proces. • Realisatie van de duurzame slibvergisting met stikstofterugwinning in Bath. • Verkenning van mogelijkheden voor thermofiele vergisting op andere rwzi's. • Energiefabriek Nieuwveen: deelprojecten zoals realisatie van EssDé voor energiezuinigere stikstofverwijdering, doorontwikkeling koude anammox (UNAS) voor energiezuiniger stikstofverwijdering en optimalisatie van de eerste trap. • Vervolg op het onderzoek bioplastics (PHARIO) op pilotschaal op Bath, door opschaling naar demonstratieschaal. Vernieuwend in dit project is ook de rol van het waterschap: partner in het ontwikkelen van een <i>biobased economy</i> kringloop. • Project Schone Maaswaterketen: ontwikkeling van technologie om op rwzi's door dosering van actieve kool in actief slib microverontreinigingen te

	<p>verwijderen (PACAS). Vernieuwend in dit project is ook de samenwerking van waterschappen en drinkwaterbedrijven.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De bestuurlijke instemming in juni 2015 met de Position Paper 'Medicijnresten, antibioticaresistentie en drugsresten' heeft geleid tot een samenhangend programma met concrete activiteiten voor 2016 en verder. Naast het project Schone Maaswaterketen bevat het activiteiten gericht op beleidsbeïnvloeding, onderzoek, preventie en ketenoplossingen. <p>2) <i>Kansrijke ontwikkelingen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Verkenning decentrale sanitatie, aan de hand van de resultaten van de pilot Zundert. • Verkenning slibselectie op korrelvorming om te komen tot betere biologische prestaties en bezinkbaarheid. • Verkenning cellulose terugwinning uit afvalwater. • Andere thema's zijn energiebuffering en waterlevering tijdens droogte.
--	---

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015–2019

- Zuiveren van afvalwater volgens de vastgestelde kwaliteitsnorm.
- Vanzelfsprekende samenwerking met ketenpartners, gericht op het verhogen van doelmatigheid en duurzaamheid.
- Uitvoering geven aan de Routekaart 2030 (Energiefabriek, Grondstoffenfabriek) via de Innovatieagenda. Dit gebeurt via concrete projecten, als fosfaatterugwinning bij SNB, duurzame slibvergisting, Energiefabriek Nieuwveer en de onderzoekspilot bioplastics (PHARIO) op Bath.
- Uitvoeren programma micro-verontreinigingen.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

Er zijn geen specifieke financiële bijstellingen voorzien voor dit beleidsveld.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
51.578	54.542	54.078	56.288	58.638	59.812	58.966	58.780	59.165	59.509	59.308

Programmaplan 5000: Inrichting en onderhoud vaarwegen en havens

Omschrijving van het programma

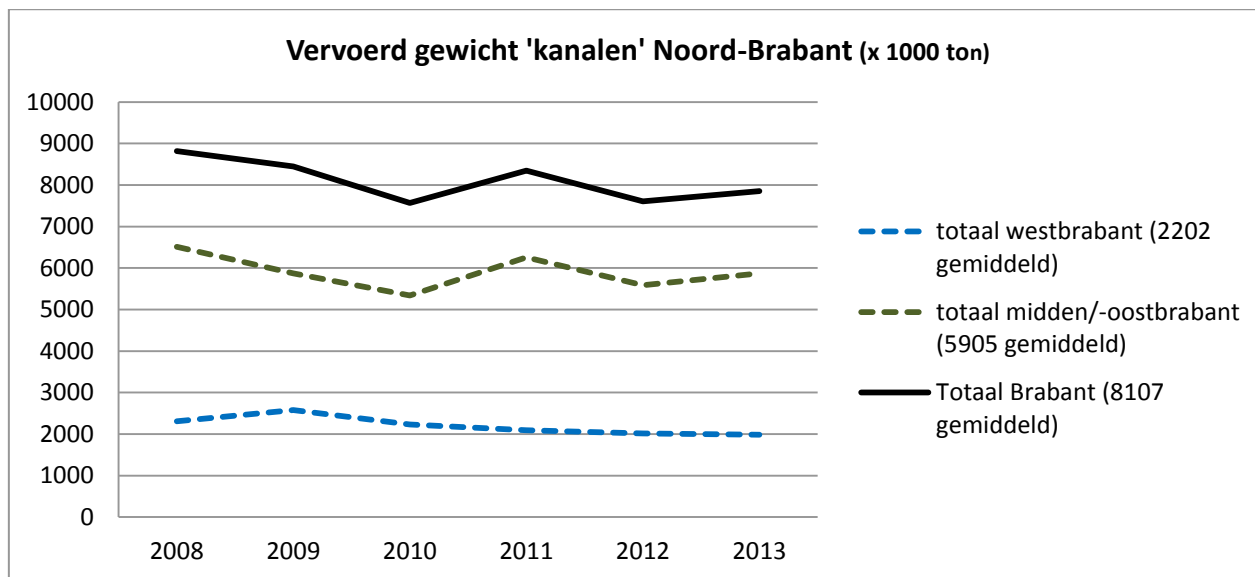
De provincie heeft het nautisch beheer en vaarwegbeheer voor de provinciale vaarwegen in West-Brabant (70 kilometer) in medebewind opgedragen aan het waterschap. Het doel van dit programma is te zorgen voor veilig, vlot en betrouwbaar scheepvaartverkeer. Tot de werkzaamheden behoren onder meer het in stand houden van het scheepvaartprofiel door te baggeren, het op orde houden van nautische voorzieningen en de bediening van bruggen en sluisen. Naast het onderhouden van bruggen en sluisen, behoren ook vergunningverlening en handhaving tot de werkzaamheden.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

Het belang van de provinciale vaarwegen in West-Brabant wordt steeds duidelijker, voor zowel de beroeps- als de recreatievaart. Reden voor de provincie om in haar Bestuursakkoord 2015-2019 het volgende op te nemen: 'Wij actualiseren de provinciale visie op de Brabantse vaarwegen, met aandacht voor integrale verbindingen met andere modaliteiten (weg-, spoor- en buistransport)'. Met de provincie is inmiddels afgesproken dat zij voor de zomer van 2016 een interne opdracht gereed hebben.

Er worden steeds meer (onderhouds)gegevens van de vaarwegen bekend. Uit metingen en inspecties is gebleken, dat er sprake is van een achterstand, zowel op het gebied van het vaarwegbeheer als het nautisch beheer. Ook is gebleken dat de aangroei van de bagger op de vaarwegen jaarlijks substantieel is (50.000 m³) en er sprake is van een substantiële achterstand (600.000 m³). Met de provincie is afgesproken dat de ergste knelpunten op het gebied van bagger en kunstwerken voor de komende drie jaar in beeld worden gebracht. Daarna kunnen er afspraken worden gemaakt.

Op basis van de huidige gegevens en de verwachte ontwikkelingen lijkt het vervoerde gewicht door de beroepsvaart over de provinciale vaarwegen in West-Brabant gelijk te blijven (zie figuur 14, bron: concept-meerjarenbaggerprogramma provinciale vaarwegen). In West-Brabant vindt tussen de 25 en 30% van het 'kanaalvervoer' in de provincie plaats.

Figuur 14: Vervoerd gewicht 'kanalen' Noord-Brabant (x 1000 ton)

Voor de recreatievaart wordt wel een stijging van het aantal bewegingen verwacht, door bijvoorbeeld het gebiedsproject Waterpoort en ontwikkelingen in Breda.

In het kader van doelmatig waterbeheer wordt het vaarwegbeheer en nautisch beheer van het Markkanaal en het Oude Maasje door Rijkswaterstaat mogelijk overgedragen aan de provincie, die het beheer weer over zal dragen aan het waterschap.

Het Volkerak-Zoommeer wordt mogelijk zout. Uitvoering van een dergelijk besluit zal niet voor 2027 operationeel zijn. Als deze ontwikkeling doorgaat, is permanent schutbedrijf nodig bij zowel Benedensas als Dintelsas.

Naast het waterschap zijn ook Rijkswaterstaat en een aantal gemeenten vaarwegbeheerder en nautisch beheerder in West-Brabant. Daarnaast zijn er allerlei belanghebbenden, zoals bedrijven langs het water (inclusief recreatieondernemers), die hebben aangegeven meer contact met het waterschap te willen.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 hoe gaan we die realiseren?

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
Risico's beheersen	
<p>Zorg dragen voor een vlot, veilig en betrouwbaar scheepvaartbeheer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Risico's op ongevallen zijn klein • Het oponthoud bij sluizen is beperkt • De meeste tijd van het jaar zijn de vaarwegen bevaarbaar voor de scheepvaart waarvoor de vaarweg is aangewezen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Meerjarenonderhoudsprogramma's (mjop's) voor vaarwegen opstellen voor baggeren, kunstwerken en oeververdedigingen op basis van assetmanagement. • Op de korte termijn (circa 3 jaar) over de meest risicovolle knelpunten afspraken maken met provincie en deze 'repareren' (bagger en kunstwerken). • Op de langere termijn: na afspraken met de provincie over financiële middelen de mjop's uitvoeren. • Ambitieniveau nautisch beheer bepalen (o.a. qua handhaving).
Een duurzame ontwikkeling van de leefomgeving ondersteunen	
<p>Vaarwegen kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de economie, maar ook aan het welzijn van mensen (bv. recreatievaart, vissen). Daarnaast vervullen vaarwegen een functie voor de natuur (evz en KRW-waterlichaam).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De provincie (als beleidsmaker) en het waterschap zullen samen met gemeenten en belanghebbenden (bedrijven aan het water, watersportondernemers, vertegenwoordigers van beroeps- en recreatievaart) een integrale toekomstvisie voor de provinciale vaarwegen formuleren. People, planet en profit moeten daarbij in evenwicht zijn. • Omdat de provinciale vaarwegen ook andere waterhuishoudkundige functies kennen, zoals KRW-waterlichaam, wordt dat belang zorgvuldig meegewogen. Veel vaarwegobjecten hebben ook een waterkerende functie. • Als besloten wordt tot een zout Volkerak-Zoommeer moeten voorbereidingen worden getroffen voor permanent schutbedrijf bij Benedensas en Dintelsas. Als het financieel haalbaar blijkt willen we op termijn ook centrale bediening realiseren, al dan niet met een andere partij (zoals Rijkswaterstaat).
Maatschappelijk verantwoord en vernieuwend	
<p>Verbonden met de maatschappij: meer duurzame innovatie, toepassen van duurzame materialen, meer energiebesparing en meer doen met minder budget.</p>	<p>Implementatie van de principes voor de duurzame Grond-, weg- en waterbouw (GWW) bij vaarwegen, met name bij baggerprojecten en (vervangen) oeververdedigingen. Waar mogelijk wordt bagger niet gestort maar nuttig toepast in vooroevers of geluidswallen (goedkoper en duurzamer)</p>
Effectief en efficiënt	
<p>Samenwerking tussen overheden en/of particulieren (integraal beheer waar mogelijk bij één overheid).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nautisch beheer afstemmen met gemeenten en Rijkswaterstaat. • Met de provincie nagaan of een aantal provinciale vaarwegen over zouden moeten gaan naar de gemeenten, doordat het regionale belang sterk is afgenomen. • Bij onderhoudsprojecten samenwerken met aangrenzende belanghebbenden (particulieren, ondernemers en gemeenten).

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

- Gezamenlijke toekomstvisie voor de regionale vaarwegen is opgesteld.

- Meerjarenprogramma's voor baggeren, vaarwegkunstwerken en oeververdedigingen zijn opgesteld.
- Ergste knelpunten bij vaarwegbeheer en nautisch beheer zijn opgelost.
- Voor de langere termijn zijn afspraken gemaakt met de provincie Noord-Brabant aan de hand van de opgestelde toekomstvisie.
- Ambitieniveau voor het nautisch beheer is bepaald.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

Er zijn geen specifieke financiële bijstellingen voorzien voor dit beleidsveld.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
2.315	2.391	2.381	2.478	2.596	2.634	2.573	2.589	2.471	2.560	2.581

Programmaplan 6000: Regulering en Vergunningverlening

Omschrijving van het programma

Vergunningverlening Keur: het door middel van eigen regelgeving en ontheffingsverlening in stand houden van veilige waterkeringen, van de water aan- en afvoerfunctie van de oppervlaktewateren en het realiseren van een goed beheer daarvan.

Beheersen van lozingen: het bereiken of behouden van een goede oppervlaktewaterkwaliteit en de doelmatige werking van zuiveringstechnische werken, door middel van vergunningverlening, goedkeuring van gemeentelijke rioleringsplannen, het stimuleren van derden in de aanpak van diffuse emissies en het beheersen van lozingen van afvalwater.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

Waar het gaat om watervergunningen hangt het programma Vergunningverlening in deze periode voor een belangrijk deel samen met de Omgevingswet. Op 1 juli 2015 heeft de Tweede Kamer ingestemd met de Omgevingswet. Om de Omgevingswet eind 2018 in werking te kunnen laten treden, wordt gewerkt aan de benodigde uitvoeringsregelgeving. De Keur/algemene regels/beleidsregels zullen hierdoor uitgebreid worden met een waterkwaliteitsdeel, vanwege het uitgangspunt 'decentraal tenzij'. Daarnaast kan de opzet van de Keur anders worden door het zoeken van een middenweg tussen 'nee, tenzij' en 'ja, tenzij'. Dit is samen te vatten in de term 'slim reguleren'.

Ten behoeve van de Omgevingswet is er op initiatief van de koepels een Bestuursakkoord ondertekend over invoeringsbegeleiding, digitalisering, financiën, planning en governance. De afspraken leiden onder meer tot een gezamenlijk invoeringsprogramma en impactanalyse.

Digitalisering speelt een belangrijke rol. Uiteindelijk doel is één stelsel met alle relevante informatie van diverse bevoegd gezagen, dat met één klik op de kaart is te raadplegen (Digitaal Stelsel Omgevingswet). Deze ambitieuze doelstelling van het Rijk is door dit Bestuursakkoord opgesplitst en aangescherpt: tot 2018 opwaardering van huidige landelijke systemen. In 2018-2024 een verdere stapsgewijze realisatie van ambities. De verdeling van de financiën tussen de bevoegde gezagen zal in deze periode ook duidelijk worden (zie ook risicoparagraaf).

In het kader van het Bestuursakkoord Water zijn op landelijk niveau afspraken gemaakt tussen de waterschappen en Rijkswaterstaat over gezamenlijke projecten. Deze projecten zijn in dit gezamenlijk overleg tot stand gekomen en zijn reeds gestart maar lopen meerdere jaren door: beheer opleidingen, regionale samenwerking (zoals uitwisseling personeel, efficiënt inzetten van elkaars expertise), BRZO, één set uniforme afspraken inzake samenloop, Powerbrowser (Saw@) en kwaliteitscriteria voor vergunningverleners.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
Optimalisatie van 'Lean' werken rondom vergunningverlening om de ambitie 100% binnen de termijn te bereiken en te voldoen aan de servicenormen.	Door de pdca-cyclus van het 'Lean' werken te volgen bij vergunningverlening.
Beheren en behouden van uniforme Keur/algemene regels/beleidsregels in Noord-Brabant. Tevens onderzoeken waar de mogelijkheden liggen voor verdere deregulering.	De Brabantse waterschappen hebben een gezamenlijke beheergroep en stuurgroep.
Bijdragen aan het inhalen van de handhavingsachterstand Keur (en de legalisaties die hieruit volgen).	Als er veel legalisaties volgen uit het handhavingstraject, worden hiervoor innovatieve methoden voor vergunningverlening ingezet en wordt externe bijstand gezocht.
Zo efficiënt en effectief mogelijk Wabo-advies geven aan de Omgevingsdienst Midden- en West-Brabant (OMWB) - waarbij een goede samenwerking met de OMWB voorop staat - vanuit het besef dat het een recht is om advies te geven en geen plicht. De doelmatige	Op basis van een gezamenlijk leanonderzoek (WBD-OMWB) worden vervolgspraken gemaakt en geïmplementeerd.

werking van de rwzi's en de kwaliteit van het oppervlaktewater zijn hierbij leidend.	
Ontwikkeling van uitvoeringsregelingen in het kader van de Omgevingswet en de implementatie daarvan (verwacht in 2018).	<ul style="list-style-type: none"> • Organisatiebrede werkgroep (deze loopt reeds) • Deelname in landelijke Unie-contactgroep.
Toewerken naar één landelijk stelsel met alle relevante informatie van diverse gezagen met één klik op de kaart (Digitaal Stelsel Omgevingswet) .	<ul style="list-style-type: none"> • Organisatiebrede werkgroep • Deelname in landelijke Unie-contactgroep.
Voldoen aan kwaliteitscriteria vergunningverlening.	We gaan dit in een regionale samenwerking oppakken (Brabantse/Limburgse waterschappen en RWS-Zuid-Nederland)
Beheer en doorontwikkeling V&H-systeem Powerbrowser (SAW@), samen met Rijkswaterstaat en negen andere waterschappen.	Deelname in landelijke: <ul style="list-style-type: none"> • expertgroep • proceseigenarencommissie (tevens voorzitterschap) • stuurgroep.
Deltaplan agrarisch waterbeheer: regionalisering van de aanpak van diffuse emissies. De regionale wateropgave (waterkwaliteit) in beeld brengen en een uitvoeringsprogramma met maatregelen opstellen.	Het uitvoeringsprogramma met maatregelen kent twee sporen. Een thema/sectorgerichte aanpak en een gebiedsgerichte aanpak. De thema-/sectorgerichte aanpak zal uitgewerkt worden voor nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. Bij de gebiedsgerichte aanpak zullen twee gebiedsuitwerkingen per jaar worden gedaan.

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

- Goede bijdrage geleverd aan wegwerken handhavingsachterstand Keur
- Afspraken gemaakt met de OMWB over samenwerking
- Systeem Powerbrowser is doorontwikkeld
- Uitvoeringsprogramma in kader Deltaplan Agrarisch Waterbeheer is opgesteld en in een aantal gebieden en sectoren concreet opgestart.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

Er zijn geen specifieke financiële bijstellingen voorzien voor dit beleidsveld.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
3.994	4.113	4.242	4.330	4.396	4.487	4.482	4.532	4.630	4.716	4.816

Programmaplan 6500: Toezicht en Handhaving

Omschrijving van het programma

Het doel van dit programma is om op efficiënte en effectieve wijze toe te zien op de naleving van wet- en regelgeving, zodat het waterschap voldoet aan:

- Kwantitatieve doelstellingen om het watersysteem naar behoren te laten functioneren
- Kwalitatieve doelstellingen om zo het watersysteem naar behoren te laten functioneren en de doelmatige werking van rwzi's te beschermen.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

Met de komende Omgevingswet wordt een verdere bundeling van de sectorale wet- en regelgeving op het gebied van omgevingsbeleid in gang gezet. De waterschappen zijn hierbij betrokken. Om de Omgevingswet eind 2018 in werking te kunnen laten treden, wordt gewerkt aan de benodigde uitvoeringsregelgeving.

De omgevingsdienst Midden- en West-Brabant (OMWB) voert voor de gemeenten en de provincie handhavingstaken en toezicht uit. Het waterschap positioneert zich (samen met de andere Brabantse waterschappen) binnen het omgevingsrecht als 'de' waterspecialist. De doorontwikkeling van de Omgevingsdiensten en versterking van de integrale handhaving zal naar verwachting leiden tot nieuwe of andere samenwerkingsvormen.

In het kader van het Bestuursakkoord Water zijn op landelijk niveau afspraken gemaakt tussen de waterschappen en Rijkswaterstaat over gezamenlijke projecten. Deze projecten zijn in gezamenlijk overleg tot stand gekomen. Ze zijn al gestart, maar lopen meerdere jaren door: beheer opleidingen, regionale samenwerking (zoals uitwisseling personeel, efficiënt inzetten van elkaars expertise), BRZO, het zaakstelsel Powerbrowser (Saw@) en kwaliteitscriteria voor handhavers.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
De consequenties van de Omgevingswet voor de waterschappen bezien. De positie bepalen van het waterschap binnen het veranderende omgevingsrecht.	<ul style="list-style-type: none"> • Samen met de UvW (via een organisatie brede werkgroep) de taakuitoefening van het waterschap in de Omgevingswet borgen • Waterspecialist zijn en blijven • Betrokken zijn bij landelijke ontwikkelingen • Actief verbinding houden met Omwb m.b.t. kwaliteit en kwantiteit van handhaving en integraal toezicht.
Door de inzet van toezicht- en handhavingsmiddelen op een effectieve wijze bijdragen aan een beheerste of betere kwaliteit van de leefomgeving.	<ul style="list-style-type: none"> • Richten op notoire overtreders door programmatische handhaving. • Stimuleren van gewenst gedrag, door nalevers te belonen met verminderde toezichtsdruk. • Jaarlijks stelt het waterschap een actueel uitvoeringsprogramma op en om de vier jaar vindt een actualisatie van het handhavingbeleid plaats.
Effectief samenwerken	<ul style="list-style-type: none"> • In de samenwerking met partners toezicht en handhaving versterken van het naleefgedrag, risico's voor het watersysteem verkleinen door slim integraal toezicht met partners. • Versterken van een met partners gedeelde informatiepositie, om efficiënt doelstellingen te behalen en capaciteit in te zetten.

Concrete resultaten bestuursperiode 2015-2019

- Uitvoeren van het jaarlijkse Handhavingsuitvoeringsprogramma, in 2018 actualisatie beleidsplan toezicht en handhaving 2015/2019.
- Bij tenminste 90% van de eerste controlebezoeken wordt voldaan aan de gestelde regels (percentage naleefgedrag).
- Na het inzetten van bestuursrechtelijke en/of strafrechtelijke interventies wordt in 100% van de gevallen voldaan aan de gestelde regels.
- Toezicht en handhaving vinden op een eenduidige manier plaats. Vergelijkbare gevallen worden gelijk behandeld (level playing field).
- Realisatie van het project 'Sloten, oevers en dijken op orde'. Het project gaat keurovertredingen oplossen en regelt het grondgebruik. Zo wordt oneigenlijk grondgebruik opgelost. Dit project levert ook kennis en een structuur om in de toekomst het gebruik door derden van gronden van het waterschap te voorkomen.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

Er zijn geen specifieke financiële bijstellingen voorzien voor dit beleidsveld.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
5.825	5.719	5.679	5.450	5.533	5.653	5.697	5.756	5.836	5.948	6.083

Programmaplan 7000: Heffing en invordering

Omschrijving van het programma

Het programma Heffing en invordering heeft als doel de waterschapslasten in het beheergebied op te leggen en in te vorderen.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

Naar aanleiding van het OESO rapport 'Water Governance in the Netherlands, Fit for the Future' worden de mogelijkheden onderzocht van een meer toekomstbestendige en duurzame financiering van het waterbeheer. In paragraaf 2.5 staat uitgebreid omschreven welke acties de minister en de Unie van Waterschappen ondernemen om te onderzoeken of het belastingstelsel van de waterschappen op de middellange termijn houdbaar is.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
Doelstellingen realiseren die ten grondslag liggen aan de belastingsamenwerking: continuïteit in de bedrijfsvoering, efficiency en effectiviteit.	<ul style="list-style-type: none"> • Frequent contact tussen het waterschap en de Belastingamenwerking West Brabant (BWB). • Marktconform werken, processen optimaliseren en stroomlijnen. Dit op basis van een belastingstelsel waarin sprake is van oplegging en invordering van een gecombineerde aanslag.
De informatie- en gegevensuitwisseling optimaliseren.	Aanscherping van convenant en controleprotocol (jaarlijks) en daadwerkelijke uitvoering daarvan: meer zakelijke opstelling en persoonlijk contact

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

- Convenant en controleprotocol dat in alle facetten voldoet aan de gezamenlijke informatie- en gegevensbehoefte (kwaliteit, tijdigheid, volledigheid en juistheid).
- In het jaarlijkse evaluatiegesprek wordt de samenwerking als goed bestempeld.
- De deelnemerskosten zijn gelijk of lager dan in het voorgaande jaar.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

In dit programma is de verhoogde bijdrage aan de BWB verwerkt. De verhoging is het gevolg van nieuwe wettelijke taken, de uitvoering van het plan van aanpak en onvermijdbare prijsstijgingen. In de latere jaren van de planperiode is rekening gehouden met efficiencyvoordelen, door de uitvoering van het plan van aanpak.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
5.949	5.884	5.818	5.722	5.759	5.770	5.774	5.885	5.999	6.123	6.251

Programmaplan 8000: Bestuur en externe communicatie

Omschrijving van het programma

Het doel van dit programma is het waterschap goed te besturen, zodat de organisatie rechtmatig en integer, doeltreffend, doelmatig en meetbaar invulling geeft aan de taken. Tot de doelstelling behoort ook het goed informeren van de omgeving over nut en noodzaak van het waterschapswerk. Efficiënte en effectieve besluitvorming in het bestuur vraagt om goede ondersteuning van de dijkgraaf, bestuurders en bestuursorganen. Tot dit programma hoort ook de exploitatie van objecten, zaken en samenwerkingsvorming die geen directe relatie (meer) heeft met de primaire taakuitoefening. Ook het buitenlandbeleid, de bezwaarschriftencommissie en de rekenkamercommissie horen bij dit programma.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

De Nederlandse overheid waartoe het waterschap behoort, staat steeds meer voor het voetlicht. Er wordt meer transparantie en duidelijkheid verwacht en er worden hoge eisen gesteld aan het bestuur, dat zowel koersvast als wendbaar moet zijn.

Dit vraagt onder meer om een grote betrouwbaarheid in de taakuitvoering, een strenge beheersing van de overheidsuitgaven en intensieve communicatie met (verenigingen van) burgers, bedrijven, kennisinstellingen, organisaties en andere overheden. Het waterschap zet de komende jaren extra in op samenwerking met gemeenten, drinkwaterbedrijven, belangenorganisaties en terreinbeheerders. Het bestuur richt zich op een goede uitvoering van taken rondom waterveiligheid, waterkwaliteit en watersysteembeheer. Het huidige kwaliteits- en voorzieningenniveau wil het bestuur de komende jaren handhaven. Daarbij is het belangrijk te zorgen voor een balans tussen de uitvoering van de reguliere taken, nieuwe ontwikkelingen en de tarieven.

Het waterschap investeert daarnaast in participatie en omgevingsmanagement. Het waterschap kent zijn stakeholders en heeft gebiedskennis. Het waterschap betreft burgers, bedrijven en organisaties volop bij het waterbeleid, de planontwikkeling en de uitvoering. Ook faciliteert het waterschap burgerinitiatieven die passen bij de plannen van het waterschap.

In Nederland staan de gevolgen van de klimaatveranderingen steeds meer in de belangstelling. Het bestuur heeft aandacht voor de vergroting van de bewustwording van watervraagstukken bij de inwoners, met aandacht voor onderwijs en educatie. Daarbij ligt het accent op wat burgers zelf kunnen doen.

Voor de veiligheid en leefbaarheid in West- en Midden-Brabant moet het waterschap goed samenwerken met de overheden van Vlaanderen. Het waterschap richt zich op kennisdeling binnen Nederland en met de buurlanden. Ook draagt het waterschap bij aan internationale samenwerkingsprojecten.

Bij de uitvoering van de wettelijke kerntaken zal het waterschap samen met burgers, bedrijven en andere overheden werken aan de versterking van de economische structuur van de regio en een duurzaam ingerichte leefomgeving.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Doelstellingen	Hoe gaan we dit realiseren?
De regionale, nationale en internationale ontwikkelingen rondom het waterschap actief volgen en waar nuttig of nodig actief deelnemen aan de discussies.	De bestuurlijke ontwikkelingen op de voet volgen en daar (pro-)actief in participeren.
Zorgen voor een voortdurende, juiste balans tussen de uitvoering van de reguliere taken, nieuwe ontwikkelingen en de tarieven.	De ambitie en doelstellingen van het bestuur vastleggen in jaarlijkse kadernota's, inclusief de consequenties en bijbehorende communicatie.
Verder verbeteren van het bestuurlijk functioneren en de bestuursstijl.	Het bestuurlijk functioneren jaarlijks evalueren en waar mogelijk verbeteren.
Verwezenlijken van de gestelde ambities op het gebied van bestuurscultuur.	Het algemeen bestuur ondersteunen bij de invulling van zijn ambities op het gebied van bestuurscultuur.
Zorgen dat het bestuur tijdig beschikt over juiste en heldere informatie, zodat het zijn rol optimaal kan vervullen.	In interactie met het bestuur voorzien in de gewenste informatiebehoefte, mede op basis van missie, visie, strategische doelstellingen en benchmarking.
Onderzoek uitvoeren naar rechtmatigheid, doelmatigheid en doeltreffendheid.	De rekenkamer voert onderzoeken uit naar rechtmatigheid en doeltreffendheid. Ook het

	109A-onderzoek van het dagelijks bestuur geeft hier invulling aan.
Internationale samenwerking vormgeven op basis van vastgesteld beleid.	Mogelijkheden voor internationale samenwerking ontwikkelen en verder invullen, met name gericht op de overheden van Vlaanderen.
De communicatievisie uitvoeren en periodiek evalueren. Zorgen voor transparantie en duidelijkheid over waterschapszaken naar stakeholders.	De communicatievisie implementeren, uitvoeren en periodiek bijstellen. Zonodig methodieken en instrumenten ontwikkelen. Intensiveren van de communicatie met (verenigingen van) burgers, bedrijven, kennisinstellingen, organisaties en andere overheden. Actief en in een vroeg stadium communiceren over de activiteiten van het waterschap.
Vergroting van de bewustwording van watervraagstukken bij de inwoners, met aandacht voor onderwijs en educatie.	Het ontwikkelen van en invulling geven aan watereducatie voor het vergroten van waterbewustzijn. Zonodig methodieken en instrumenten ontwikkelen.
Uitvoering geven aan het oplossen van oneigenlijk grondgebruik door derden (project 'sloten, oevers en dijken op orde').	De komende jaren zal met het project 'Sloten, oevers en dijken op orde' het oneigenlijk gebruik worden tegengegaan, dat in de loop van vele decennia is ontstaan.

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

- Opstellen jaarlijkse Kadernota
- Uitvoeren voorstel werkgroep algemeen bestuur t.a.v. bestuurlijke vernieuwing
- Bestuurlijk functioneren jaarlijks evalueren
- Het 109A-onderzoek uitvoeren
- Tweejaarlijks evalueren van de communicatievisie
- Uitvoering plan van aanpak watereducatie.
- Uitvoeren van het project 'Sloten, oevers en dijken op orde'.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

We bouwen voort op de bestendige koers uit de voorgaande jaren, mede op basis van een bijgestelde communicatievisie met extra accent op taak- en naambekendheid, samenwerking en watereducatie. Er zijn geen specifieke financiële bijstellingen voorzien.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
4.106	4.318	4.339	4.519	4.874	4.946	4.981	4.738	4.717	4.798	4.881

Programmaplan 9000: Dekkingsmiddelen en saldo

Omschrijving van het programma

Dit programma zorgt voor de planning en verantwoording van de dekkingsmiddelen, waaronder rente en belastingopbrengsten (inclusief kwijtschelding en oninbaarverklaring). 95% van de kosten van het waterschap wordt door belastingopbrengsten gedekt.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

De kaders voor de ontwikkeling van de dekkingsmiddelen en het saldo staan in het Bestuursakkoord. Programma 9000 hangt samen met programma 7000, dat de opbrengsten genereert.

Tabel 10 geeft een overzicht van de verwachte opbrengsten gedurende de planperiode van deze Kadernota. Een overzicht van de grondslagen is opgenomen in bijlage 1. De tarieven per categorie zijn terug te vinden in bijlage 3.

overzicht van de verwachte opbrengsten gedurende de planperiode

x € 1.000	Begroting		Kadernota 2017-2026									
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	
Totale opbrengsten watersysteembeheer	56.534	59.208	62.526	66.011	68.912	69.934	70.994	72.504	74.295	76.271	77.115	
<i>ingezetenen</i>	16.546	17.334	18.308	19.331	20.181	20.477	20.790	21.234	21.760	22.341	22.589	
<i>Gebouwd</i>	33.542	35.140	37.115	39.189	40.911	41.512	42.146	43.046	44.112	45.289	45.792	
<i>Natuur</i>	113	118	125	132	137	139	141	144	148	152	154	
<i>ongebouwd</i>	6.078	6.368	6.725	7.101	7.413	7.522	7.637	7.800	7.993	8.207	8.298	
<i>verontreinigingsheffing</i>	255	248	253	258	270	284	280	279	281	283	283	
Totale opbrengsten zuiveringsbeheer	58.772	58.711	59.916	61.224	64.101	67.613	66.845	66.722	67.268	67.780	67.817	
Totale belastingopbrengsten	115.306	117.919	122.441	127.235	133.012	137.548	137.839	139.226	141.563	144.051	144.931	
Rente eigen financieringsmiddelen	526	576	576	576	576	576	576	576	576	576	576	
rente egaliseringsreserve CBL_HWB	138	72		-		-						
rente egaliseringsreserve CBL-SNB	37	31	23	16	8	-	-					
Onttrekking egaliseringsreserve CBL-HWE	1.315	1.448	-	-								
Onttrekking egaliseringsreserve CBL-SNB	135	142	149	156	164	-	-					
dividend op aandelen				500	500	500	500	500	500	500	500	
vrijval switch SNB		5.600										
Totale opbrengsten	117.457	125.787	123.189	128.482	134.260	138.623	138.915	140.302	142.639	145.127	146.007	

Tabel 10: overzicht van de verwachte opbrengsten gedurende planperiode

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Doelstellingen	Hoe gaan we die realiseren?
De ontwikkelingen van de dekkingsmiddelen en het saldo laten aansluiten bij het Bestuursakkoord.	De tariefontwikkeling zo gelijkmatig mogelijk laten verlopen door een zorgvuldige opzet van de dekkingsmiddelen, in samenhang met programma 7000.
Adequaat afwikkelen van de Cross Border Lease in 2017, door het uitoefenen van een koopoptie.	Voor het uitoefenen van de koopoptie wordt de juiste expertise ingeschakeld.

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

- De ontwikkelingen van de dekkingsmiddelen en het saldo laten aansluiten bij het Bestuursakkoord
- Gematigde tariefontwikkeling
- Koopoptie Cross Border Lease tweede tranche succesvol afgehandeld, met inschakeling van de juiste expertise.

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

Niet van toepassing.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

Niet van toepassing. Het programma laat de opbrengsten zien en kent zelf geen kosten.

Programmaplan 200 t/m 800: Ondersteunende diensten

Omschrijving van het programma

Dit programma heeft als doel de primaire taken van de organisatie zo soepel en efficiënt mogelijk te laten verlopen binnen de wet- en regelgeving. Het programma biedt de organisatie kaders en ondersteuning op het gebied van personeel en organisatie, inkoop, financiën, planning en control (inclusief benchmarking), centraal management, geografische informatie, muskusrattenbestrijding, ICT, facilitaire zaken, juridische zaken en interne communicatie.

Met welke ontwikkelingen hangt dit programma samen?

Ontwikkelingen op het vlak van technologie, communicatie en informatie gaan razendsnel. Deze ontwikkelingen veranderen het werk van het waterschap, bijvoorbeeld door het gebruik van (sociale) media, de beschikking over grote hoeveelheden realtime data, smartphones en apps. Het waterschap probeert nieuwe mogelijkheden steeds zo goed mogelijk toe te passen, om daarmee de taken slimmer, handiger en beter uit te voeren en de dienstverlening te verbeteren. Dit vraagt om investeringen op het gebied van ICT, maar ook om het ontwikkelen van vaardigheden van de medewerkers.

Inwoners en belangengroepen worden steeds meer gevraagd om mee te denken over ontwikkelingen rond water in de streek. Soms komen zij zelf met initiatieven. Participatie heeft gevolgen voor bestuur en organisatie. Participatie vraagt om een open en flexibele houding, duidelijke kaders en heldere afspraken. Maar zeker ook om toegankelijkheid en de eerdergenoemde transparantie van open data, die waterschappen steeds meer met elkaar, met inwoners en bedrijven delen. Het waterschap werkt hieraan in het kader van de vastgestelde visie op dienstverlening. Daarbij is voortdurend aandacht voor de risico's die deze open houding meebrengt, in termen van privacy en informatieveiligheid.

Het waterschap werkt steeds intensiever samen met andere Brabantse waterschappen en overheden om de ondersteunende diensten slimmer, beter en goedkoper te realiseren. Sommige taken worden ondergebracht in een gemeenschappelijke regeling. Gezien het aantal verbonden partijen en de bijbehorende financiële omvang, wordt extra geïnvesteerd in governance.

Het waterschap heeft te maken met diverse nieuwe Europese richtlijnen en nieuwe nationale wetgeving, die betrekking heeft op de uitvoering van de ondersteunende diensten. Voorbeelden zijn de Participatiewet, de Aanbestedingswet, de Omgevingswet, de Wet houdbare overheidsfinanciën (Wet Hof), het verplicht schatkistbankieren, de Wet Markt en Overheid, de Vennootschapsbelastingplicht voor overheidsondernemingen, BIWA en de Werkkostenregeling. Het waterschap volgt deze ontwikkelingen nauwlettend, ook via de Unie van Waterschappen, zodat er tijdig op nieuwe wetgeving wordt geanticipeerd.

De in deze Kadernota genoemde ontwikkelingen vereisen een waterschapsorganisatie die daar wendbaar, flexibel en snel op kan inspelen. Daarbij speelt ook nog een bredere maatschappelijk veranderende kijk op de wijze van duurzaam organiseren. De organisatie zal zich (zowel als werkgever als organisatie) moeten voorbereiden op deze ontwikkelingen en zich wellicht ook daaraan aanpassen.

Wat zijn de doelstellingen t/m 2026 en hoe gaan we die realiseren?

Doelstellingen	Hoe gaan we dit realiseren?
Adequaat inspelen op grote ontwikkelingen op het gebied van informatievoorziening, passend bij de veranderende omgeving en bestuurs- en organisatiedoelstellingen.	Implementeren van de vastgestelde visie op informatiemanagement. Onder andere door inrichten governance, portfoliomanagement en versterken van gegevensbeheer.
Het zijn en blijven van een goede werkgever in alle facetten.	Met behoud van de gewenste cultuuraspecten, zoals betrokkenheid en zelfstandigheid, verder invulling geven aan eigen verantwoordelijkheid, ontwikkeling van (talenten van) medewerkers, duurzame inzetbaarheid en vitaliteit.
Borgen en verbinden van een groot aantal kwaliteitsaspecten middels procesmanagement. Dit om producten en diensten op een risico-beheerste wijze en tegen zo laag mogelijke maatschappelijke	Verder implementeren van procesmanagement en de hiermee samenhangende kwaliteitsambitie, zodanig dat alle kwaliteitsaspecten in de processen geborgd zijn

kosten te leveren én het lerend vermogen van de organisatie te vergroten.	(arbo, milieu, assetmanagement, risicomangement, informatieveiligheid, etc.)
Op 1 januari 2015 is de Participatiewet ingegaan. Met deze wet wil het kabinet bereiken dat mensen met een ziekte of handicap en mensen met een bijstandsuitkering die kunnen werken, sneller en gemakkelijker aan het werk gaan (participeren). Werkgevers moeten op basis van de Quotumwet jaarlijks banen beschikbaar stellen voor deze doelgroep. De waterschapssector heeft de opdracht gekregen om 35 extra banen van elk 25 uur voor personen met een arbeidsbeperking te realiseren. Dit vindt vanaf 2015 jaarlijks plaats tot en met 2023.	Het waterschap wil hier vanuit maatschappelijke verantwoordelijkheid invulling aan geven. Tussen 2015 en 2023 schept het waterschap 8,4 fte voor deze doelgroep.
Het wetsvoorstel Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren (beoogde ingangsdatum 1-1-2018) wil een zo groot mogelijke eenvormigheid tussen de rechtspositie van ambtenaren en werknemers in het private bedrijfsleven tot stand brengen.	Vanaf 2016 zullen we ons samen met andere waterschappen voorbereiden op de implementatie van deze nieuwe wet.
Er komt één virtuele inkooporganisatie voor de Brabantse waterschappen. Hiervoor wordt het model van de businessgedreven inkoop gehanteerd.	Door middel van werkgroepen, gezamenlijke opleidingen en teamdagen wordt gewerkt aan kennisdeling, gezamenlijke beleids- en procesontwikkeling, vakinhoudelijke verdieping en benodigde vaardigheden om businessgedreven inkoop te implementeren en één team te vormen in Brabant. Hierbij wordt in eerste instantie de basis op orde gebracht, zoals het uniformeren van het inkoopbeleid en het (verder) implementeren van contractmanagement.
Het toepassen van innovatieve aanbestedingsmethoden, zoals Best Value Procurement, wordt verder uitgebouwd en geborgd, zodat betere resultaten worden bereikt bij complexere aanbestedingstrajecten.	Inkoopadviseurs worden opgeleid in het begeleiden van deze aanbestedingstrajecten.
Horizontaal toezicht. Om fiscale zaken goed in beeld te hebben en de mogelijke gevolgen goed te kunnen borgen, oriënteert het waterschap zich op horizontaal toezicht door de Belastingdienst. Er wordt in die situatie een convenant met de fiscus gesloten. De fiscus wordt proactief betrokken bij fiscale aangelegenheden.	We benutten ervaringen van andere waterschappen in Brabant en in de Unie om te komen tot een eigen convenant met de Belastingdienst.
Duurzaam financieel beleid: het waterschap is op lange termijn in staat om zijn taken met maatschappelijk aanvaardbare lastenontwikkeling te bekostigen. De risico's die zich daarbij manifesteren worden afgedekt.	Duurzaam financieel beleid heeft de volle aandacht. Dit gaat in nauwe samenwerking met de Unie, zowel op ambtelijk als bestuurlijk niveau. Daarnaast volgt het waterschap nauwlettend de landelijke ontwikkelingen en is er veelvuldig contact en overleg met de andere Brabantse waterschappen.
Het waterschap wil de kwaliteit van en de tevredenheid over de dienstverlening verbeteren, conform de visie op dienstverlening van de Unie van Waterschappen. Begin 2015 heeft het waterschap een programma dienstverlening vastgesteld. Centrale onderdelen uit het programma zijn open communicatie, een servicegerichte houding, actieve samenwerking en een efficiënte informatiehuishouding.	Het programma dienstverlening en het daarbij behorende uitvoeringskrediet zullen op een projectmatige wijze worden gerealiseerd vóór 2018.
Uitvoering geven aan de maatregelen die algemeen voorkomende informatiebeveiligingsrisico's (conform de BIWA) afdekken.	Er is beleid vastgesteld door het DB. De projectorganisatie is ingericht, dataclassificatie wordt uitgevoerd en waar nodig worden maatregelen uitgevoerd om te voldoen aan de norm. Begin 2017 zal een audit plaatsvinden. Op

	basis van de uitkomsten wordt gekeken of aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn.
Uitvoering geven aan de voorgestelde maatregelen van het assetmanagement programma ten behoeve van het voorzien in huisvesting kantoren, werkplaatsen, woningen en bedrijfsgebouwen.	Het aantal leveranciers voor gebouwonderhoud is teruggebracht. Het gebouwonderhoud zal volledig programmatisch uitgevoerd worden conform de NEN 2767. Eind 2018 zijn alle objecten geïnspecteerd en is de conditie inzichtelijk. Van alle objecten is in meerjarenperspectief inzichtelijk welk onderhoud uitgevoerd moet worden en wat de kosten zijn. Hiermee zijn belangrijke randvoorwaarden ingevuld voor het assetmanagement.
Voorzien in een e-depot, onder meer voor opslag van het digitale archief, om te voldoen aan de Archiefwet en invulling te geven aan digitale duurzaamheid.	Bij voorkeur aansluiten bij de landelijke initiatieven (2018-2019) op het terrein van e-depots. Indien mogelijk worden contracten afgesloten voor ons digitaal archief.
Bestuur en organisatie zijn bekend met de Omgevingswet. De organisatie moet zich bewust worden van de kansen die de wet biedt om activiteiten sneller en makkelijker te ontplooiën, juist door participatie van anderen.	<ul style="list-style-type: none"> • Bestuur en organisatie voorbereiden op de Omgevingswet (invoering vermoedelijk eind 2018). • Beïnvloeden van de wetgeving en het leveren van een actieve bijdrage aan het implementatietraject, onder meer via deelname aan landelijke gremia.
Invulling geven aan de control rol door de afdeling Juridische Zaken & Vastgoed (JZ&V).	Door procesmanagement en de implementatie van de kwaliteitsambitie kaders duidelijk maken (welke wetten en regels gelden er?). Hierop toetsen en rapporteren. Hierdoor wordt de PDCA-cyclus verbeterd.
Populatie muskusratten onder controle houden, dat wil zeggen <0,15 vangsten per kilometer (landelijke norm).	30.000 velduren per jaar op basis van jaarronde bestrijding. De veldproef kan leiden tot andere inzichten of bestrijdingsmethodes.

Concrete resultaten in de bestuursperiode 2015-2019

- Eén landelijk e-HRM-systeem per 1-1-2017.
- Duurzaam financieel beleid: in deze bestuursperiode wordt de juiste balans gezocht tussen het invullen van de wettelijke taken en ambities in relatie tot heffingen, beperkte schuldengroei en een aanvaardbaar risicoprofiel.
- Inkoopbeleid van de drie Brabantse waterschappen wordt geüniformeerd. De Brabantbrede werkgroep Inkoopbeleid realiseert en implementeert uniform inkoopbeleid. Het beleid wordt in de drie organisaties afzonderlijk vastgesteld.
- Activiteiten uit het programma dienstverlening zijn uitgevoerd.
- Convenant met de Belastingdienst in het kader van horizontaal toezicht.
- In de periode 2016-2018 worden alle achterstanden met betrekking tot het bewerken van de archieven (voormalige rechtsvoorgangers) weggewerkt. Vanaf 2019 is het archief volledig op orde.
- Randvoorwaarden assetmanagement bij bedrijfsvoering ingevuld.
- Op basis van de strategische personeelsplanning wordt de inzet van velduren van de muskusrattenbestrijders geoptimaliseerd.
- Implementatie van de nieuwe kwaliteitsambitie.
- Voldoen aan de eisen van de BIWA (Baseline informatieveiligheid waterschappen)
- Keuze bepaald en geïmplementeerd rondom duurzame informatievoorziening (E-depot).

Welke bijstelling is noodzakelijk ten opzichte van de Kadernota 2016-2025?

De ingezette lijn behoeft geen aanpassing ten opzichte van 2016-2025. De afgelopen jaren is binnen dit programma gestuurd op efficiency en effectiviteit van de ondersteunende processen. De aandacht hierop blijft onverminderd.

Hoeveel kost het programma in de planperiode?

De lasten voor de ondersteunende programma's zijn hieronder inzichtelijk gemaakt. Deze lasten zijn al opgenomen in de primaire programma's (1000 t/m 8000) conform de vaste verdeelsleutel.

Netto lasten voor het programma (x € 1.000,-) Kadernota 2017-2026

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
23.923	24.380	24.482	24.905	25.138	25.678	25.928	26.270	27.034	27.817	28.577

H6. Risico's

In deze Kadernota en de bijbehorende meerjarenraming zet het bestuur de koers uit voor de komende jaren. Externe ontwikkelingen, waarop het bestuur geen invloed heeft, kunnen de plannen doorkruisen. In dit hoofdstuk staan de belangrijkste risico's die gevolgen voor de uitvoering van het programma kunnen hebben. Overigens beoordeelt het waterschap ieder jaar opnieuw de kansen en de mogelijke gevolgen van de belangrijkste operationele risico's en vergelijkt de impact van die risico's met de norm voor het weerstandsvermogen. Op die manier zorgt het waterschap ervoor dat het voldoende weerstandscapaciteit heeft om onvoorziene financiële tegenslagen op te vangen, rekening houdend met de risico's die het waterschap loopt. In bijlage 4 is hierover een uitgebreide toelichting te vinden.

Cross Border Lease

Een van de rechtsvoorgangers van het waterschap Brabantse Delta, het Hoogheemraadschap van West-Brabant (HWB), heeft in het verleden leaseovereenkomsten gesloten voor de zuiveringsinstallaties. De SNB heeft een soortgelijke leaseovereenkomst gesloten voor de slibverwerkingsinstallatie. Het belangrijkste (theoretische) risico van deze overeenkomsten hangt samen met de vraag of alle in de deal opgenomen installaties gedurende de totale looptijd van de overeenkomsten in bedrijf blijven (19 jaar voor HWB en 21 jaar voor SNB). Wanneer dit niet het geval is, mist de Amerikaanse investeerder voordeel waarvoor hij gecompenseerd moet worden. De hoogte van de compensatie hangt af van het type installatie en het moment waarop de overeenkomst wordt beëindigd. Enkele installaties zijn al op voorhand buiten de overeenkomsten gehouden in verband met ouderdom of mogelijke andere toekomstplannen. Het risico dat installaties vroegtijdig uit de overeenkomst moeten worden gehaald, beschouwt het waterschap met instemming van de accountant als een theoretisch risico. Zodra bekend is dat een installatie buiten bedrijf gesteld wordt, is alsnog een voorziening nodig voor de financiële consequenties. Vooralsnog is hiervan geen sprake. De Cross Border Lease-transactie wordt in twee gedeeltes afgewikkeld. In 2015 is het eerste deel afgewikkeld, het tweede deel wordt gedurende 2017 afgewikkeld. De voorbereidingen voor de tweede afwikkeling vinden in 2016 plaats.

Switchtransactie

De switchtransactie van de SNB wordt continu beoordeeld. De buffer van de portefeuille is door diverse faillissementen afgenomen en daarmee gevoelig geworden voor toekomstige economische ontwikkelingen. In de periode van 2011 tot 2014 is het risicoprofiel sterk verbeterd. In 2015 is dit echter verslechterd, door de aanhoudende daling van de prijzen op de grondstoffenmarkt. In 2016 zien we weer een verbetering optreden. Ook de komende jaren vraagt dit de aandacht van de SNB en de aandeelhouders. Kijk voor een uitgebreide toelichting naar de risicoparagraaf bij de Jaarrekening 2015.

Omgevingswet

Op dit moment zijn de onzekerheden over de kosten van de stelselherziening voor de overheden nog relatief groot. Weliswaar is de Omgevingswet door de Tweede en Eerste Kamer vastgesteld, maar de AMvB's worden pas per 1 juli 2016 ter inzage gelegd. Op grond van het landelijk onderzoek naar de bekostiging van de stelselherziening en de laatste voorstellen van de minister van Infrastructuur & Milieu over de verdeling daarvan, wordt vooralsnog uitgegaan van de volgende cijfers (tabel 11):

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
fte (extra t.b.v. transitie) incidenteel	0,5	3,5	3,5	3,5	3,5					
Transitiekosten incidenteel	50k	100k	100k	100k	100k	100k	100k	100k	100k	
Eigen ICT aanpassingen incidenteel		100k								
Exploitatielasten structureel				100k	100k	100k	100k	100k	100k	100k

Tabel 11.

Grondverwerving

In veel gevallen heeft het waterschap grond nodig om maatregelen uit te kunnen voeren, bijvoorbeeld voor het verbeteren van de regionale keringen, her-meandering van waterlopen, ecologische verbindingzones of waterberging. Om de kosten te beperken en het draagvlak te vergroten zoekt het waterschap bij het uitvoeren van inrichtingsmaatregelen steeds naar combinaties met plannen van derden. Daardoor is er minder grondverwerving nodig is en kan werk met werk gemaakt worden. Ook stimuleert het waterschap

burgers en bedrijven om zelf maatregelen te nemen die de waterkwaliteit verbeteren, zoals het bieden van blauwe diensten, de aanleg van akkerranden en natuurvriendelijke oevers. Het waterschap ontkomt er echter niet aan om ook zelf gronden te verwerven. Grondverwerving kan soms lang duren en daardoor veel vertraging veroorzaken. Voor gronden binnen het Natuurnetwerk Brabant (zoals ecologische verbindingzones en natte natuurplekjes) kan subsidie worden aangevraagd bij het Groen Ontwikkelfonds Brabant. Het waterschap werkt daarbij steeds nauw samen met de betrokken terreinbeherende organisaties en gemeenten.

Dividend

Tot enkele jaren geleden ontving het waterschap jaarlijks een dividend uitkering van de Nederlandse Waterschapsbank (NWB). In 2011 is daar verandering in gekomen. In verband met de kapitaaleisen onder Basel III heeft de NWB begin 2011 besloten tot een maximale reservering van de jaarlijkse nettowinst. Op grond van de aangekondigde minimale eis voor de leverage ratio per 1 januari 2018 van voornamelijk 3%, zal geen dividend meer worden uitgekeerd tot de bank aan deze minimumeis voldoet. De leverage ratio is de verhouding tussen geleend vermogen en de hoeveelheid eigen vermogen van een bank. Het Basel Comité wil voorkomen dat een bank overmatige schuldbelasting opbouwt. Dit vormde namelijk één van de onderliggende oorzaken van de crisis.

De leverage ratio van de NWB bedroeg eind 2015 2,1%. Naast winstinhouding kijkt de bank ook naar mogelijkheden om de kapitaalbasis te versterken door het uitgeven van hybride vermogenstitels. In dat verband heeft de bank € 200 miljoen additioneel kapitaal aangetrokken bij vier provincies. Dit is een belangrijke stap op weg naar het voldoen aan de norm per 1 januari 2018. De NWB heeft er alle vertrouwen in dat zij zal kunnen voldoen aan alle toekomstige kapitaaleisen. Voor 2016 is het doel om op een leverage ratio uit te komen van circa 2,5% via een nieuwe uitgifte van hybride kapitaal ter grootte van circa € 300 miljoen. De bank stelt zich ten doel de dividenduitkering te hervatten zodra aan de leverage ratio norm is voldaan.

Verbonden Partijen

Deelname van het waterschap in verbonden partijen, zoals omschreven in paragraaf 2.8, brengt risico's met zich mee. Deelname kan verplichte uitgaven meebrengen, waar het waterschap slechts gedeeltelijk op kan sturen.

Momenteel gaat ongeveer 40% van de directe kosten van het waterschap om in deze verbonden partijen, dit is circa 15% van de totale begroting. Het is een gecompliceerd speelveld: de verbonden partijen zijn zelfstandig, maar ook verweven met het waterschap.

Het algemeen bestuur heeft bevoegdheden inzake het oprichten van en deelnemen in verbonden partijen. Het dagelijks bestuur is primair verantwoordelijk voor het aansturen van de verbonden partijen en het behartigen van het belang van het waterschap (zowel in zijn eigenaarsbelang als in het klantbelang.)

Er is een grote behoefte om meer in control te zijn en te blijven met betrekking tot de verbonden partijen, terwijl de invloed op en sturingsmogelijkheden van verbonden partijen beperkt zijn. In de organisatie is per verbonden partij een rollenscheiding doorgevoerd tussen de eigenaar/deelnemers-rol en de klantrol van het waterschap. Die twee rollen worden per verbonden partij bij twee verschillende procesmanagers belegd, teneinde de bestuurlijk vertegenwoordiger en het bestuur optimaal te kunnen adviseren. Een goede afstemming van de planning- en controlcyclus van verbonden partijen op die van het waterschap is nodig.

Zowel bij het waterschap als bij de verbonden partijen is toenemende aandacht voor risicomanagement. Primair doel is om beter in control te kunnen zijn. Secundair gaat het ook om het weerstandsvermogen. Vaak zijn er afspraken dat verbonden partijen geen of nauwelijks eigen weerstandsvermogen vormen. Het waterschap dient bij de bepaling van het weerstandsvermogen ook de belangrijkste risico's ten aanzien van de verbonden partijen te beschouwen. Dit vereist een goede afstemming met de verbonden partijen. Bij enkele verbonden partijen spelen op dit moment ontwikkelingen die relevant zijn om in deze risicoparagraaf te benoemen:

Het Waterschapshuis

Het Waterschapshuis heeft voor het eerst een Meerjarenprogramma (MJP) opgesteld. In dit MJP zijn de lopende programma's en projecten, de verplichte opgaven en de wensen van waterschappen op het gebied van informatievoorziening en ICT samengebracht en geprioriteerd. Het MJP geeft kaders en houvast voor de waterschappen, zodat duidelijk is wat er de komende jaren staat te gebeuren. Ook geeft het inzicht in de toekomstige benodigde capaciteit voor zowel de uit te voeren business cases als de projecten en beheeractiviteiten. Op dit moment kunnen de waterschappen niet altijd de juiste medewerkers leveren en die moeten worden ingehuurd. De uurtarieven van inhuur zijn hoger dan bij inleen en stijgen: de markt herstelt zich. Daarbij komt dat over inhuur BTW moet worden betaald. Het resultaat is dat de gemiddelde uurtarieven stijgen.

Door het uitblijven van een oplossing voor het BTW-vraagstuk zijn alle inleen- en inhuurtarieven inclusief BTW. Zodra er een formeel akkoord is van de Belastingdienst inzake het BTW-vrij samenwerken van Het Waterschapshuis met de waterschappen, zullen de kosten hierop worden aangepast.

Nederlandse Waterschapsbank N.V.

Door nieuwe regelgeving dient het eigen vermogen van banken toe te nemen tot minimaal 3% van het balanstotaal. De komende jaren wordt geen dividend uitgekeerd, totdat aan de regelgeving is voldaan.

Aquon

Er is een onderzoek gestart naar een nieuwe strategie en inrichting van de governance voor Aquon. Dit leidt tot besluitvorming voor een 'ombouwplan' door het algemeen bestuur van Aquon op 7 juli 2016.

Waarschijnlijk volgt in de tweede helft van 2016 het voorstel tot een begrotingswijziging 2017. Als gevolg van de voorgenomen sluiting van de vestiging Breda en de reorganisatie zal personeel boventallig worden. Er vindt momenteel overleg plaats tussen de directies van de deelnemende waterschappen en van Aquon over de mogelijkheden van herplaatsing van personeel en daardoor het verlagen van de lasten van boventallig personeel.

Slibverwerking Noord-Brabant (SNB)

In de periode die deze Kadernota beslaat, is de slibverwerkingsinstallatie economisch afgeschreven. De waterschappen moeten als aandeelhouders een toekomstvisie op de slibverwerking ontwikkelen voor de periode na 2021. Het proces dat moet leiden tot die visie is opgestart.

Door de marktomstandigheden komt de bezettingsgraad van de slibverwerkingsinstallatie de komende jaren mogelijk onder druk te staan. Onderbezetting van de installatie leidt tot hogere verwerkingskosten voor de aandeelhouders. Afhankelijk van de mate van onderbezetting kunnen de kosten oplopen met 15%. Vorig jaar was dit percentage nog 30%. Dit percentage is afgenomen door het afsluiten van een langjarige verwerkingsovereenkomst met een klant/niet-aandeelhouder in 2015. SNB is in overleg met marktpartijen en de aandeelhouders om een volledige bezetting van de slibverwerkingsinstallatie voor langere tijd veilig te stellen.

De aandeelhouders hebben hun slibverwerkingsopdrachten rechtstreeks aan SNB gegund op grond van inbesteding (een vorm van aanbestedingsvrijstelling). Vanwege een verder afnemende aanvoer van slib van de aandeelhouders zal SNB uit kostenoverwegingen het slib moeten aanvullen met slib van niet-aandeelhouders. Hiermee komt het merendeelcriterium (minimaal 80% activiteiten voor aandeelhouders) vanaf 2017 in gevaar. Er zijn diverse oplossingen verkend. Het meest haalbaar lijkt het oprichten van een dochtervennootschap, die de activiteiten voor niet-aandeelhouders gaat verrichten. Momenteel wordt gewerkt aan een verdere uitwerking van deze oplossing.

Bijlage 1 – Financiële uitgangspunten

Het waterschap moet bij de berekening van inkomsten en uitgaven rekening houden met toekomstige financiële ontwikkelingen, die nu nog onzeker zijn. In deze bijlage staan de aannames die het waterschap als uitgangspunt heeft gekozen.

Inflatie

De inflatie in 2015 is uitgekomen op 0,6%. Het beleid van de Europese Centrale Bank (ECB) richt zich op het handhaven van prijsstabiliteit. Als de prijzen op middellange termijn met net iets minder dan 2% per jaar stijgen, is er sprake van prijsstabiliteit. De verwachting is dat dit niveau in 2017 nog niet volledig wordt bereikt. Om de inflatie op te krikken, voert de Europese Centrale Bank (ECB) sinds maart 2015 een maandelijks obligatie-opkoopprogramma uit ter waarde van € 60 miljard. Indien nodig is de ECB bereid om direct in te grijpen met extra stimulering. Op basis van uitspraken van het Centraal Planbureau, de Europese Centrale Bank en recente marktontwikkelingen wordt voorgesteld om in de Kadernota 2017-2026 een inflatiepercentage van 1,75% voor 2017 en 2% voor de jaren 2018-2026 als uitgangspunt te hanteren.

Rentevisie

Als gevolg van de oplopende schuldpositie, stijgt de jaarlijkse rentelast voor het waterschap. De toekomstige rentestanden zijn hierbij sterk afhankelijk van de economische situatie. Ter illustratie worden drie rentes getoond, die de volatiliteit van de rente onderschrijven.

In 2015 is de rente gedaald tot een dieptepunt van 0,82% (20 april 2015) voor een 20-jaarslening. Inmiddels is deze rente bij de Nederlandse Waterschapsbank weer gestegen tot 1,30% (7 maart 2016). Op 29 september 2015 is een nieuwe 30-jaarsgeldlening afgesloten tegen 1,683%.

Na een lange periode van een dalende rente is de rente in april 2015 gaan stijgen, tegen de marktverwachting in. Deze rentestijging is eind 2015 weer veranderd in een daling van de rente. Het eerste kwartaal 2016 is turbulent geweest door onder andere tegenvallende cijfers over de Chinese economie en een flinke daling van de olieprijs. De turbulentie lijkt nog niet voorbij. De vier belangrijkste onzekere factoren zijn een eventueel vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de EU (Brexit), onzekerheid over de kracht van de Amerikaanse economie, de staat waarin de Chinese economie verkeert en de verdere ontwikkeling van de olieprijs en hiermee de inflatie. De ECB stimuleert met haar beleid verdere economische groei en prijsstabiliteit op korte termijn. De verwachting van de financiële markt is dat de Europese Centrale Bank de depositorente op korte termijn verder verlaagt. In het najaar 2016 zou de rente weer licht kunnen gaan oplopen vanwege een verwachte economische groei binnen de eurozone en de verwachting dat de Amerikaanse centrale bank in 2017 de rente weer gaat verhogen. Overigens delen niet alle banken deze mening en blijft het moeilijk om een rentevoorspelling te doen.

De renteverwachting in cijfers wordt doorgaans maar voor één jaar gegeven. Voor de lange termijn hanteren de banken een kwalitatieve renteverwachting.

Voorzichtigheidshalve is de hoogte van de rente in de Kadernota voor 2017 gebaseerd op de meest actuele inschattingen. Voor de jaren daarna is de inschatting van de rente constant gehouden op 3%. Ieder jaar wordt bij de nieuwe Kadernota de rente inschatting geactualiseerd.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Voorstel KN 2017-2026	2,5%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%
KN 2016-2025	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%

Tabel: Verwachte rentevoet per jaar ten behoeve van af te sluiten nieuwe leningen

Bovenstaande tabel laat zien dat de rentevoet in 2017 lager wordt ingeschat dan de rentevoet die in de Kadernota 2016-2025 is gehanteerd. In de overige jaren blijven de inschattingen van de rentevoeten onveranderd. Hierdoor ontstaan lagere netto lasten in 2017 ten opzichte van de Kadernota 2016-2025.

Personeelslasten

De inschatting van de autonome stijging van de salarissen (opslagpercentage afhankelijk van beoordelingen) is niet gewijzigd ten opzichte van de Kadernota 2016-2025. De autonome loonstijging bedraagt 1% per jaar en neemt na 2018 stapsgewijs af. De in juli 2015 getekende cao loopt tot 31 december 2016. Voor de jaren vanaf 2017 is er rekening gehouden met een stijging van de personeelslasten als gevolg van cao-afspraken van 2% per jaar (conform uitgangspunt Kadernota 2016-2025). In voorgaande Kadernota is de aanname

gedaan dat de pensioenpremie vanaf 2016 eenmalig met 2% zou stijgen. Deze stijging heeft niet plaatsgevonden, vanwege een besluit in het loonakkoord ambtenaren. Het ABP heeft in november 2015 het besluit genomen, om de pensioenpremies voor 2016 naar beneden bij te stellen. De effecten van deze wijziging en de overige premiewijzigingen, worden in de komende weken duidelijk en meegenomen in de doorrekening van de personeelslasten t.b.v. de Kadernota 2017-2026.

Energiekosten

Het waterschap heeft alle elektriciteit voor 2016 ingekocht. Voor 2017 en 2018 is 80% respectievelijk 50% van het te verwachten elektriciteitsvolume ingekocht. De totaalprijs per kWh zal de komende drie jaar licht dalen. Dit is het directe gevolg van de prijsdaling, die al enkele jaren gaande is.

Tegenraming

De ervaring leert dat projecten vaak later van start gaan dan gepland en bovendien een langere doorlooptijd kennen. De jaarlijkse kosten vallen daardoor lager uit dan voorzien, met name in het eerste jaar nadat een investering in gebruik wordt genomen. Het waterschap vermindert de geraamde lasten die voortvloeien uit investeringen daarom in het eerste jaar met 30% en neemt dit verlaagde bedrag op in de (meerjaren-) begroting. Dit percentage wordt de tegenraming genoemd. In de Kadernota 2017-2026 is rekening gehouden met deze tegenraming.

Reserves

Algemene reserve / calamiteitenreserve

In 2012 is een herijking van het reserve- en voorzieningenbeleid doorgevoerd. Hierin is vastgelegd dat de benodigde omvang van de algemene weerstandsreserve wordt bepaald op basis van een risicoanalyse. Er wordt gestreefd naar een omvang binnen de bandbreedte van 'voldoende', zoals gedefinieerd door de Universiteit Twente. Dit betekent dat de weerstandscapaciteit een factor 1,2 hoger zou moeten zijn dan de omvang van de risicoportefeuille. Zie bijlage 4 voor de samenvatting van deze berekening. Het eventuele surplus vormt de egaliseringsreserve, welke steeds in de planperiode wordt ingezet om een gelijkmatige tariefontwikkeling te bewerkstelligen. Het uitgangspunt daarbij is dat de egaliseringsreserve aan het eind van de planperiode steeds volledig is ingezet. Daarmee zijn de lasten gelijk aan de heffing (zie onderstaande tabel, ontwikkeling tariefegaliseringsreserve: streefwaarde aan het einde van de planperiode).

Risico's x factor 1,2 x € 1.000	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Algemene en calamiteiten-reserve watersysteembeheer	1.199	1.160	1.136	1.145	1.158	1.175	1.186	1.186	1.201	1.193
Algemene en calamiteiten-reserve zuiveringsbeheer	3.752	3.859	3.836	3.808	3.868	3.863	3.899	4.014	4.036	4.158

Tabel: ontwikkeling algemene reserve / calamiteitenreserve

Tariefegaliseringsreserves

De tariefegaliseringsreserves zijn bedoeld om grote schommelingen in het tarief op te vangen. Als deze reserves niet aanwezig zijn, moet het waterschap alle kostenontwikkelingen direct doorberekenen in de tarieven. Iedere tariefegaliseringsreserve kan groeien door er positieve saldi van de jaarrekening aan toe te voegen.

Taak	Verwachte stand 1-1-2017	Streefwaarde einde planperiode
Watersysteembeheer	8.643	0
Zuiveringsbeheer	12.816	0

Tabel: ontwikkeling tariefegaliseringsreserve

Grondslagen tarief watersysteembeheer en zuiveringsheffing

De tarieven voor watersysteembeheer zijn gebaseerd op het aantal inwoners (categorie 'ingezetenen'), de economische waarde (categorie 'gebouwd') en de belastbare hectaren (categorieën 'onbebouwd' en 'natuur'). Het tarief voor de zuiveringsheffing hangt af van het aantal vervuilingseenheden (v.e.'s).

Kostentoedelingsverordening

Op grond van de Waterschapswet dient de kostentoedelingsverordening eens in de vijf jaar geheel te worden herzien op basis van een breed kostentoedelingsonderzoek. In september 2013 heeft het algemeen bestuur de kostentoedelingspercentages voor de begrotingsjaren 2014 tot en met 2018 vastgesteld. De verordening is goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant.

De verdeling van de kosten van het watersysteembeheer is voor 2014 als volgt vastgesteld:

Categorie Watersysteembeheer	Verdeling 2014 e.v.
Ingezetenen	29,4%
Gebouwd	59,6%
Ongebouwd	10,8% <i>Verharde openbare wegen 2,8%</i> <i>Overig ongebouwd 8,0%</i>
Natuur	0,2%

a. Ingezetenen

Ingezetenen nemen 29,4% van de watersysteemheffing voor hun rekening. Dit aandeel hangt samen met de gemiddelde inwonersdichtheid (het aantal inwoners per vierkante kilometer). Het waterschap gaat ervan uit dat het aantal ingezetenen de komende jaren stijgt met ongeveer duizend per jaar. Deze verhoging is gebaseerd op gegevens van ABF (voorheen CBS), dat prognoses maakt over de Nederlandse woningmarkt. Naar verwachting zullen 20.700 ingezetenen geen heffing betalen, omdat zij in aanmerking komen voor kwijtschelding of omdat de aanslag oninbaar is.

b. Gebouwd

De heffing die de categorie 'gebouwd' betaalt, hangt samen met de economische waarde van het gebouwde goed (WOZ-waarde). In het verleden ging het waterschap uit van een gemiddelde economische waarde van € 2.500,- per eenheid. Met ingang van 1 januari 2009 is de heffing een vast percentage van de WOZ-waarde. Het waterschap heeft voor de WOZ-waarde voor 2017 rekening gehouden met een daling van 1,4%. Daarna is er vanuit gegaan dat de WOZ-waarde constant blijft.

c. Ongebouwd

De heffing die de categorie 'ongebouwd' betaalt, hangt samen met de ongebouwde hectares grond. Voor openbare wegen geldt een tariefdifferentiatie van 250%. Voor de jaren 2017 tot en met 2026 wordt rekening gehouden met een daling van 100 hectare per jaar voor nieuwbouw en natuurontwikkeling.

d. Natuur

Onder natuurterreinen worden ongebouwde onroerende zaken verstaan, waarvan de inrichting en het beheer (nagenoeg) geheel en duurzaam zijn afgestemd op het behoud of de ontwikkeling van de natuur. Ook bossen en open wateren met een oppervlakte van tenminste één hectare behoren tot de natuurterreinen. Voor het jaar 2017 is uitgegaan van 30.500 hectare natuur. Aangenomen is dat deze oppervlakte in de komende jaren gelijk blijft.

e. Vervuilingseenheden zuiveringsheffing

Aangenomen is dat het aantal huishoudelijke vervuilingseenheden stijgt met circa 0,2% per jaar (ongeveer 1.500 v.e.'s). Bij de berekening van het aantal v.e.'s wordt daarnaast rekening gehouden met nieuwe ontwikkelingen bij bedrijven. Sommige huishoudens en bedrijven betalen geen heffing, omdat zij in aanmerking komen voor kwijtschelding of omdat de heffing oninbaar is. Bij de berekening van de heffing wordt het totale aantal v.e.'s daarom met 46.975 verminderd.

f. Verontreinigingsheffing

Belasting voor het bestrijden van kosten voor maatregelen tot het tegengaan en voorkomen van verontreiniging van het oppervlakte water als gevolg van het direct lozen vanuit woon/bedrijfsruimte op het oppervlaktewater.

Kwijtschelding en oninbaarheid

In de begroting en de meerjarenraming wordt rekening gehouden met een inschatting van kwijtschelding en oninbaarheid van belastingen. Deze wordt gemaakt op basis van voortschrijdend inzicht en verwachte ontwikkelingen. De kwijtscheldingen hebben grotendeels betrekking op ingezetenen en huishoudens. Vanaf 2016 wordt ook rekening gehouden met kwijtschelding voor kleine ondernemers/zzp'ers. Voor 2017 is rekening gehouden met een totale kwijtschelding van circa € 2,9 miljoen. In dit bedrag is rekening gehouden met de uitbreiding van de kwijtschelding voor kleine ondernemers/zzp'ers (omvang: € 16.000 verdeeld over de ingezetenenheffing en de zuiveringsheffing).

Kwijtschelding	2017
Watersysteemheffing	
- ingezetenen (incl. 0,5% kleine ondernemers/zzp'ers)	€967.853
- gebouwd	
- natuur	
- ongebouwd openbare wegen	
- overig ongebouwd	
Zuiveringsheffing	
- huishoudens	€1.925.010
-kleine ondernemers/zzp'ers	€11.867
totaal	€2.904.729

De bedragen die samenhangen met oninbaarheid variëren van jaar tot jaar. De schommelingen worden met name veroorzaakt door faillissementen van bedrijven. Voor 2017 is rekening gehouden met een totale omvang van oninbare aanslagen van € 800.000. € 580.000 hangt samen met oninbare aanslagen vanuit huishoudens. Het andere deel (€ 210.000) komt voort uit oninbare aanslagen bij bedrijven.

Oninbaar	2017
Watersysteemheffing	
- ingezetenen	€157.684
- gebouwd (incl.24% bedrijven)	€88.181
- natuur	
- ongebouwd openbare wegen	
- overig ongebouwd	
Zuiveringsheffing	
- huishoudens	€342.810
-bedrijven	€197.775
totaal	€786.450

In de loop van 2017 zal een onderzoek naar de effecten van versoering van het kwijtscheldingsbeleid uit 2012 worden uitgevoerd.

Wet Hof en EMU-saldo

Sinds 2014 is de wet Houdbare overheidsfinanciën (wet Hof) van kracht. Deze wet maakt decentrale overheden medeverantwoordelijk voor het terugdringen van het Nederlandse begrotingstekort (EMU-tekort). EU-lidstaten mogen een begrotingstekort van maximaal 3% van het bruto binnenlands product (BBP) hebben en een maximale overheidsschuld van 60% bbp. Bij het niet nakomen van de afspraken bestaat uit de mogelijkheid tot het opleggen van maatregelen aan de decentrale overheden, zoals het faseren van investeringen. Dit correctiemechanisme treedt alleen in werking als decentrale overheden het EMU saldo meerjarig overschrijden en pas nadat op basis van bestuurlijk overleg is geprobeerd tot een verbetering van het EMU saldo te komen. Het kabinet heeft bevestigd dat het Rijk in elk geval tot en met 2017 geen maatregelen treft indien waterschapsinvesteringen leiden tot overschrijding van het toegestane EMU tekort.

Na bestuurlijk overleg tussen de minister van Financiën en de Unie van Waterschappen, IPO en VNG op 14 september 2015, is de tekortnorm voor de gezamenlijke decentrale overheden voor 2016 vastgesteld op 0,4%. De Unie van Waterschappen heeft deze norm vertaald naar individuele referentiewaarden per waterschap. Er is nog geen norm bepaald voor 2017, hierover zal in 2016 opnieuw overleg plaats vinden. De Unie van Waterschappen verwacht dat de referentiewaarde zal dalen. Voor deze Kadernota is de referentiewaarde overgenomen van de begroting 2016, zijnde € 18,9 miljoen. In onderstaande tabel zijn de verwachte EMU-saldi voor de periode 2017-2026 opgenomen.

<i>Bedragen x € 1 miljoen</i>	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
EMU-saldo WBD	-16,3	-16,2	-18,0	-15,4	-11,8	-11,8	-10,4	-6,9	-3,1	-4,1
Referentiewaarde WBD	-18,9	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.
Verschil	+ 2,6									

Verwachte EMU-saldi 2017-2026

De in deze Kadernota voorgestelde maatregelen voor duurzaam financieel beleid hebben een gunstig effect op het EMU saldo. Ook als de referentiewaarde voor 2017 lager wordt vastgesteld dan voor 2016, is de kans reëel dat het EMU saldo binnen de referentiewaarde zal blijven.

Bijlage 2 – Financiële specificatie per waterschapstaak

De onderstaande tabellen geven een financiële specificatie per waterschapstaak. Voor het vaarwegenbeheer is een apart scenario opgenomen, omdat het waterschap deze taak in opdracht en voor rekening van de provincie uitvoert.

Zuiveringsbeheer

Kadernota 2017-2026 zuiveringsheffing												(x1.000)	
NR.	PROGRAMMA	begroting	kadernota 2017-2026										Gemiddeld 2016-2026
			2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	
1000	PLANVORMING	1.456	1.317	1.331	1.351	1.354	1.373	1.393	1.404	1.431	1.460	1.491	
4000	BOUW EN EXPLOITATIE ZTW	51.578	54.542	54.078	56.288	58.638	59.812	58.966	58.780	59.165	59.509	59.308	
6000	REGULERING	829	834	850	861	874	890	883	894	913	929	948	
6500	TOEZICHT EN HANDHAVING	1.477	1.477	1.484	1.466	1.488	1.521	1.532	1.548	1.569	1.600	1.637	
7000	HEFFING EN INVORDERING	2.736	2.707	2.676	2.632	2.649	2.654	2.656	2.707	2.760	2.817	2.876	
8000	BESTUUR EN COMMUNICATIE	1.539	1.644	1.648	1.741	1.894	1.923	1.936	1.857	1.854	1.886	1.919	
9000	DEKKINGSMIDDELEN EN SALDO incl cbl	(838)	(3.870)	(173)	(438)	(438)	(347)	(347)	(347)	(347)	(347)	(347)	
	Voordeel herstructurering leningen toev.best.res dfb		418	236	383	325	254	224	212	190	129	126	
	voordeel Switch SNB toev.best.res dfb		2.968										
	Amoveringsvoorziening SNB toev.best.res dfb			476									
	Dividend NWB toev.best.res dfb				265	265	265	265	265	265	265	265	
	ONTREKING BESTEMMINGRESERVE DFB		(1.017)	(942)	(871)	(801)	(732)	(664)	(598)	(533)	(469)	(406)	
	TOTAAL NETTO LASTEN	58.777	61.019	61.664	63.678	66.249	67.613	66.845	66.722	67.268	67.780	67.817	
	stijging (daling) netto lasten tov voorg.jaar		3,8%	1,1%	3,3%	4,0%	2,1%	-1,1%	-0,2%	0,8%	0,8%	0,1%	1,5%
	netto lasten kadernota 2015-2025/begroting 2016	58.777	60.624	61.814	63.976	66.660	67.712	66.881	66.369	66.222	66.471		
	- stijging (daling) tov voorg.jaren		3,1%	2,0%	3,5%	4,2%	1,6%	-1,2%	-0,8%	-0,2%	0,4%		1,4%
	OPBRENGST HEFFINGEN	58.772	58.711	59.916	61.224	64.101	67.613	66.845	66.722	67.268	67.780	67.817	
	stijging (daling) opbrengst heffingen tov voorg.jaar		-0,1%	2,1%	2,2%	4,7%	5,5%	-1,1%	-0,2%	0,8%	0,8%	0,1%	1,5%
	(ONTR.) /TOEV. EGAL RESERVE	(5)	(2.308)	(1.748)	(2.454)	(2.148)	0	0	0	0	0	0	
	TOTAAL NETTO LASTEN	58.777	61.019	61.664	63.678	66.249	67.613	66.845	66.722	67.268	67.780	67.817	
	VERVULINGSEENHEDEN:												
	- bruto op te leggen aantal v.e. huishoudens	814.000	818.000	819.500	821.000	822.500	824.000	825.500	827.000	828.500	830.000	831.500	
	- bruto op te leggen aantal v.e. Bedrijven	346.275	342.185	342.185	342.185	342.185	342.185	342.185	342.185	342.185	342.185	342.185	
	- verontreinigingsheffing directe lozing	2.479											
	- oninbaar v.e. huishoudens	6.000	6.500	6.500	6.500	6.500	6.500	6.500	6.500	6.500	6.500	6.500	
	- kwijschelding v.e. huishoudens	34.000	36.500	36.500	36.500	36.500	36.500	36.500	36.500	36.500	36.500	36.500	
	- oninbaar v.e. bedrijven	3.100	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750	
	- kwijschelding v.e. bedrijven	225	225	225	225	225	225	225	225	225	225	225	
	- netto op te leggen aantal v.e.	1.114.471	1.113.210	1.114.710	1.116.210	1.117.710	1.119.210	1.120.710	1.122.210	1.123.710	1.125.210	1.126.710	
	-lasten per v.e.	52,74	54,81	55,32	57,05	59,27	60,41	59,64	59,46	59,86	60,24	60,19	
	-heffing per v.e. in euro's	52,74	52,74	53,75	54,85	57,35	60,41	59,64	59,46	59,86	60,24	60,19	
	- stijging (daling) tov voorg.jaren		0,0%	1,9%	2,0%	4,6%	5,3%	-1,3%	-0,3%	0,7%	0,6%	-0,1%	1,4%
	kadernota 2015-2025/begroting 2015 tarieven	52,74	52,74	54,00	55,29	57,20	59,51	59,51	59,00	58,81	58,93		
	- stijging (daling) tov voorg.jaren		0,0%	2,4%	2,4%	3,5%	4,0%	0,0%	-0,9%	-0,3%	0,2%		1,3%
	RESERVES/VOORZIENINGEN:												
	egal res 1-1 incl jaarrek 2015 incl. res ml 1	9.343	9.064	6.649	4.923	2.499	290	295	259	144	122	(0)	
	onttrekking/toevoeging egal.res. Lopend jaar	(5)	(2.308)	(1.748)	(2.454)	(2.148)	0	0	0	0	0	0	
	egal reserve per 31-12	9.338	6.756	4.901	2.470	350	290	295	259	144	122	(0)	
	algemene/calamiteiten reserve	3.824	3.752	3.859	3.836	3.808	3.868	3.863	3.899	4.014	4.036	4.158	
	cbl reserve (53%)	2.128	1.464	767									

Watersysteembeheer

Kadernota 2017-2026 FUNCTIE WATERSYSTEEMBEHEER													X € 1000	
NR.	PROGRAMMA	begroting	Kadernota 2017-2026										Gemiddeld 2016- 2026	
			2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025		2026
1000	PLANVORMING	3.588	3.698	3.765	3.806	3.774	3.789	3.851	3.878	3.965	4.053	4.146		
2000	AANLEG EN ONDERH.WATERKER.	10.048	12.020	14.348	15.677	16.150	17.292	17.438	17.465	18.633	19.364	18.888		
3000	INRICHTING EN ONDERH.WATERSYST	30.314	33.386	34.710	35.738	35.585	35.051	35.492	36.292	36.707	37.564	38.482		
5000	INRICHT/ONDERHOUD VAARWEGEN EN HAVENS	1.267	1.310	1.298	1.352	1.414	1.437	1.408	1.421	1.366	1.417	1.433		
6000	REGULERING	3.061	3.169	3.277	3.351	3.402	3.474	3.476	3.513	3.590	3.656	3.734		
6500	TOEZICHT EN HANDHAVING	4.186	4.089	4.049	3.856	3.914	3.999	4.031	4.072	4.128	4.206	4.300		
7000	HEFFING EN INVORDERING	3.212	3.177	3.142	3.090	3.110	3.116	3.118	3.178	3.240	3.306	3.376		
8000	BESTUUR EN COMMUNICATIE	2.567	2.674	2.691	2.778	2.980	3.023	3.045	2.881	2.862	2.912	2.962		
9000	DEKKINGSMIDDELEN EN SALDO incl cbl	(672)	(3.354)	(75)	(310)	(310)	(229)	(229)	(229)	(229)	(229)	(229)		
	OPBRENGST VERONTREINIGINGSCHEFFING	(255)	(248)	(253)	(258)	(270)	(284)	(280)	(279)	(281)	(283)	(283)		
	<i>Voordeel herstructurering leningen toev.best.res dfb</i>		310	188	333	311	266	253	251	231	158	154		
	<i>Risico-opslag VZM overlastmaatregelen toev.best.res dfb</i>		400											
	<i>Switch SNB toev.best.res dfb</i>		2.632											
	<i>Dividend NWB toev.best.res dfb</i>				235	235	235	235	235	235	235	235		
	<i>ONTREKING BESTEMMINGRESERVE DFB</i>		(1.893)	(1.933)	(1.792)	(1.654)	(1.518)	(1.125)	(452)	(433)	(370)	(367)		
	TOTALE NETTO-LASTEN	57.317	61.372	65.207	67.856	68.642	69.650	70.714	72.224	74.013	75.988	76.832		
	<i>stijging tov voorgaand jaar</i>		7,1%	6,2%	4,1%	1,2%	1,5%	1,5%	2,1%	2,5%	2,7%	1,1%	3,0%	
	<i>netto lasten kadenota 2016-2025/begroting 2016</i>	57.317	61.139	65.633	68.718	70.124	70.808	71.532	72.014	74.706	76.388			
	<i>stijging tov voorgaand jaar</i>		6,7%	7,4%	4,7%	2,0%	1,0%	1,0%	0,7%	3,7%	2,3%		3,3%	
	OPBRENGST OMSLAGEN	56.279	58.960	62.273	65.753	68.642	69.650	70.714	72.224	74.013	75.988	76.832		
	<i>stijging tov voorgaand jaar</i>		4,8%	5,6%	5,6%	4,4%	1,5%	1,5%	2,1%	2,5%	2,7%	1,1%	3,2%	
	(ONTTR./TOEV. EGAL RESERVE)	(1.037)	(2.412)	(2.934)	(2.103)	0	(0)	0	0	(0)	0	0		
	RESERVES / VOORZIENINGEN													
	egaliseringsreserve 1-1 incl. concept jaarrek.2015	7.185	7.444	5.070	2.160	48	35	18	7	7	(8)	(0)		
	(onttr./toev.egal reserve lopend jaar	(1.037)	(2.412)	(2.934)	(2.103)	0	(0)	0	0	(0)	0	0		
	egaliseringsreserve per 31-12	6.147	5.032	2.136	56	48	35	18	7	7	(8)	(0)		
	algemene/calamiteiten reserve	1.216	1.199	1.160	1.136	1.145	1.158	1.175	1.186	1.186	1.201	1.193		

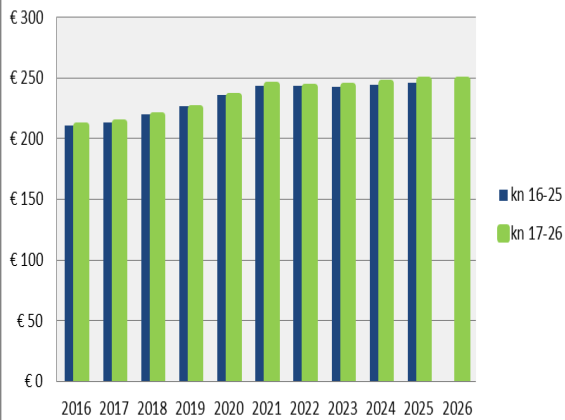
SPECIFICATIE OPBRENGST WATERSYSTEEM X € 1000,-												
OMSCHRIJVING	begroting		Kadernota 2017-2026									Gemiddeld 2016- 2026
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	
TOTALE NETTO LASTEN	57.317	61.372	65.207	67.856	68.642	69.650	70.714	72.224	74.013	75.988	76.832	
Splitsing over belanghebbenden:												
-ingezetenen :29,4 %	16.851	18.043	19.171	19.950	20.181	20.477	20.790	21.234	21.760	22.341	22.589	
-gebouwd :59,6	34.161	36.578	38.864	40.442	40.911	41.512	42.146	43.046	44.112	45.289	45.792	
-natuur : 0,2%	115	123	130	136	137	139	141	144	148	152	154	
-ongebouwd :10,8 %	6.190	6.628	7.042	7.328	7.413	7.522	7.637	7.800	7.993	8.207	8.298	
Uitwerking per onderdeel:												
INGEZETENEN												
-totaal netto lasten	16.851	18.043	19.171	19.950	20.181	20.477	20.790	21.234	21.760	22.341	22.589	
-aantal bruto ingezetenen	335.500	339.500	341.000	342.500	344.000	345.500	347.000	348.500	350.000	351.500	353.000	
- oninbaar/kwijtschelding	19.400											
- oninbaar		2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	
- kwijtschelding		17.800	17.800	17.800	17.800	17.800	17.800	17.800	17.800	17.800	17.800	
- aantal netto ingezetenen	316.100	318.800	320.300	321.800	323.300	324.800	326.300	327.800	329.300	330.800	332.300	
-lasten per ingezetene	53,31	56,60	59,85	61,99	62,42	63,05	63,71	64,78	66,08	67,53	67,98	
-omslag per ingezetene	52,34	54,37	57,16	60,07	62,42	63,05	63,71	64,78	66,08	67,53	67,98	
-stijging t.o.v. voorgaand jaar		3,9%	5,1%	5,1%	3,9%	1,0%	1,1%	1,7%	2,0%	2,2%	0,7%	2,7%
-tarief kadernota 2016-2025/begroting 2016	52,34	55,42	58,26	61,26	64,08	64,83	65,29	65,53	67,77	69,08		
-stijging t.o.v. voorgaand jaar %		5,9%	5,1%	5,1%	4,6%	1,2%	0,7%	0,4%	3,4%	1,9%		3,2%
-opbrengst omslag totaal	16.546	17.334	18.308	19.331	20.181	20.477	20.790	21.234	21.760	22.341	22.589	
-ontr. egalisatie-reserve	(305)	(709)	(863)	(618)	0	0	0	0	0	0	0	
GEBOUWD												
-totaal netto lasten	34.161	36.578	38.864	40.442	40.911	41.512	42.146	43.046	44.112	45.289	45.792	
-eenh.econ.waarde (vanaf 1-1-2006 x 2.500) (x 1.000)	40.500	39.950	39.950	39.950	39.950	39.950	39.950	39.950	39.950	39.950	39.950	
- oninbaar	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
-aantal netto econ.waarde	40.400	39.850	39.850	39.850	39.850	39.850	39.850	39.850	39.850	39.850	39.850	
-lasten per eenheid econ.waarde o.b.v. econ.w. (x2.500)	0,85	0,92	0,98	1,01	1,03	1,04	1,06	1,08	1,11	1,14	1,15	
-omslag per eenheid econ.waarde obv econ w. (x2.500)	0,83	0,88	0,93	0,98	1,03	1,04	1,06	1,08	1,11	1,14	1,15	
-stijging t.o.v. voorgaand jaar		6,2%	5,6%	5,6%	4,4%	1,5%	1,5%	2,1%	2,5%	2,7%	1,1%	3,3%
-tarief kadernota 2016-2025/begroting 2016	0,83	0,88	0,93	0,98	1,03	1,04	1,06	1,06	1,10	1,13		
-stijging t.o.v. voorgaand jaar %		6,2%	5,5%	5,5%	4,9%	1,5%	1,0%	0,7%	3,7%	2,3%		3,5%
-opbrengst omslag totaal	33.542	35.140	37.115	39.189	40.911	41.512	42.146	43.046	44.112	45.289	45.792	
-ontr. egalisatie-reserve	(618)	(1.438)	(1.749)	(1.254)	0	0	0	0	0	0	0	
natuur												
-totaal netto lasten	115	123	130	136	137	139	141	144	148	152	154	
-aantal bruto belastbare ha	32.000	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	
- oninbaar/kwijtschelding												
- aantal netto belastbare ha	32.000	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500	
-lasten per belastbare ha.	3,58	4,02	4,28	4,45	4,50	4,57	4,64	4,74	4,85	4,98	5,04	
-omslag per belastbare ha.	3,52	3,87	4,08	4,31	4,50	4,57	4,64	4,74	4,85	4,98	5,04	
-stijging/(daling) t.o.v. voorg. jaar		9,9%	5,6%	5,6%	4,4%	1,5%	1,5%	2,1%	2,5%	2,7%	1,1%	3,7%
-tarief kadernota 2016-2025/begroting 2016	3,52	3,74	3,94	4,16	4,36	4,43	4,47	4,50	4,67	4,77		
-stijging t.o.v. voorgaand jaar %		6,2%	5,5%	5,5%	4,9%	1,5%	1,0%	0,7%	3,7%	2,3%		3,5%
-opbrengst omslag totaal	113	118	125	132	137	139	141	144	148	152	154	
-ontr. egalisatie-reserve	(2)	(5)	(6)	(4)	0	0	0	0	0	0	0	
ONGEBOUWD												
-totaal netto lasten	6.190	6.628	7.042	7.328	7.413	7.522	7.637	7.800	7.993	8.207	8.298	
-aantal bruto belastbare ha wegen	10.000	9.900	9.900	9.900	9.900	9.900	9.900	9.900	9.900	9.900	9.900	
-aantal bruto belastbare ha overige ongebouwd	93.400	93.455	93.355	93.255	93.155	93.055	92.955	92.855	92.755	92.655	92.555	
- oninbaar/kwijtschelding												
- aantal netto belastbare ha	103.400	103.355	103.255	103.155	103.055	102.955	102.855	102.755	102.655	102.555	102.455	
-lasten per belastbare ha												
-lasten per belastbare ha.wegen	168,74	181,09	192,56	200,54	203,02	206,16	209,47	214,12	219,59	225,63	228,31	
-lasten per belastbare ha. ov ongebouwd	48,21	51,74	55,02	57,30	58,01	58,90	59,85	61,18	62,74	64,46	65,23	
-omslag per belastbare ha. wegen	165,68	173,97	183,89	194,32	203,02	206,16	209,47	214,12	219,59	225,63	228,31	
-omslag per belastbare ha. Overig ongebouwd	47,34	49,71	52,54	55,52	58,01	58,90	59,85	61,18	62,74	64,46	65,23	
-stijging/(daling) t.o.v. voorg. jaar		5,0%	5,7%	5,7%	4,5%	1,5%	1,6%	2,2%	2,6%	2,7%	1,2%	3,3%
-tarief kadernota 2016-2025/begroting 2016	165,68	176,11	185,88	196,19	206,05	209,27	211,58	213,17	221,31	226,47		
-tarief kadernota 2016-2025/begroting 2016	47,34	50,32	53,11	56,05	58,87	59,79	60,45	60,91	63,23	64,71		
-stijging t.o.v. voorgaand jaar %		6,3%	5,5%	5,5%	5,0%	1,6%	1,1%	0,8%	3,8%	2,3%		3,6%
-opbrengst omslag totaal	6.078	6.368	6.725	7.101	7.413	7.522	7.637	7.800	7.993	8.207	8.298	
-ontr. egalisatie-reserve	(112)	(260)	(317)	(227)	0	0	0	0	0	0	0	
AFWIKKELING VOORG.JAREN OMSLAGEN	56.279	58.960	62.273	65.753	68.642	69.650	70.714	72.224	74.013	75.988	76.832	
Totaal opbrengst waterkwantiteitsomslag belastingjaar	56.279	58.960	62.273	65.753	68.642	69.650	70.714	72.224	74.013	75.988	76.832	

Vaarwegenbeheer

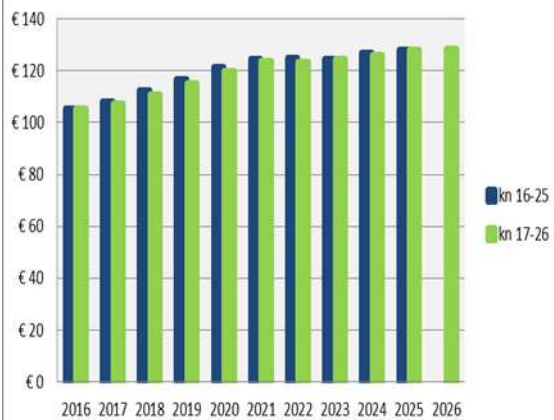
NR.	PROGRAMMA	Kadernotatuursprogramma 2017-2026										
		Begroting 2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
1000	Planvorming	76	78	81	83	84	86	87	89	90	92	94
5000	Inrichting en onderhoud vaarwegen en havens	1.048	1.081	1.083	1.126	1.183	1.197	1.165	1.169	1.105	1.143	1.148
6000	Regulering	104	110	115	118	120	123	123	125	128	130	134
6500	toezicht en handhaving	162	152	146	129	131	134	134	136	139	142	146
totaal netto lasten 2015-2025		1.391	1.422	1.425	1.456	1.518	1.540	1.509	1.518	1.462	1.508	1.522
			+2,3%	+0,2%	+2,2%	+4,3%	+1,5%	-2,0%	+0,6%	-3,7%	-0,7%	+4,1%
<i>kadernota 2017-2026 /begroting 2016</i>		1.391	1.435	1.372	1.378	1.429	1.462	1.413	1.364	1.367	1.415	
Bijdrage provincie Noord Brabant		(1.391)	(1.422)	(1.425)	(1.456)	(1.518)	(1.540)	(1.509)	(1.518)	(1.462)	(1.508)	(1.522)

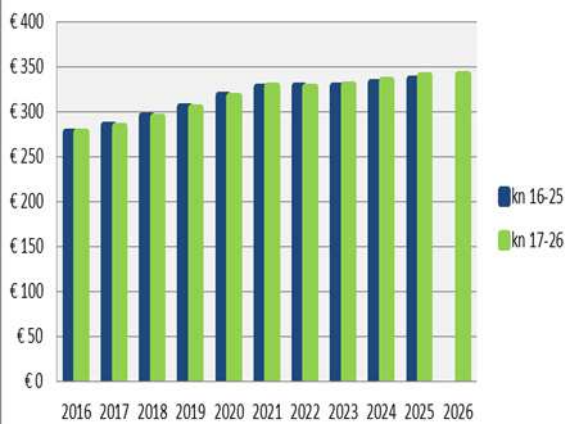
Meerpersoonshuishouden, huurhuis

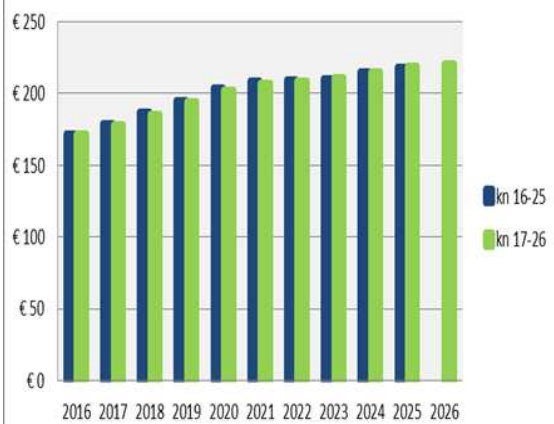
Eenpersoonshuishouden, huurhuis

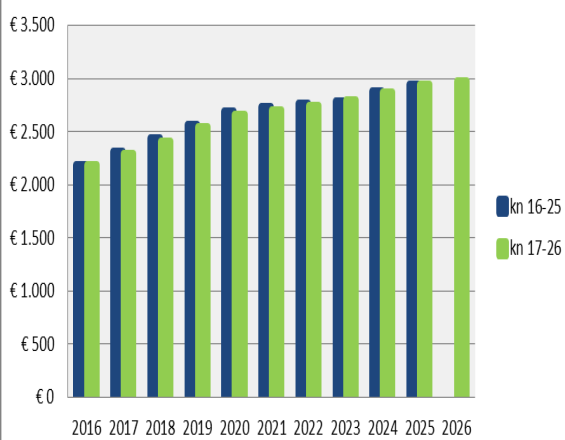
Meerpersoonshuishouden, eigen woning WOZ € 200.000

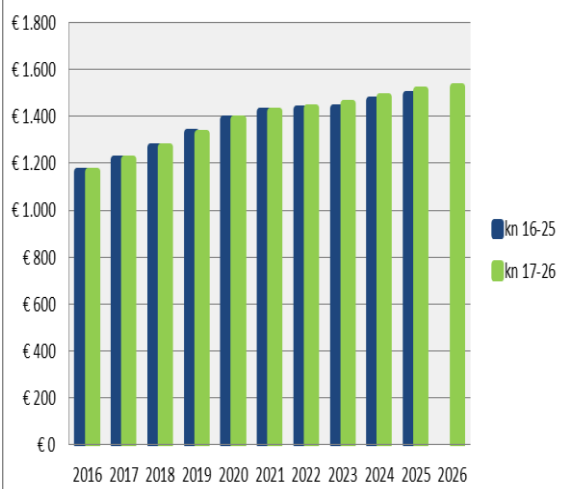
Eenpersoonshuishouden, eigen woning WOZ € 200.000

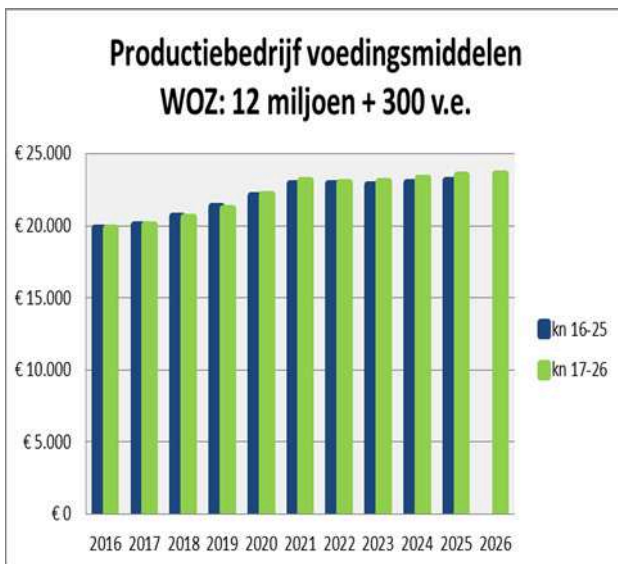
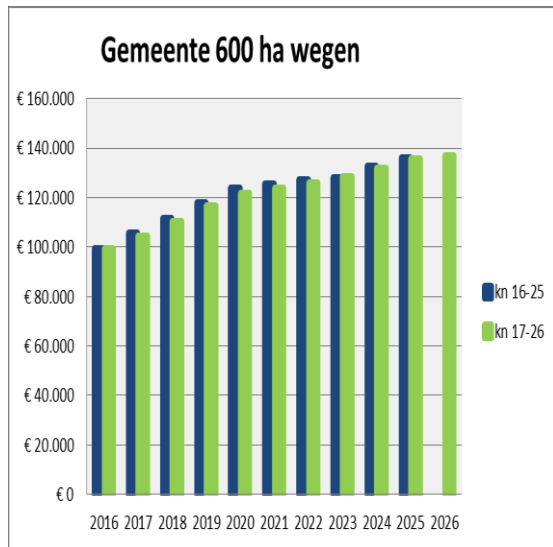
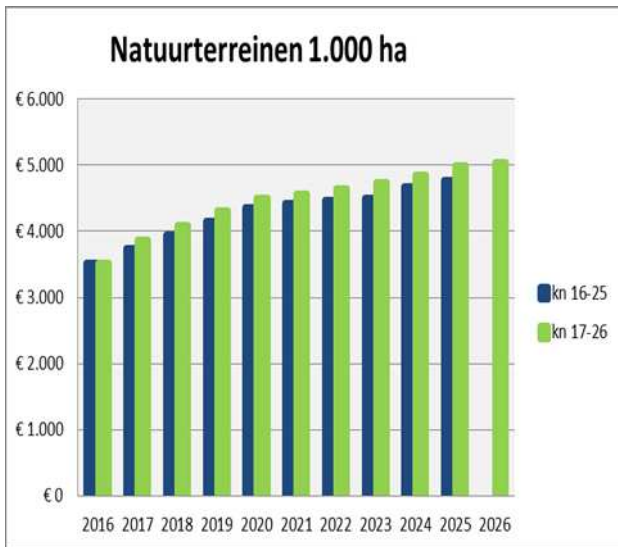

Agrarisch bedrijf WOZ: € 400.000 + 40 ha + 3 v.e.

Groothandel WOZ: € 2.400.000 + 7 v.e.

Bijlage 4 - Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen van het waterschap is het vermogen om onvoorziene financiële tegenslagen op te vangen, rekening houdend met de risico's die het waterschap loopt. Waterschap Brabantse Delta beoordeelt ieder jaar opnieuw de kansen en de gevolgen van de belangrijkste risico's en vergelijkt de risico's met de norm voor het weerstandsvermogen. Het is van belang hier te benoemen dat het gaat om de restrisico's na het treffen van beheersmaatregelen. Alles wat is afgedekt door beheersmaatregelen (zoals verzekeringen) vormt geen (rest)risico meer. Op deze manier houdt het waterschap zicht op de benodigde weerstandscapaciteit en voldoet het aan de verplichting uit de Waterschapswet. De Waterschapswet verlangt namelijk van waterschappen dat zij inzicht verkrijgen in hun risico's en hun financiële middelen om deze risico's af te kunnen dekken.

Aanpak

Net als voorgaande jaren heeft het waterschap de inschatting van de risico's geactualiseerd. Er is niets gedaan met de Cross Border Lease en switchtransactie van de Slibverwerking Noord-Brabant (SNB). Dit komt omdat experts en accountants deze risico's al uitgebreid beoordelen en omdat er speciale reserves en voorzieningen voor worden aangehouden.

Een adviesbureau heeft de berekeningen en analyses uitgevoerd en een rapportage opgesteld. De resultaten komen in drie stappen tot stand:

Stap 1 – Inventarisatie risico's

Het waterschap heeft met intern betrokkenen een update gemaakt van de risico's, inclusief de kans, impact en trendontwikkelingen. Hierbij heeft een beoordeling plaatsgevonden van de ontwikkeling van de diverse risico's aan de hand van de risicolijst van 2015. Zo konden eventueel nieuwe risico's worden vastgesteld, of risico's vervallen omdat ze niet meer aan de orde zijn.

Stap 2 – Simulatie van de risico's

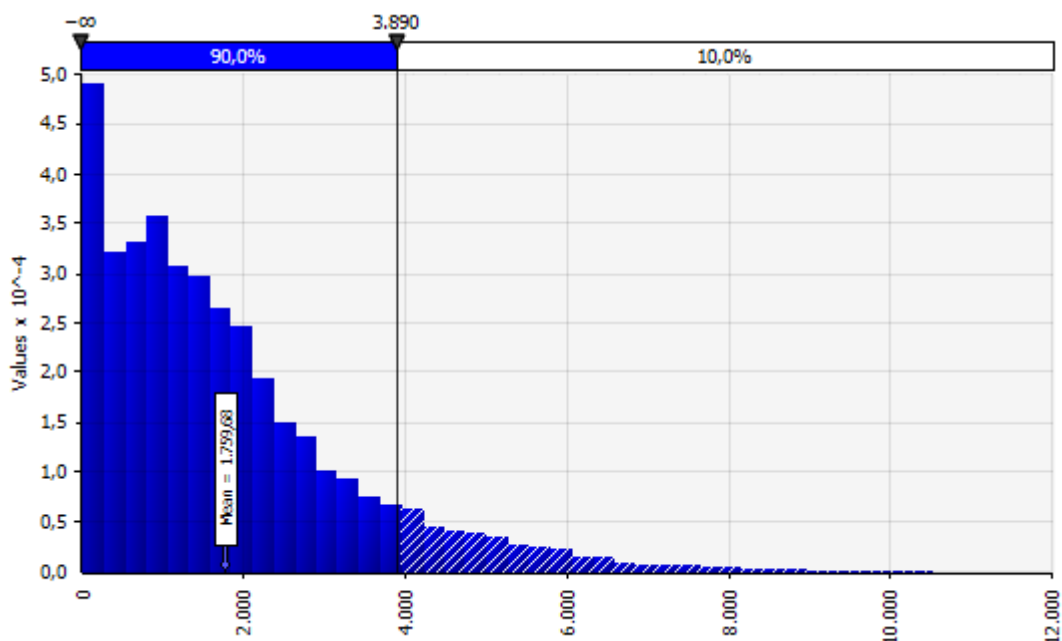
De totale omvang van de risico's wordt bepaald met een 'Monte Carlo-Simulatie'. Deze statistische simulatie neemt de afzonderlijke risico's als uitgangspunt, met de bijbehorende kansen van optreden en de maximale en minimale omvang. Het resultaat is de totale verwachte omvang van risico's. Voor de bepaling van het weerstandsvermogen is het gebruikelijk om uit te gaan van een betrouwbaarheidsniveau van 90%. Dit betekent dat de gevonden waarde naar verwachting eens in de tien jaar wordt overschreden.

Stap 3 – Bepalen van de weerstandscapaciteit

Door de omvang van de risico's af te zetten tegen de financiële weerbaarheid van de organisatie, ontstaat een beeld van het weerstandsvermogen. Dit wordt voor de komende tien jaar in beeld gebracht.

Risicoprofiel

Uit de Monte Carlo-Simulatie volgt een kansverdeling van risico's, zoals weergegeven in figuur 1. Hieruit blijkt dat de gemiddelde verwachte last van de geïdentificeerde risico's over meerdere jaren bezien € 1,76 miljoen bedraagt. Bij een betrouwbaarheidsniveau van 90% bedraagt de te verwachten schadelast als gevolg van de risico's € 3,89 miljoen. Dit betekent dat de schadelast gemiddeld negen van de tien jaar gelijk of minder is dan dit bedrag. Dit betrouwbaarheidsinterval wordt bij alle hier aangehaalde inventarisaties gebruikt.

Figuur 1: Risicoprofiel 2016 (bedragen x € 1.000)

Tijdens de risico-inventarisatie is ook gekeken naar hoe risico's (kans en impact) zich mogelijk zullen ontwikkelen. In de simulatie is op basis van deze inschatting voor elk van de aankomende jaren een nieuwe simulatie uitgevoerd. Hieruit blijkt de onderstaande toename van de te verwachten risicolast (wederom met een betrouwbaarheidsniveau van 90%).

Ook voor de planperiode zijn de risico's op deze manier bepaald. De risico's zijn uitgesplitst naar Watersysteembeheer en Zuiveringsbeheer (tabel 1), omdat de kosten en de risico's grotendeels direct samenhangen met de taken, waar weer reserves aan gekoppeld zijn. De risico's voor Watersysteembeheer nemen af, voor Zuiveringsbeheer nemen deze iets toe. De totale omvang is hoger dan in de vorige Kadernota is ingeschat.

(in miljoenen Euro's, bij 90% betrouwbaarheid)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Risico's Watersysteembeheer	1,01	1,00	0,97	0,96	0,97	0,97	0,98	0,98	0,98	1,00	1,00
Risico's Zuiveringsbeheer	3,19	3,13	3,22	3,20	3,17	3,22	3,22	3,25	3,34	3,36	3,46
Totaal omvang risico's	3,89	3,85	3,92	3,92	3,87	3,94	3,98	4,03	4,14	4,14	4,28

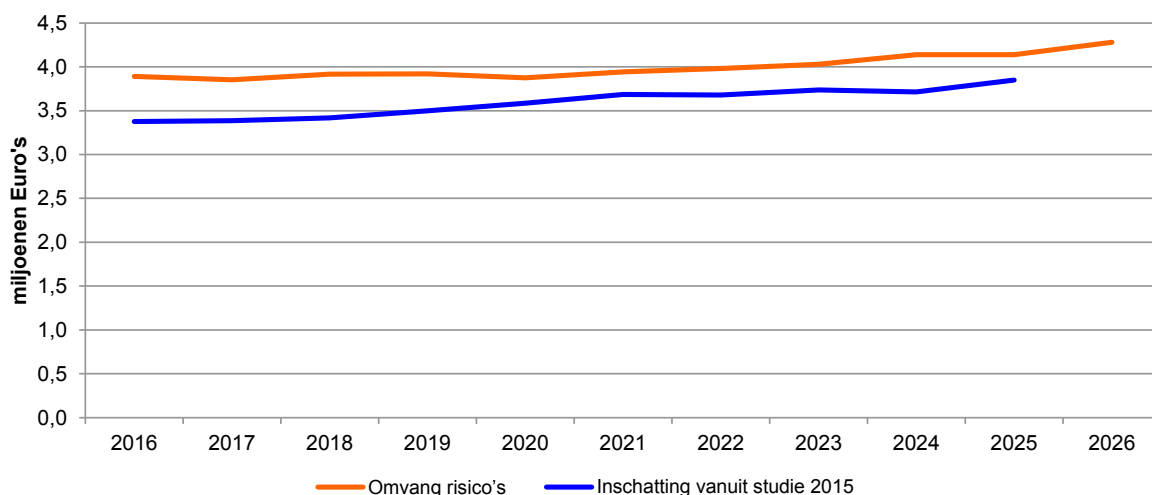
Tabel 1: Toekomstige omvang risico's

De totale risico-omvang is lager dan de optelsom van de risico's van Watersysteembeheer en Zuiveringsbeheer, omdat de risico's in de totale portefeuille zich sterker uitmiddelen dan in twee afzonderlijke onderdelen. Feitelijk is de totaalregel alleen maar voor beeldvorming. In de praktijk wordt gewerkt met de cijfers per taak die worden afgezet tegen de gehanteerde norm van 1,2.

Vergelijking risicoprofiel 2015 met profiel 2014

In figuur 2 is de risico-omvang (met een betrouwbaarheidsniveau van 90%) weergegeven zoals begin 2016 vastgesteld, vergeleken met de risico-omvang zoals vastgesteld begin 2015.

Figuur 2: Verloop risicoprofiel

Ten opzichte van de rapportage uit 2015 is de omvang van de risicoportefeuille toegenomen met bijna € 0,5 miljoen voor 2016. Dit wordt onder meer veroorzaakt door:

- Een wijziging in de kansinschatting
- Introductie van twee nieuwe risico's:
  - 1) De steeds grotere afhankelijkheid van informatiesystemen en informatiestromen
  - 2) Bouwrisico door aanbesteding.

Weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit is het vermogen dat het waterschap beschikbaar heeft om de voorziene risico's op te vangen. De weerstandscapaciteit omvat de egaliseringsreserves en de calamiteitenreserves voor Watersysteembeheer en Zuiveringsbeheer. Deze posten resulteren in de totale benodigde omvang van de weerstandscapaciteit (per 1 januari van het betreffende jaar).

Stand reserves per	1 jan	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Onderdeel											
Watersysteembeheer											
Algemene/ calamiteiten reserve		1.199	1.160	1.136	1.145	1.158	1.175	1.186	1.186	1.201	1.193
Egaliseringsreserve per 1-1 incl. concept jaarrekening 2015		7.444	5.070	2.160	48	35	8	7	7	-8	0
Totaal WS		8.643	6.231	3.296	1.193	1.193	1.193	1.193	1.193	1.193	1.193
Zuiveringsbeheer											
Algemene/ calamiteiten reserve		3.752	3.859	3.836	3.808	3.868	3.863	3.899	4.014	4.036	4.158
Egaliseringsreserve per 1-1 incl. concept jaarrekening 2015		9.064	6.649	4.923	2.499	290	295	259	144	122	0
Totaal ZB		12.816	10.508	8.760	6.306	4.158	4.158	4.158	4.158	4.158	4.158
Totaal WS + ZB		21.459	16.739	12.056	7.499	5.351	5.351	5.351	5.351	5.351	5.351

Tabel 2: Weerstandscapaciteit (bedragen x € 1.000)

In 2012 is een herijking van het reserverings- en voorzieningenbeleid doorgevoerd. Hierbij is met name gekeken naar de resultaten van de risicoanalyse. Er wordt gestreefd naar een omvang binnen de bandbreedte van 'voldoende' zoals gedefinieerd door de Technische Universiteit Twente. Dit betekent dat de weerstandscapaciteit een factor 1,2 hoger zou moeten zijn dan de omvang van de risicoportefeuille. In de verdere sturing ten aanzien van de reserves is met deze factor rekening gehouden.

De verhoging van de calamiteitenreserve en de afname van de egaliseringsreserve heeft geen invloed op de taakuitoefening van het waterschap. De gematigde tariefstijging valt binnen de normen van het Bestuursakkoord Water.

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is de weerstandscapaciteit gedeeld door de omvang van de risico's bij een betrouwbaarheidsniveau van 90%:

$$\text{(Ratio) Weerstandsvermogen} = \frac{\text{(Beschikbare) weerstandscapaciteit}}{\text{(Rest) risico's}}$$

Op basis van de verschillende taken ziet dit beeld er als volgt uit:

Watersysteembeheer	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Weerstandscapaciteit*	8.643	8.643	6.231	3.296	1.193	1.193	1.193	1.193	1.193	1.193	1.193
Risico omvang*	1.013	999	967	947	954	965	979	988	988	1.001	994
Weerstandsvermogen	8,5	8,7	6,4	3,5	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2

Tabel 3: Weerstandsvermogen Watersysteembeheer (bedragen x € 1.000)

Zuiveringsbeheer	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Weerstandscapaciteit*	12.816	12.816	10.508	8.760	6.306	4.158	4.158	4.158	4.158	4.158	4.158
Risico omvang*	3.187	3.127	3.216	3.197	3.173	3.223	3.219	3.249	3.345	3.363	3.465
Weerstandsvermogen	4,0	4,1	3,3	2,7	2,0	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2

Tabel 4: Weerstandsvermogen Zuiveringsbeheer (bedragen x € 1.000)

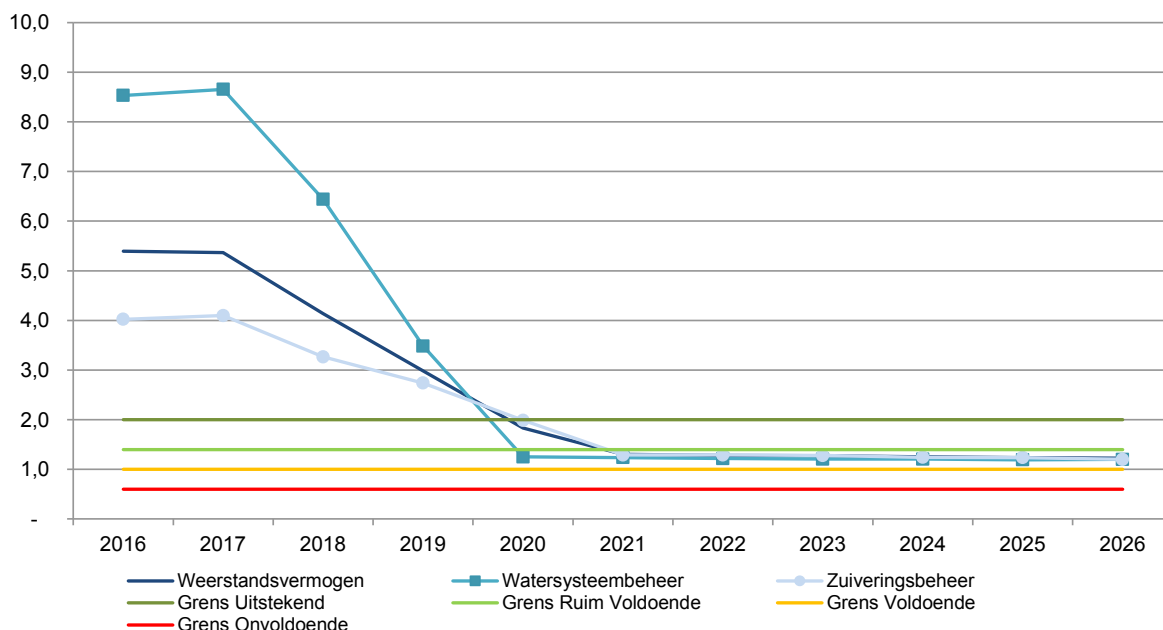
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Weerstandscapaciteit*	21.459	21.459	16.739	12.056	7.499	5.351	5.351	5.351	5.351	5.351	5.351
Risico omvang*	3.980	4.000	4.046	4.044	4.087	4.103	4.171	4.191	4.274	4.321	4.370
Weerstandsvermogen	5,4	5,4	4,1	3,0	1,8	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2

Tabel 5: Weerstandsvermogen (bedragen x € 1.000)

Bij de bepaling van het weerstandsvermogen is nog geen rekening gehouden met de bestemmingsreserve voor duurzaam financieel beleid. Dit is afhankelijk van de definitieve besluiten bij de jaarrekening 2015 en van de te realiseren baten in 2016 en de jaren daarna. Ieder jaar zal de beoordeling opnieuw plaatsvinden.

Conclusie

Het weerstandsvermogen neemt de komende jaren af. Het weerstandsvermogen blijft echter tot en met 2026 'voldoende' volgens het beoordelingsmodel van de Technische Universiteit Twente (figuur 3). Dit model wordt veel toegepast door waterschappen, gemeenten en provincies. Waterschap Brabantse Delta hanteert deze beoordelingssystematiek sinds de studie naar het weerstandsvermogen van 2009.

Figuur 3: weerstandsvormogen volgens het beoordelingsmodel

Ten aanzien van vorig jaar wordt de risicoportefeuille in totaliteit hoger ingeschat. Het niveau is toegenomen van € 3,28 miljoen naar € 3,89 miljoen. Ten opzichte van de rapportage uit 2015 is de omvang van de risicoportefeuille voor 2016 dus toegenomen met ruim € 0,5 miljoen. Dit is met name te verklaren door de introductie van twee nieuwe risico's (de grotere afhankelijkheid van informatiesystemen en het bouwrisico bij aanbestedingen) en een wijziging in de kansinschatting. De kans wordt hoger ingeschat, onder meer door veroudering van installaties.

Aangezien de reserves rechtstreeks worden vastgesteld op basis van de geïnventariseerde risico's is het belangrijk dat de risico's volledig en juist worden bepaald. Een onvoorziën risico is immers moeilijker op te vangen voor de organisatie. Het waterschap heeft hier blijvend aandacht voor.

Het proces rond integraal risicomanagement wordt continu bewaakt. Daarbij wordt beoordeeld of maatregelen om risico's te verminderen doeltreffend en doelmatig zijn en of nieuwe risico's tijdig worden geïdentificeerd en beheerst. Gebeurtenissen, trends, successen en mislukkingen worden geanalyseerd om ervan te leren.

Een aandachtspunt bij de inventarisatie, is of risico's door individuen langs dezelfde parameters worden beoordeeld. Met andere woorden: is er een uniforme aanpak en taal rondom risico's? Het formaliseren van risicomanagement zorgt voor een continue bewaking en beoordeling van risico's, en de beheersing daarvan.

Een tweede aandachtspunt bij de doorontwikkeling van risicomanagement is het leggen van de juiste verbinding met de verzekeringsportefeuille. Er dient voldoende aandacht te zijn voor het mitigerend effect van de verzekeringsportefeuille en voor de risico's die al dan niet onder de dekking vallen.

Binnen de organisatie is een blijvende focus op risicomanagement. Dit zorgt voor verbetering van kennis, beoordeling, afstemming, bewustzijn en handelen ten aanzien van risico's. Er is een traject ingezet rondom proces- en kwaliteitsmanagement, waaronder een organisatiebrede certificering met betrekking tot kwaliteit, arbo en milieu wat ook in 2016 doorgezet zal worden. Hierin wordt uitdrukkelijk risicomanagement meegenomen.

Bijlage 5 – Overzicht lasten en baten

	Begroting 2016	Kadernota 2017	Kadernota 2018	Kadernota 2019	Kadernota 2020
LASTEN <i>(alle bedragen x € 1.000)</i>	133.954	148.709	145.697	150.454	153.420
I. kapitaallasten (rente en afschrijving)	42.198	45.801	48.982	52.146	53.744
II. personeelslasten	37.763	38.485	39.209	40.300	41.175
III. goederen en diensten van derden	53.483	56.921	55.702	56.125	56.769
IV. toev. voorzieningen/onvoorzien/stelpost	510	7.502	1.805	1.883	1.731
BATEN <i>(alle bedragen x € 1.000)</i>	133.954	148.709	145.697	150.454	153.420
I. rentebaten	832	6.417	599	1.092	1.084
II. personeelsbaten	11	129	125	110	91
III. goederen en diensten aan derden	7.046	7.929	7.606	7.212	6.896
IV. waterschapsbelastingen	115.311	117.919	122.441	127.235	133.012
V. onttrekkingen voorz./res. en geact. lasten	10.754	16.315	14.926	14.805	12.336

Bijlage 6 – Risicomatrix; apart opgenomen in iBabs

Bijlage 7 – kaartmateriaal; apart opgenomen in iBabs

Bijlage 8 – Gebruikte afkortingen

ANLB2016	Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer
AWP	Afvalwaterpersleiding
BIWA	Baseline informatieveiligheid waterschappen
BO2	Tweede Bestuursovereenkomst
BRZO	Besluit risico's zware ongevallen
BWB	Belastingsamenwerking West-Brabant
CAB	Commissie Aanpassing Belastingstelsel
CBL	Cross Border Lease
DAW	Deltaplan Agrarisch Waterbeheer
DHZ	Deltaplan Hoge Zandgronden
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
Evz	Ecologische verbindingszone
GGOR	Gewenst Grond- en OppervlaktewaterRegime
GOB	Groenontwikkelfonds Brabant
GWV	Grond-, weg- en waterbouw
HWB	Hoogheemraadschap van West-Brabant
HWBP	Hoogwaterbeschermingsprogramma
IPM	Integraal Projectmanagement
KRW	Kaderrichtlijn Water
MJP	Meerjarenprogramma
Mjop	Meerjarenonderhoudsprogramma
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
OMWB	Omgevingsdienst Midden- en West-Brabant
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PKB	Planologische Kernbeslissing
PMWP	Provinciaal Milieu- en Waterplan

Rwzi	Rioolwaterzuiveringsinstallatie
SNB	Slibverwerking Noord-Brabant
STUW	Samenwerkingsovereenkomst Tot Uitvoering Waterdoelen
SVLO	Samenwerking Vennootschapsbelasting Lokale Overheden
SWWB	Samenwerking aan Water in Midden- en West-Brabant
TCO	Total Cost of Ownership
UvW	Unie van Waterschappen
VZM	Volkerak Zoommeer
WBP	Waterbeheerplan
Wet Hof	Wet Houdbare overheidsfinanciën
WNRA	Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren